ARHIEREUL Dr. VENIAMIN POCITAN
PLOEŞTEANU
VICARUL SF. ARHIEPISCOPII A BUCUREŞTILOR, MITROPOLIEI UNGRO-VLAHIEI ŞI AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ISTORIA MITROPOLIEI PROILAVIEI (BRĂILEI) ŞI A VECHII EPISCOPII A HOTINULUI

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

Cu ilustraţii şi o hartă

BUCUREŞTI
— 1936 —

www.digibuc.ro

30 lei.

În loc de prefață.

Am publicat, mai întâi în revista: „Şcoala şi Biserica„ *din 1900, Bucureşti şi mai în urmă, în revista oficială a sf. Sinod:* „Biserica ortodoxă română“, *Bucureşti, pe lunile: Mai, Septemvrie şi Octomvrie, din anul 1931, — cunoştințele pe cari le aveam atunci, asupra* mitropoliei Proilaviei. *Nu le-am extras însă, şi aparte, fiindcă le vedeam, că sunt incomplecte.*

De atunci însă, am tot fost solicitat—ca să le public separat—de către o seamă de preoți şi studenți în teologie, doritori de a cunoaşte această chestiune, mai ales că li se cere şi la universitate.

Abia astăzi, pot să le satisfac dorința, dând la lumină această broşură, *în care materia este revăzută şi înbunătățită, pe cât s'a putut. Evident, nici aceasta nu-i complectă. Numai atunci când se vor publica* actele şi documentele, *referitoare la această mitropolie — dacă se vor mai fi păstrând în* arhivele patriarhiei ecumenice dela Constantinopole *şi în arhivele* ruseşti *— se va putea lega firul istoric întreg al ei şi se vor cunoaşte* fazele *prin care a trecut, dela întemeiere şi până la desființarea ei, cu totul.*

Până atunci, poate sluji lucrarea de față, pentru inițiarea celor doritori de a cunoaşte această chestiune şi a se folosi studenții universitari la cursurile lor.

www.digibuc.ro

ARHIEREUL DR. VENIAMIN POCITAN
PLOEŞTEANU
— VICARUL SF. MITROPOLII A UNGRO-VLAHIEI —

ISTORIA MITROPOLIEI PROILAVIEI (BRĂILEI) ŞI A VECHII EPISCOPII A HOTINULUI

Cu ilustraţii şi o hartă

BUCUREŞTI
— 1936 —

www.digibuc.ro

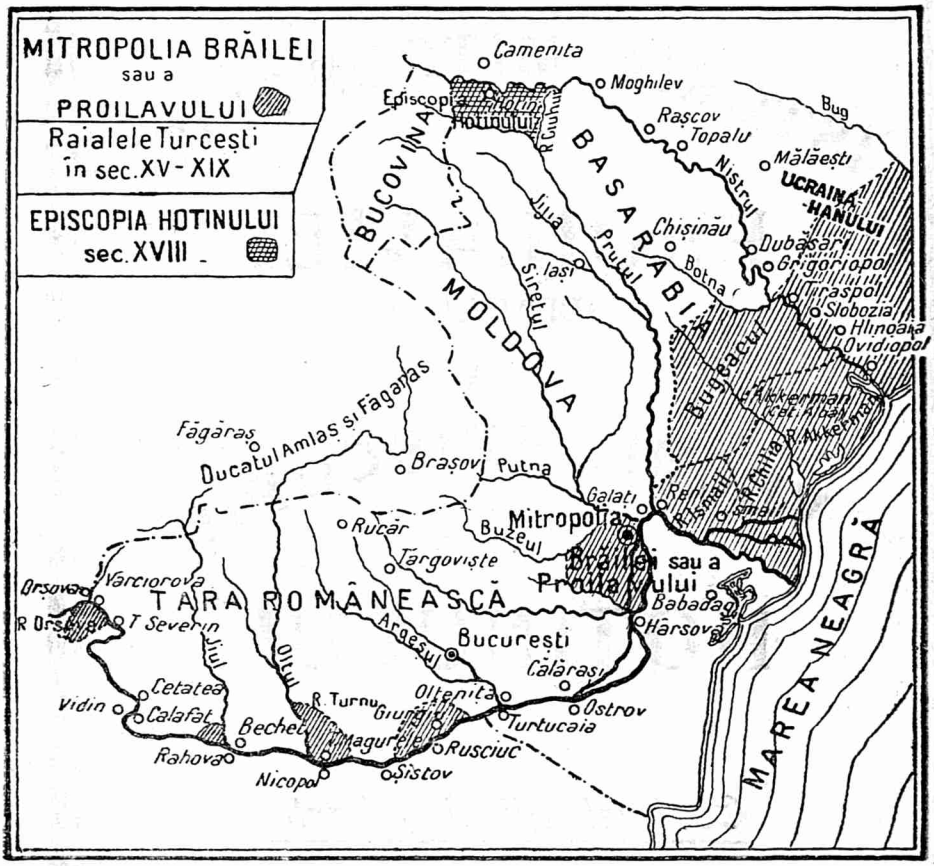

Hartă întocmită de autor.

www.digibuc.ro

INTRODUCERE.

Puţini mai ştiu astăzi, că la *Brăila* a fost odinioară, scaun de *reşedinţă mitropolitană*. Aceasta, nu atât din pricina adâncimei vremilor, ci din faptul că s'a şters orice urmă dela faţa locului; iar bătrânii, cari-şi mai aduceau aminte de ea, s'au stâns şi ei cu toţii. Doar prin acte vechi şi prin însemnări, făcute pe cărţi, se mai pomeneşte de dânsa.

Aceiaş perdea a uitării s'a întins şi deasupra episcopiei *sufragane* a acestei mitropolii, care-şi avea scaunul de reşedinţă la *Hotin*. Aici, mai sclipeşte câteodată doar, personalitatea luminată a aceluia ce a fost *Amfilohie Hotiniul*, încolo, prea puţin. Ambele eparhii au trecut, de mult, în domeniul istoriei.

Din dragostea pentru viaţa şi rostul Bisericii noastre naţionale, voi încerca a lega firul istoric al acestor două eparhii, atât cât se va putea, slujindu-mă de actele date la lumină până acum.

I. *Mitropolia Proilaviei*. Mai întâi, numirea de *Proilavia* şi-a dobândit-o mitropolia aceasta, dela chipul cum pronunţau grecii numele oraşului *Brăila*, unde mitropolitul îşi avea scaunul său de *reşedinţă*, cel puţin la început. Turcii, stăpânitorii politici, îi ziceau: *Ibrăil* sau *Ibrăila*. Grecii însă — dintre cari făceau parte ocârmuitorii bisericeşti — îi ziceau: *Proila*, de unde denumirea de *mitropolia Proilaviei* sau a *Proilavului* (τοῦ προιλάβου), sinonime cu *mitropolia Brăilei* [1]. Se mai numea de popor şi *mitropolia grecească* sau şi a *Mahomedanilor*.

Privită din punctul de vedere al *dreptului canonic*, am putea zice că era o *anomalie*, având o caracteristică „sui generis"; pentrucă, de şi situată pe pământ românesc, din faptul însă, că acel pământ era căzut, vremelniceşte, sub ocupaţiunea Turcilor şi *mitropolia* depe dânsul sta, sub *directa jurisdicţiune* a capului bisericesc ortodox, din împărăţia turcească, a patriarhului din Constantinopole. Cu toate acestea eparhia aceasta se număra, în

1. In hărţile vechi o găsim şi cu forma latinească: *Proilabum* sau şi cu numele slavizat: *Proevlavia*, *Proevlavie*, *Proevlav*, *Proevlavschii* etc.

www.digibuc.ro

deobşte, la *Biserica Moldovei*. De aceia, ierarhii Moldovei se şi credeau în *drept*, a îngriji, cu cele duhovniceşti, pe locuitorii din aceste părţi, când li se cerea aceasta.

Trăinicia ei a fost mai mult ocazională şi cu intermitenţe, datorite împrejurărilor politice, prin cari treceau ţările române, pe acele vremi. Ca fluxul şi refluxul valurilor mării, când veniau ordiile turceşti şi ocupau aceste locuri, ea se înfiinţa; îndată însă ce erau alungaţi, se desfiinţa. Născută din împrejurări politice, excepţional de grele, a fost strâns legată de dânsele şi nu a dăinuit decât atât, cât au durat şi ele.

Cari au fost acele *împrejurări politice?* Se ştie, că la 1484, *Chilia* şi *Cetatea-Albă*, cad sub stăpânirea Turcilor. Mai târziu, cade şi toată partea Moldovei, din josul Dunării, cu gurile Prutului, până peste Nistru (1538). La 1545, sub Radu VII Paisie (1535—1545), cade *Brăila*, cu ţinutul ei [1]. La 1595, cade *Ismailul*, cum şi câteva oraşe de pe litoralul stâng al Dunării cu *Giurgiul* şi o parte din ţinutul lui [2]. Căzuse şi *Severinul* (1526), cu teritoriul lui până la Orşova, căzuse şi insula *Adah-Caleh*.

Din aceste teritorii, cu oraşele lor, Turcii alcătuesc aşa numitele *raiale* (popor de adunătură) organizându-le, sub o administraţie turcească şi având în ele garnizoane de pază. In astfel de împrejurări, aceste oraşe, cu teritoriile lor mărginaşe, s'au rupt politiceşte, din trupul Ţărilor româneşti şi au devenit fortăreţe turceşti, cu o conducere aparte[3].

Către anii 1600, vin şi *Tătarii*, din părţile Crimeii şi se aşează în partea de jos a *Ucrainei*. De aci, trecând Nistru, ocupară şi partea de sud a Basarabiei, pe care o numesc *Bugeac* sau Bugeag (unghi) [4]. Graniţele acestui *Bugeac* erau: La *apus*,

1. *R. I. Perianu:* „Raiaua Brăilei" (studiu cu hartă) în „Anuarul de Geografie şi Antropogeografie". II, Bucureşti. 1910—11.—Comp. „Arhivele Basabiei", I, 1929, No. 3, p. 50 sq. şi „Analele Brăilei". I. Brăila. 1929. In această din urmă *revistă* găsim câteva *studii* asupra *cetăţii* şi *raialei Brăilei*. Sunt două *hărţi* făcute de către ofiţerii austriaci de Stat Major din 1789. Una indică *Cetatea* şi alta *raiaua* cu satele din cuprinsul ei, cu băltile, stuhăriile şi pădurile din cele două braţe ale Dunării.

2. *N. A. Constantinescu*: Intinderea *raialelor*, cu deosebită privire la „raiaua *Giurgiului*", (cu o hartă) în: „Anuarul de Geografie şi Antropogeografie". Bucureşti II, 1910—11, p. 23—86.

3. Cetatea *Brăilei* era sub comanda unui *paşă*. Teritoriul înconjurător era administrat de un *Nazâr*; în afară de comandantul militar al *Jenicerilor*, judecători (Cadii), muftii etc.

4. *N. Iorga*: Studii istorice asupra *Chiliei şi Cetăţei-Albe*. Bucureşti.

www.digibuc.ro

rîul Prut; la *sud*, Dunărea din faţa Dobrogiei; la *sud-est*, marea Neagră; la *răsărit*, Nistrul; iar la *nord*, valul lui Traian, cel de sus, pe rîul Prut, până la revărsarea Botnei în Nistru, puţin mai jos de oraşul Ţighina.

II. **Infiinţarea mitropoliei.** Siliţi de atari evenimente politice, *sub raportul ocârmuirii şi al îngrijirii creştineşti, chiriarhii locului*, nu-şi mai puteau exercita drepturile lor jurisdicţionale, asupra clericilor şi a creştinilor, din ţinuturile ocupate de Turci şi mai pe urmă de Tătari, atât din pricina fanatismului musulman, cât şi din raţiuni politice. Pe de altă parte, Poarta otomană îşi simţea slăbiciunea şi de aceia, îndată după ocupaţia militară, a căutat să ia toate măsurile, spre a înfige, cât mai temeinic, steagul semilunei, în aceste pământuri, pe cari le ocupase. O măsură de siguranţă a crezut ea de cuviinţă, a o luà şi sub raportul bisericesc, căutând a aşeza peste raialele sale, un *cap bisericesc* aparte, sub imediata sa supraveghere, care să nu aibă legături canonice cu ierarhii Ţărilor române. De aceia, înalta stăpânire turcească a hotărît, ca să numească, peste aceste olaturi, un chiriarh, cu titlul de *mitropolit*, grec de origină, care să fie sub directa jurisdicţiune a patriarhatului din Constantinopole, pe cari Turcii îl aveau mai la mână, decât pe ierarhii Bisericii româneşti. Lucrul acesta, fireşte, îi convenia de minune şi patriarhului, care vedea că, pe negândite, i se iveşte ocazia de a-şi mări sfera nemijlocită a jurisdicţiunei sale bisericeşti. Ca urmare, la cererea Porţii, avizează numai decât, grăbindu-se a da încuviinţarea canonică, ca să se înfiinţeze, pentru oraşele cu ţinuturile lor, de sub ocupaţiunea turcească, o mitropolie proprie, numind-o *mitropolia* **Proilaviei** sau a Brăilei, după numele oraşului unde era şi *centrul* administraţiunii politice [1].

Data înfiinţării acestei mitropolii nu se cunoaşte. De aci

1900, p. 235.— De acelaşi: „Bulletin de la section historique de l'Académie roumaine". Bucarest. 1912, p. 8.—Comp. I. Nistor: Istoria Basarabiei. 1923. Cernăuţi. p. 129 şi următoarele.

1. Despre această mitropolie se pomeneşte şi în „Pravila Târgovişteană" din 1652 (fila 401), unde se dau a fi în Mavrovlahia (Moldova), *doi mitropoliţi* şi încă unul la *Galaţi*, „care este latura despre Rusia cea mică". Prin cei doi mitropoliţi ai Moldovei, se înţeleg: Cel dela *Suceava*, mitropolitul real, cu reşedinţa lângă scaunul domnesc, şi cel dela *Roman*, care purta titlul de mitropolit, tradiţional. Al treilea era cel al *Proilaviei*, care cum se vede, pe vremea când s'a tipărit pravila, îşi avea reşedinţa la Galaţi. *Melchisedek:* Cronica Romanului şi a episcopiei de Roman, I, Bucuresci, 1874 p. 107.

www.digibuc.ro

diferite *supoziţiuni* [1]. După un document dat de Chiril al II-lea, patriahul Constantinopolului a treia oară (1638-1639), din luna Mai, 1639, prin care se hotăreşte, ca să se reînfiinţeze *mitropolia Proilavului*, care *din vremuri* uitate căzuse în ruină, se vede că mitropolia aceasta *existase*, cu mult mai înainte. Se crede că luase fiinţă, din vremea când Turcii au ocupat aceste locuri, ceva mai în urma înfiinţării episcopiei Huşilor (1592), vecină cu dânsa. Aceasta este logic. Din faptul însă, că nu întâlnim mitropoliţi, purtând acest titlu, până pela 1641, sunt unii istorici cari susţin, că atunci s'ar fi înfiinţat. D. N. Iorga zice: „Inainte de 1644 *încă*, Vasile (Lupu), întemeia o *episcopie*, a „Proilavului", a Brăilei, pentru oraşele şi ţinuturile ce se ţineau de raiaua turcească. Noua episcopie nu era să facă parte din alcătuirea ierarhică moldovenească, ci stătea *deadreptul* sub autoritatea patriarhului [2]". Cu câţi ani mai 'nainte, nu se ştie. Un lucru pare a-l statornici, că ea s'ar fi înfiinţat sub domnia lui Vasile Lupu, adecă după anul 1634, data suirii lui Vasile Lupu, pe tron. Din documentul citat mai sus însă, ea ar fi mult *mai veche*, căci zice documentul „din vremuri *uitate*". Vasile Vodă dar, nu a fundat-o, ci numai *a reînnoit-o* [3]. Este ştiut însă, că pe vremea frământărilor interne din Bugeac, sub Cantemir-Mârza, mitropolia Proilaviei, decăzuse aproape cu totul. Pe la 1639, luna Mai, s'ar fi reînfiinţat, din ordinul patriarhului Constantinopolului, Chiril al II-lea.

Un alt document, în care se vorbeşte de această mitropolie, este dat de patriarhul *Ioanichie II-lea* al Constantinopolului, cu sinodul său, fiind patriarh întâia oară (1646-1648), în anul 1641, Iunie 2, prin care, biserica „sf. Niculae" din Ismail este ridicată la rangul de *stavropighie* şi dată de *metoh* călugărilor mânăstirii *Caracalu*, din muntele Atos. In acest document, se zice: „Fiind o biserică în eparhia şi mitropolia *Proilavului şi Ismailului*, dedicată în cinstea «sf. Nicolae», care este învechită şi dărâmată...

1. După unii, mitropolia aceasta, s'ar fi înfiinţat de patriarhia din Constantinopole, în locul vechii episcopii moldoveneşti a *Cetăţii-Albe* (Ἀσπρόκαστρον), pe care o cunoaştem că fiinţa încă pe vremea când s'a întemeiat mitropolia Moldovei. — Vezi: *Eusebiu Popovici*: Istoria Bisericească Universală şi Statistica Bisericească. Trad. de Atanasie Mironescu, fost mitropolit primat al României. Cartea I.-a, Ediţia II-a. Bucureşti, 1928, p. 366.—Comp. *Iustin St. Frătiman*: Studiu contributiv la Istoricul mitropoliei Proilavia (Brăila). Chişinău, 1923, p. 123.

2. Istoria Bisericii româneşti, vol. I. Vălenii-de-munte, 1908. p. 316.

3. *Eus. Popovici*: Istoria bisericească universală. trad. op. cit. p. 367.

www.digibuc.ro

şi părinţii dela mânăstirea Caracalu, din sf. Munte, unde se cinsteşte amintirea «sfinţilor Apostoli» vor să o restaureze, din temelie, cu a lor cheltuială, sub numele patriarhiei, ca *stavropighie*, aşa ca să se ţină în această biserică, numai numele patriarhului, interzicându-se, sub grele pedepse, amesticul arhireului locului, în coducerea bisericii aceştia, care va atârna direct de patriarhul din Constantinopole, căruia 'i va da anual, ca semn de supunere, câte *40 litre de icre sau ocale* şi se va pomeni numai numele său, după obiceiul ce se ţine, din vechime, prin stavropighiile patriarhale [1]. „Când însă, va fi trebuinţă de hirotonia unui preot sau ieromonah sau ierodiacon, părinţii să cheme pe arhiereul locului, ca să slujească în această biserică patriarhală şi stavropighială, *fără însă ca să şeadă în sfinţitul Sintron*". Nefiind chemat însă de către părinţii dela această biserică, arhiereul local nu va putea „nici a săvârşi sfinţitele lucrări, nici a judeca, nici a argosi, nici a aforisi, nici a cere vre un drit dela ei, fiind liberi şi neexecutabili, greşalele lor voim a fi atârnate numai de smerenia noastră şi a noastră va fi cercetarea şi raportarea, oprirea şi corijarea greşalelor", întărind cu blestem şi afurisanie pe oricine ar călca cartea patriarhală [2].

Reşedinţa mitropolitană, cum am văzut, dintru început, a

---

1. In ţările române, patriarhia nu şi-a făcut *stavropighii*, fiindcă nu avea drept, de oarece mitropoliţii locului erau socotiţi ei insuşi ca nişte patriarhi. In Moldova, toate mânăstirile cele mari — în orice eparhie ar fi fost ele situate — se socoteau ca un fel de *stavropighii* ale mitropoliei. Arhimandriţii şi egumenii lor se aşezau şi se depuneau de mitropolit. De aci uzul că, atunci când un episcop vrea să gratifice pe vreun ieromonah din eparhia sa, cu rangul de arhimandrit, cerea binecuvântarea mitropolitului său. O quasi-neatârnare se observă cu mânăstirea „sf. Spiridon" din Iaşi, ce are o epitropie specială, care administrează averea spitalelor, a mânăstirii şi a metoacelor ei. Mitropolitul dela Iaşi, nu poate lua nicio dispoziţie acolo, ci numai în conînţelegere cu Epitropia. La orânduirea clericilor, se înţelege însă că chiriarhul dispune. Pentru păstrarea acestei independenţe, superiorul acestei mânăstiri, mai totdeauna a fost *arhiereu*. Melch'sedek: Chronica Huşilor.... II. (Appendice) p. 158.—Deasemenea: Domniţa Balaşa şi sf. Spiridon nou din Bucureşti; Madona Dudu din Craiova, etc.

2. Vezi documentul în întregime la Melchisedek: Chronica Huşilor op. cit. p. 152—156. Acest document este foarte însemnat, fiindcă din el se văd, cari erau *drepturile stavropighiale* ale patriarhilor. A fost publicat mai întâi de Langlois, în: *Le Mont Athos* et ses monastères. 1867, Paris.

www.digibuc.ro

fost la *Brăila* [1]. Mai în urmă însă şi din împrejurări diferite, s'a strămutat: La *Ismail*, *Reni* (Tomarov), la *Galaţi*, la satul *Căuşani*, în apropire de Bender, unde Hanul tătăresc îşi avea reşedinţa sa, pentru o anumită parte a anului; la *Drâste* (Silistra) etc.

Biserica Catedrală mitropolitană a fost sus, pe malul Dunării, aproape de locul unde era pela 1869 fabrica de pâine şi avea hramul sfinţilor arhangheli „Mihail şi Gavriil". Această biserică a existat, până prin anul 1846, când, fie pentru vechimea ei, fie pentru ameniţarea cu căderea, din pricina surpării malului Dunării, a fost părăsită şi mai în urmă dărîmată. Se mai cunoştea, până în vremurile din urmă, *locul* unde a fost, după resturile de sicrie şi după oasele de morţi, ce se vedeau înfipte în râpa malului Dunării, dasupra căruia a fost curtea bisericii, cu cimitirul. Oamenii mai bătrâni, din vecinătatea acestei vechi biserici mitropolitane desfiinţate, arătau până târziu, locul unde a fost pridvorul bisericii şi clopotniţa. Suburbia unde a fost mitropolia se numeşte şi astăzi: „Mahalaua bisericii vechi"; iar strada ce duce la locul unde a fost biserica mitropolitană, se numeşte „strada veche [2]".

1. *Brăila*, veche aşezare românească, în câteva rânduri a fost prădată şi arsă. Locuitorii ei se ocupau cu comerţul şi pescăria. Neamuri diferite: Greci, armeni, Bulgari, Lipoveni, Nemţi etc., ca în toate oraşele comerciale. Neguţitorii *poloni* dobândesc dela Mircea-cel-bătrân (1386—1418), dreptul de a-şi exercita comerţul lor „dela *Brăila* până la Ruşava (Orşova)". Lembergienii de multă vreme veniau după peşte la Brăila (B. P. Hajdău: Ist. critică p. 1—2). Evreii vin şi ei. Acum o sută de ani erau numai vre o „30 familii, cari aveau o sinagogă foarte mică". Al. Lapedatu: Doi călători... în Anal. Acad. rom. seria III, vol. 15, 1934, p. 129. Azi s-au immulţit, având 2 temple şi câteva sinagogi. Mulţi greci bogaţi, organizaţi în colonii. Viaţă creştină intensă. Biserici vechi, măreţe şi bogate „cu cruci strălucind în bătaia soarelui şi cuiburi de berze în clopotniţi şi hornuri" (Ibid. p. 380). Astăzi Brăila are 10 biserici ortodoxe româneşti. 1 biserică mare greacă, 1 bulgară, 1 armeană, 1 lipovenească, 1 papistaşă şi 1 protestantă.

2. Toate *documentele*, cu privire la această mitropolie, *aflate până acum*, au fost publicate *întâi* de Melchisedek în: *Chronica Huşilor* şi a episcopiei cu asemenea numire. Bucureşti, 1869, II, *Apendice*, p. 152—167. După el, *Iustin St. Frăţiman* publică: Studiu contributiv la *Istoricul mitropoliei Proilavia* (Brăila). Chişinău 1923. Din această lucrare de 375 pag., în care materialul este aruncat clae peste grămadă, *St. Berechet* a ales documentele şi le-a publicat în ordine sistematică, în *Biserica ort. română*. Bucureşti, 1924, p. 263—269: apoi în text românesc şi rusesc, cu lămuriri, în revista: *Spicuitor în ogor vecin*, 1924, Chişinău. III, pag. 71—99 şi în „Luminătorul". Face şi o *schiţă istorică asupra mitropoliei Proilaviei* în *Biserica ort. română*, 1924, p. 404—411.

www.digibuc.ro

Creştinii cari făceau parte din parohia acelei mitropolii, văzând că biserica lor a fost dărîmată, au pus mână de la mână şi au ridicat o biserică nouă, mai departe de malul Dunării, cu hramul „sf. Spiridon". Mobilierul, icoanele şi cărţile de ritual, din vechea biserică dărîmată au fost transportate în această biserică nouă. Răsfoindu-se aceste cărţi, s'au găsit pe dânsele multe însemnări de deosebită valoare istorică [1].

Hotarele acestei eparhii mitropolitane erau: La *răsărit*, întreg sudul Basarabiei, cu delta Dunării până în marea Neagră, numit şi Bugeacul tătărăsc; la *apus* şi *miază-zi*, teritoriile ocupate de Turci depe ambele maluri ale Dunării, până dincolo de Vârciorova; iar la *miază-noapte* se întindea dincolo de ordiile turceşti, mergând până la Bug, cuprinzând şi *Ucraina Hanului* [2]. unde erau 40 de sate cu creştini ortodoxi; ca şi orăşelele: *Balta*, *Ananief* şi *Dubasari*, centrul administraţiei şi oraşul de reşedinţă al hanului tătărăsc pentru un anumit timp al anului. In cuprinsul acestei eparhii, intrau: *Brăila* cu ţinutul ei, *Ismailul* [3], *Tomarovul* (Renii) [4], *Chilia*, *Akermanul* (Cetatea-Albă) şi *Benderul* (Tighina),

1. Au fost cercetate şi publicate de Melchisedec în *Chronica Huşilor* . . II. apendice. Mai târziu le răsfoeşte şi *N. Iorga*, publicându-le, sub titlul: *Insemnări de pe cărţile vechii biserici a „sf. Arangheli" din Brăila* (azi la biserica sf. Spiridon) în „Buletinul comisiunii istorice a României" IX, 1930. p. 141—146. Aici dăm de un „*Popa Iacov, arhimandrit* al *Proilavului* al *Ibrăilei* şi al *Drîste (i)*". Pe un triod, ediţia Veneţia, 1768, scrie: „Acest *triod* e al *bisericii Mahometanilor*, a lui Mihail şi Gavriil"... p. 142, etc.

2. „Ucraina moldovenească" a lui Duca Vodă din 1681, devine mai târziu „Ucraina Hanului". *N. Iorga*: „Neamul Românesc" din 28 August 1918 Vezi de acelaş: *Ucraina Moldovenească* în: Analele acad. române, s. II. vol. 35. memor. istoric, p. 347—361. Erau trei Ucraine: Una *leşască*, una *căzăcească* şi a treia „a Hanilor", în stepele provinciilor: Cherson, Ecaterinoslav, Crimeia (Taurida) şi a Donului. Vezi protoier. *A. G. Lebedinţev: Ucraina Hanului* (ruseşte), în: Notiţele societăţii imperiale de istorie şi antichităţi din Odesa. Vol. XXXI, 1913, p. 1—22. Vezi şi hotarele *raialei Brăilei*, dinspre *Muntenia*, la 1818, după *Dionisie Fotino*: Istoria generală a Daciei, trad. de G. Sion. Iaşi. III p. 196.

3. *Ismailul* este vechiul sat moldovenesc *Şmilul*. Aici era locul unde se exilau *patriarhii* greci din Constantinopole, cari erau maziliţi de Sultan Trăiau din mila „schizmaticilor", de cari se îngrijeau sufleteşte şi de aceia se chiemau şi „episcopi de Ismail".—Cetatea-Albă era supusă şi ea episcopului ismailean „proin patriarh de Constantinopole".—Vezi descrierea lui *Petru Stanislavov*, episcop latin de Nicopole, la *N. Iorga*: Chilia şi Cetatea-Albă, Bucureşti, 1900, p. 234.

4. *Renii*, pe care Turcii îl numiră cu numele slavon *Tomarov* sau

www.digibuc.ro

cu toate satele şi localităţile cari alcătuiau Bugeacul tătărăsc, sub care se înţelegea partea de sud a Basarabiei dela valul lui Traian, spre Dunăre şi Marea Neagră. La acestea se adugă o parte a oraşului Galaţi şi anume, valea din mahalaua *Badalan*, depe malul Dunării, *Babadagul* şi *toate teritoriile* ocupate de *Turci*, depe ambele maluri ale acestui fluviu, până dincolo de Vârciorova. Sub domnia lui *Nicolae Mavrocordat* a doua oară (1711-1715), domnul Moldovei, şi cetatea *Hotinului*, cu ţinutul ei, cade sub stăpânirea Turcilor, cari, ocupând-o, o întăresc cu garnizoană şi o prefac în paşalâc (olat) turcesc (1713). Prin această nouă cucerire otomană, eparhia Proilavului mai creşte, adăugându-i-se şi *Hotinul, cu olatele sale*, cari până atunci făcuseră parte din eparhia Rădăuţilor. Acest ţinut se cârmueşte de aici înainte *direct* de către mitropoliţii Proilavului, până mai târziu, când se organizează într'o *eparhie* deosebită, având câtva timp şi *episcopi titulari*. Din pricina prea marii depărtări, dela Olt şi până la Orşova, rolul mitropolitului Proilaviei, îl îndeplinea uneori episcopul bulgăresc din Vidin [1]. Aceste hotare însă, n'au fost statornice, pentrucă nici *mitropolia* aceasta n'a avut o durată statornică. După epoca de extindere, a urmat o altă epocă de restrângere. Aşa d. ex. partea dintre Nistru şi Bug, numită Ucraina Hanului, în urmă oblastia Okceacovului, încă dela 1788 a fost ocupată de Ruşi.

La încheierea păcii dela Iaşi, din 29 decemvrie 1791, această

Tomarovă a fost dat mitropolitului de Proilav, printr'o hotărîre a patriarhului *Dionisie* al Constantinopolului (1662—1665), din septembrie, 1664. Vezi Frăţiman. op. cit., p. 6.—Şi aici se păstrează din cărţile vechii biserici greceşti a mitropoliei Proilavici. *N. Iorga*, în *revista istorică*. 1920, No. 10—12

1. Episcopii bulgăreşti dela *Vidin*, ca vecini, din vehime s'au aflat în îngăduitoare raporturi cu mitropolitul şi episcopii Valahiei. Adesea ori ei hirotoniseau preoţi, pentru creştinii supuşi jurisdicţiunii chiriarhilor din Valahia, în următoarele împrejurări: Dacă un candidat de preoţie nu avea calităţile cerute spre a putea fi hirotonisit preot, de către chiriarhul său canonic din Valachia, trecând peste Dunăre, cu ceva *răgele*, îl hirotonea episcopul din Vidin şi când se întorcea înapoi, la locul său natal, hirotonit, era recunoscut şi de către episcopul locului. De aici vorba românească: *Popă dela Dii*, care se aplică şi astăzi, preoţilor slabi. Dintre aceştia, unii erau hirotoniţi depe malul drept al Dunării, fără a li se aplica întreaga taină a hirotoniei, ci numai cuvintele: „Să fii blagoslovit", zise către cadidatul, care sta pe malul stâng al Dunării. Abuzul acesta încetează abea prin sec. al XIX-lea, sub mitropolitul Grigore al IV-lea Miculescu, (dascălul). Vezi: *Ghenadie Enăceanu:* Petru Movilă. Bucureşti 1882, p. 251.

www.digibuc.ro

parte rămâne în stăpânirea definitivă a Ruşilor; iar, sub raportul bisericesc, trece sub cârmuirea arhiepiscopului dela Pultava.

După războiul ruso-turc din 1806—1812, în urma păcii dela Bucureşti din 16/28 Mai, 1812, Basarabia toată, fiind răpită de Ruşi, mitropolia Proilaviei se restrânge numai la *Brăila* şi cu oraşele, cetăţile şi olatele turceşti, depe ambele maluri ale Dunării, până la Orşova. Rămânând prea mică această eparhie, se alipşete pe lângă mitropolia greco-bulgărească dela Drâste (Silistra), luând de aici înainte numele: „A Drâstii şi *Proilaviei*". In sfârşit, după pacea ruso-turcă dela Adrianopole, din septemvrie 1829, gurile Dunării rămânând sub stăpânirea Rusiei, cetăţile şi oraşele cu olatele lor, depe ambele maluri ale Dunării, fiind scoase de sub stăpânirea Turcilor, mitropolia *Proilaviei* dispare cu totul, teritoriile ei alipindu-se la eparhiile limitrofe, dela cari fuseseră rupte, la înfiinţarea ei.

Iată fazele politice prin care a trecut această mitropolie.

1. **Prima ocupaţie rusească** (1771-1774). La 1769 izbucneşte războiul ruso-turc. Indată după declaraţia războiului, armatele ruseşti năvălesc în principate şi le ocupă, cu gândul de a le anexa. Boerimea ambelor principate, iese înainte, cu câte o carte de închinăciune către împărăteasa Caterina II-a, cerând alipirea ţărilor române către împărăţia rusească. Clerul urmează pilda boerilor, cerând şi el ca, Biserica românească să fie înglobată în trupul Bisericii pravoslavnice ruseşti. Mersul războiului era în favoarea Ruşilor. După doi ani (1771), oştile împărăţiei moscovite alungară pe Turci din raialele lor, fugărindu-i peste Dunăre, spre Balcani; iar teritoriile ce fuseseră până atunci ocupate de dânşii, acum le iau Ruşii în primire şi-şi întăresc stăpânirea asupra lor. Se credea că starea aceasta de lucruri va rămâne pentru totdeauna; de aceia, pe lângă întinderea firelor de organizaţie politică, se iau măsuri şi pentru punerea în rânduiala a trebilor bisericeşti. Mitropolitul Moldovei, *Gavriil Calimah* (1758-1786), în înţelegere cu *Grigorie* II al Ungro-Vlahiei (1760-1787), hotărăsc desfiinţarea *mitropoliei Proilaviei* şi întoarcerea teritoriilor ei, la eparhiile de unde fuseseră rupte, prin ocupaţiunea turcească. Iată cum glăsueşte *gramata mitropolitană*, din 10 Ianuarie 1771: „De vreme ce eparhia, care se ocârmuia cu păstoria cea bisericească, după urmarea vremurilor, către frăţia sa Proilavul, socotindu-se dintru început a fi din hotarul pământului şi din *păstoria Moldovei*. Acum.... învrednicindu-se a scăpa din jugul cel sâlnic al Otomanilor, prin armele cele nebi-

www.digibuc.ro

ruite ale monarhiceştei.... împărăţii a Rusiei şi rămânând fără de păstor bisericesc pravoslavnicul norod, ce locueşte întru această eparhie... n'am trecut cu vederea purtarea de grijă a acestei eparhii... şi *osebit de eparhia* Hotinului, ce s'au dat sub ocârmuirea frăţiei sale episcopului de Rădăuţi, Kir Dosoftei, *toată cealaltă eparhie (împlicit „Ucraina Hanului"), să fie întru purtarea de grijă a numitului episcop de Huşi* (Kir *Inochentie)*, până când se vor linişti lucrurile". Mitropolitul Ungro-Vlahiei dispune şi el ca ţinutul Brăilei, să se alipească la eparhia Buzăului, cum *fusese mai 'nainte.* Această hotărîre, mitropoliţii principatelor române o supun, spre confirmare, grafului *Rumianţev.* Inainte însă de a veni confirmarea, gramata a fost pusă în executare. Intr'adevăr, la 6 Iulie 1771, Dosoftei Herăscu, episcopul de Rădăuţi, se întitulă: *„şi al Hotinului"* în gramata de hirotonie a preotului Pavel din satul *Hatna*, Jud. Suceava [1]. De asemenea şi episcopii de Huşi şi de Buzău îşi luaseră teritoriile lor, sub ocârmuire.

Abea la 25 Aprilie, 1773, soseşte şi confirmarea grafului Rumianţev [2]. Mitropolitul Calimah, după primirea scrisorii de confirmare a lui Rumianţev, alcătueşte o *enciclică*, către tot clerul şi poporul creştin pravoslavnic, din oraşele şi satele alipite la eparhia Huşilor, înştiinţându-i că „după moartea răposatului arhiereu *Daniil* Proilav, rămânând acea eparhie fără păstor", cu aprobarea grafului Petru Alexandrovici Rumeanţev, vor fi de aici înainte sub supravegherea episcopuiui acelii eparhii *Inochentie*, căruia îi dăm voe a săvârşi acolo, toate cele ce se cuvin arhieriei [3]; adecă să judece şi *să cerceteze, a doua oară* pricinile feţelor

1. D. Dan. Cronica episcopiei de Rădăuţi. Viena, 1912, p. 228—9.
2. Iustin St. Frăţiman, op. cit. p. 14.
3. Pentru satele româneşti de peste Nistru, s'ar fi rânduit, după unii, un episcop, tot sub numele de *Proilav*, în amintirea vechii eparhii care-şi avea reşedinţa la *Dubasari*, pe malul stâng al Nistrului şi care atârna tot de mitropolitul Moldovei din Iaşi. Numele acestui episcop nu-l cunoşteam. Ştim însă că, cu prilejul aşezării reşedinţii acestui episcop în Dubasari, s'a înfiinţat acolo şi o *tipografie* românească de către protoiereul *Mihail Strilbiţchi*, care mai înainte fusese tipograf şi *exarh* al mitropoliei din Iaşi. In această tipografie se tipăresc cărţi cu litere greceşti, ruseşti şi moldoveneşti. Pela 1796, acest protopop cărturar îşi mutase tipografia în *Moghilău*, la hotarul dintre Moldova şi Polonia. Ziarul *Preutulu*, VI, 1865, Iaşi No. 15. Comp. Melchisedek: Chron. Huşilor, II *apendice*, p. 162 sqq.—Picot (Emile): *Notice bibliographique* sur le protopope *Mihail Strêlbicky*, graveur et imprimeur à Iassi, à Mogilev de Podolie et à Dubossar. Paris 1905 (Extrait des Mémoires Orientaux).—Comp. *D. Dan*: Protopopul Mihail Strilbiţchi, schiţă biografică şi bibliografică. Cernăuţi. 1912.

www.digibuc.ro

bisericeşti: Ceteţ, cântăreţ şi purtător de sfeşnice; să însemneze: ipodiaconi şi diaconi, se sevârşească şi să suie şi la rânduiala preoţiei pe cei vrednici. Duhovniceşti părinţi să aşeze, prin ale sale cărţi de duhovnicie; monahi şi monahii să facă, chip mare şi chip mic; dumnezeieştile biserici se sfinţească şi să înveţe pre pravoslavnicul norod, părinteşte, tot lucrul ce este de suflet folositor şi mântuitor, ocârmuindu-i la cele sufleteşti faceri de bine... Să-l ascultaţi şi să-i vă supuneţi, ca unui arhiereu şi păstor... şi să se pomenească numele frăţiei sale, la toate sfintele liturgii, după pravilă... Anul dela Hristos, 1773 [1]".

Dar, fatală înţelegere şi zadarnică chibzuială!

S'a adeverit şi de data asta proverbul: *Omul propune, dar Dumnezeu dispune.* Cu tot succesul armelor, Ruşii au fost siliţi să-şi modereze pretenţiile, din pricina Austriei, care făgăduise a veni în ajutorul Turcilor. La 21 Iulie, 1774, se încheie pacea între Ruşi şi Turci la Cuciuc-Cainardgi, cu următoarele condiţiuni: Rusia dobândeşte libertatea *Crimeii*, pe care mai pe urmă o anexează. Turcii cedează Austriei *Bucovina*, răpită dela sânul Moldovei; iar domnitorului Grigorie Ghica, i se taie capul de Turci, în Octombrie (1777), bănuit că ar simpatiza, în ascuns, cu Ruşii. Austriecii făgăduiseră formal Turcilor că, în schimbul Bucovinei, îi vor ajuta într'un viitor război, împotriva Ruşilor, spre a-şi putea recuceri Crimea. Ca urmare, se înapoiază Turcilor toată Basarabia, cu oraşele: Bender, Akerman, Kilia, Ismail şi satele, cu tot teritoriul ce cuprindea această provincie. Tot asemenea înapoiază principatele *Valahia* şi *Moldova*, cu toate cetăţile, oraşele, orăşelele şi satele lor. Sublima Poartă le primeşte cu următoarele condiţiuni, făgăduind, în mod solemn, că le va păzi, cu sfinţenie: 1). De a observa faţă cu toţi locuitorii acestor principate, de orice demnitate, rang, stare, chemare, sau neam ar fi ei, fără cea mai mică excepţiune, *aministia absolută* şi vecinica uitare, stipulate în art. I al tratatului, în favoarea tuturor acelora care ar fi comis într'adevăr vreo crimă sau ar fi fost presupuşi a avea scopul de a jigni interesele Sublimei Porţi, restabilindu-i în primele lor demnităţi, ranguri şi posesiuni, şi înapoindu-li-se averile de cari s'au bucurat înaintea războiului de faţă. 2). De a nu împiedică, în niciun chip, *libera închinare* a religiunii creştine şi de a nu pune nicio piedică la ridicarea de

1. Melchisedek: Chronica Huşilor şi a episcopiei.. II, op. cit. p. 815.

www.digibuc.ro

noi biserici, ca şi la repararea celor vechi, precum a fost şi mai 'nainte. 3). De a înapoia *mânăstirilor* şi celorlalţi particulari, pământurile şi posesiunile ce le au avut mai 'nainte şi care le-au fost luate, împotriva oricărei dreptăţi, cele din prejurul Brăilei, Hotinului, a Benderului, etc. numite astăzi *raiele*. 4). De a aveà pentru *eclesiastici* stima particulară, cerută de starea lor etc.

Turcii intrară din nou în posesiunea cetăţilor şi a teritoriilor ce le avuseseră mai 'nainte, luând fiinţă *raialele*. *Mitropolia Proilavului se* reînfiinţează *şi ea*, avându-şi mitropolitul ei.

II. Ocupaţia austro-rusească (1787—1792). Nu trecură decât 13 ani de linişte şi un nou războiu începe între Ruşi şi Turci, la 24 August, 1787. Austria—în loc de a se ţinea de făgăduinţa dată Turcilor, de a-i ajuta împotriva Ruşilor, spre a recuceri Crimeia — trece de partea Rusiei. Armata austriacă, sub comanda prinţului *Friedrich Osias de Saxa-Coburg*, intră în Moldova şi înaintează până la Iaşi. Domnitorul Alexandru Ipsilanti (1786—1788), fu prins şi trimis prizonier la Cernăuţi; iar cârmuirea ţării fu încredinţată unui *Divan*, alcătuit din boeri, sub preşedinţia generalului austriac *Elmpt* [1]. Turcii se întăriseră în jurul cetăţii Hotinului. Luând ofensiva împotriva Austriacilor, îi siliră să se retragă în Bucovina, cu mari perderi. In locul divanului de boeri, pus de stăpânirea austriacă, Turcii rânduesc domn peste Moldova, pe *Manoil Ruset* (1788), un boer din ţinutul Fălciului. La 10 Mai (1788), oştile austriace dau năvală asupra Hotinului, pe care, după mai multe lupte grele, îl iau cu asalt, la 29 August. Inaintând victorioase, în urmărirea duşmanului, reuşesc a-l alunga din *raia* şi, prin Octomvrie 1788, toată *raiaua turcească* era în stăpânirea austriacă. Populaţiunea creştină *ortodoxă*, care fusese până atunci sub conducerea duhovnicească a mitropoliţilor Proilaviei, acum este alipită la episcopia Rădăuţilor.

Războiul însă este rău condus, cu toate că de data asta două mari puteri luptă împrotiva Turcilor. Austriacii, cel puţin, au fost crunt bătuţi în câteva lupte şi siliţi a încheia pacea la *Şiştov*, 1791, aprilie 4; rămânând lucrurile ca mai 'nainte de războiu.

Oştirile ruseşti, sub comanda marelui Feld-mareşal, graful Petru Ioanovici Rumianţev, ocupară Ţările române. Tocmai în toiul războiului, mitropolitul Moldovei, *Leon Gheuca* (1786-1788), trece dela cele vremelnice la cele veşnice, rămânând mitropolia în văduvie. In locul vacant, o parte din boerii ţării se învoiesc

1. Melchisedek: Chronica Huşilor şi a episcopiei.... I. p. 366.

www.digibuc.ro

a alege pe un grec, *Chiril*, arhiepiscop al Sinaei [1]. Divanul ţării însă, find convocat, alege pe arhimandritul *Gavriil Bănulescu-Bodoni*, faţă bisericească agreată şi de români şi de ruşi. Guvernul imperial confirmă alegerea. Cu toate acestea, noul comandant al oştirilor ruseşti din Moldova, cneazul Grigorie Alexandrovici *Potemchin*, confidentul împărătesei *Caterina* II 1768-1796), amână hirotonirea, socotind poate că n'ar fi potrivit, ca să fie aşezat în fruntea Bisericii Moldovei, peste episcopii eparhioţi, mai vehi în arhierie, un mitropolit ridicat deadreptul la cea mai înaltă demnitate ierarhică a Moldovei, din simplu arhimandrit. Fusese vorba şi de Chiril al Proilaviei [2]. In cele din urmă, se hotăreşte a aduce pe *Ambrosie Serebrenicov*, arhiepiscopul Ecaterinoslavei şi al Chersonesului Tauric, dela *Pultava*, care numai cu binecuvântarea sf. Sinod al Rusiei şi printr'un ukaz împărătesc, este aşezat la Iaşi, cu titlul de *exarh* sau „*supraveghetorul* exarhiei Moldo-valahă" sau şi *vechil*, cum se mai numea pe atunci [3]. Ambrosie ţine pe lângă dânsul şi pe arhim. *Gavriil Bănulescu-Bodoni*, care, ca român, era cunoscător al lucrurilor şi ştia limba românească. Pe acesta îl numeşte deocamdată, *vicar* al său şi *preşedintele consistoriului* mitropolitan. Aceste numiri, fireşte, erau numai provizorii, rămânând ca să se hotărască numirile definitive.

Războiul îşi urmează cursul. Oştile ruseşti, înaintând victori-

1. Revista teologică. Iaşi IV, p. 220.

2. Revista română. Iaşi, 1 ;863. p. 304.

3. De neam rus. Fiu de protopop dela Pultava. Ajunsese arhiepiscop al Ecaterinoslavului şi al Chersonesului Taurci, cu reşedinţa la Pultava. (Patru arhiepiscopi au fost cu reşedinţa la Pultava: Eugeniu Bulgarul, Nichifor Teotoche, Ambrosie Serebrenicov şi Gavriil Bănulescu-Bodoni). La 1788, a venit în Moldova. împreună cu oştile ruseşti, unde a fost aşezat, exarh sau vechil al mitropoliei Moldo-vlahiei. La 1790, Ambrosie, vizitând mânăstirea Neamţului şi plăcându-i bunele rânduieli puse acolo de stareţul *Paise Velicicovschi* († 1794), l-a ridicat la rangul de arhimandrit. El pune bazele unei *tipografii* în Basarabia. Autor de *predici* şi cuvântări tipărite, precum şi a trei *discursuri*, rostite la înmormântarea luminatului principe A. Potemchin-Tavriceschi; traducătorul din franţuzeşte al „Raiului perdul" de Milton: unul dintre întocmitorii *dicţionarului rus*, editat de Academie. Manuscrisele lui se păstrează în biblioteca sinodală dela Academia teologică din Petresburg. Omul de încredere a lui Potemchin. Moare ca arhiepiscop de Pultava. Ruşii îl ridicară în rândul sfinţilor, fiind moaştele lui cinstite la Pultava. Vezi Econom V. Pocitan: Biserica românească a Basarabiei. Buc. 1914. p. 5. Biografia lui pe larg, cu portretul, la P. N. Batiuscov. Petersburg, 1892 (ruseşte). p 113.—Comp. P. D. Draganov: Arhivele Basarabiei. I. Chişinău 1929, No. 1. p. 79-89 şi St. Berechet: Picături mărunte. Chişinău. 1924, p. 1-12.

www.digibuc.ro

oase, rând pe rând, cad cetățile din sudul Basarabiei: Ismailul, Chilia și Cetatea-Albă, cari intrară sub stăpânirea Rușilor. Armatele otomane, urmărite cu iuțeală de trupele căzăcești, sunt aruncate peste Dunăre.—*Mitropolia Proilaviei se desființează*, fugind și mitropolitul, împreună cu oștile otomane înfrânte. Teritoriile rămase și cari formaseră *eparhia Proilavului* — după hotărîrea sf. Sinod al Rusiei — se alipesc, o parte la eparhia *Hușilor;* iar din sudul Basarabiei, se alcătuește o eparhie nouă sub conducerea unui *vicar*, în persoana lui *Gavriil Bănulescu-Bodoni*, care acuma a fost hirotonit *arhiereu*, cu titlul al *Liucopolei*, anume pentru această eparhie, întitulându-se: «Vicar al *Tighinei și Catății-Albe*». La 1791, s'a format o eparhie nouă, numită a *Cetății-albe și a Nistrului*, fiind numit episcop, fostul vicar, Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Războiul încetează. Delegații Rusiei și ai Turciei se adună la Iași, pentru a încheia pacea. La 29 decemvrie 1791, pacea era semnată. Rusia dobândește țara Okciacovului, de dincolo de Nistru, în deplină stăpânire. Granița între cele două împărății se fixează de aici înainte, la Nistru. Teritoriile din sudul Basarabiei rămânând tot sub stăpânirea Turcilor, le prefac în raia. *Mitropolia Proilaviviei se* reînființează, spre bucuria patriarhului din Constantinopole, care se grăbește a trimete un mitropolit sufragan al său. Dar, încă dela începutul războiului (1788), încetase puterea jurisdicțională a mitropoliților Proilavi asupra creștinilor pravoslavnici din *Ucraina Hanului*, care, acum fiind ocupată de Ruși, au fost înglobați la eparhia Ecaterino-slaviei și a Chersonesului Tauric (Oloneț), la care a rămas anexată și după încheierea păcii. *Ambrosie* Serebrenicov dela Pultava conduse pe vremea ocupației rusești — pe lângă întinsa sa eparhie din Novo-rosia — Biserica din *Ucraina Hanului*, fiind totodată și exarh sau *supraveghetor* peste întreaga biserică *Moldo-Valahă*. Reședința și-o strămutase la Iași, unde era și centrul cârmuirii politicești ruse. Se instalase la mânăstirea Golia, unde erau pe atunci case multe, în cari locuiau și mireni, cu femei și copii. Mânăstirea aceasta a avut un venit anual de peste 40.000 lei și era închinată mânăstirii Vatopedi, din sf. Munte al Atonului. In *Ucrania Hanului*, Ambrosie întăria din nou, pe preoții hirotoniți mai 'naainte și hirotonia pe alții, pentru parohiile vacante. Trebuiau să aibă, pe lângă *gramata* de hirotonie, și *ucaz* din partea lui Ambrosie, care introduce aici administrația din biserica rusească. Așa, găsim că, în 1789, a așezat un preot în satul

www.digibuc.ro

Slobozia; în 1790, în satele: *Ternovca, Iasca, Nicolaevca, Molovata* şi *Corotna*; în 1791, în satele: *Hlinoia, Butur* şi *Pasiţel*; în 1792: La *Ciubărci* (Ciobruci), *Ciorna, Dubasari, Roghi* şi *Ocna*. In afară de preoţi, a numit şi un blagocin, pe preotul *Manoil Borjacov* din *Coşniţa* [1], orânduind toate, după trebuinţă.

După încheierea păcii (1792), oştile austriace părăsesc *Hotinul* şi cele ruseşti *sudul Basarabiei*, cari teritorii intrară din nou în stăpânirea Turcilor, alcătuind iarăşi *mitropolia Proilaviei*, dar fără *Ucraina Hanului*. In ultimele momente ale plecării Ruşilor din Moldova, Ambrosie — fără obştească alegere şi întărirea domnească — ridică pe scaunul mitropoliei din Iaşi pe fostul său colaborator, *Gavriil Bănulescu-Bodoni*; iar el se întoarce la reşedinţa sa de mai 'nainte, din Pultava, unde-şi dete şi obştescul sfârşit. Prin Aprilie, Gavriil Bănulescu-Bodoni, primea felicitări şi o *cruce de briliante* dela Curtea Rusiei [2].

Turcilor, fireşte, nu le-a convenit de loc, fapta lui Ambrosie, care, cu dela sine putere, lăsase mitropolit în Moldova pe o persoană devotată Ruşilor. De aceia iau măsuri pentru înlăturarea lui.— Gavriil a stat mitropolit în Moldova 4 luni, arătându-se cu multă supunere şi ascultare faţă de Ruşi, protectorii săi. Dar, tocmai pentru aceasta, prin Mai (1792), din porunca Sultanului, a fost judecat şi condamnat la caterisire, de către sinodul sfintei şi marei Biserici a Ţarigradului. Trimis la Constantinopole, a fost pus la închisoare şi numai după intervenţia energică a diplomaţiei ruseşti, a fost liberat şi trimis în Rusia.

Scaunul mitropoliei Moldovei rămânând vacant, atunci îşi reaminteşte Sultanul, că un ierarh al Moldovei, făcuse un act de înaltă umanitate, răscumpărând 500 de Turci, robiţi de Austriaci, pe cari, după ce i-a îmbrăcat, îi trimese Sultanului peşcheş, tocmai la suirea sa pe tronul Padişahilor. Intrebând pe patriarhul Constantinopolului, care este demnitatea cea mai mare în Biserica Moldovei, i se răspunse: *Demnitatea de* mitropolit. Ei bine, zice Sultanul *Selim al III*: Iacov (Stamati), episcopul de Huşi, *liberatorul soldaţilor mei*, să fie mitropolit *Moldovei!* In adevăr, sultanul Selim III, în Mai 1791, semnează două *hatişerifuri*. Unul pentru numirea lui *Alex. Moruzi* (1791-1793), ca domn al Moldovei şi altul pentru alegerea şi ridicarea lui *Iacov Stamate*, la scaunul de mitropolit al

1. *Iustin* St. *Frăţiman* op. cit. p. 21—27 şi p. 122.
2. *N. Iorga*: Istoria Bisericii româneşti. II. 1900, p. 194—95.

www.digibuc.ro

Moldovei. Alexandru Moruzi fusese destinat a fi domn în Muntenia. A fost însă numit în Moldova, numai pentru a regula chestia succesiunei la scaunul mitropolitan. Intr'adevăr, în luna Mai (1792), Alex. Moruzi a venit în Moldova, ca domnitor, a executat ordinul sultanului, cu privire la ocuparea scaunului mitropolitan, şi la începutul anului 1793, a trecut domn în Muntenia, unde fusese destinat dintru început.

III. **Ocupaţia rusească** (1806—1812). Către sfârşitul anului 1806, se iscă iarăş războiu între Ruşi şi Turci. Ca de obiceiu, Ruşii, ocupă ţările române, pe cari le supun la grele biruri şi la tot felul de munci şi jafuri. Ocupaţia aceasta ei o socotesc *pentru totdeauna*, de aceia şi goniră pe consulii şi agenţii puterilor străine din principate, socotind că nu-mai au nici un rost, în nişte ţări, *definitiv încorporate* imperiului moscovit. Aceasta era în înţelegere cu Napoleon cel mare, care, prin pacea dela Tilsit (1807), convenise a da aceste ţări Ruşilor, ca unele ce erau tot pravoslavnice. Cârmuirea politică a fost încredinţată unui *divan* de boeri, sub preşedinţia dictatorială a unui general rus.

Cârmuirea bisericească la început a fost dată provizoriu mitropoliei Moldovei [1]. Mai în urmă a fost încredinţată fostului mitropolit al Moldovei şi mai pe urmă al Kievului, *Gavriil Bănulescu-Bodoni*, care, dela 27 martie 1808, fusese numit: »Exarh al Moldovei, Valahiei şi Basarabiei», cu încuviinţarea sf. Sinod al Rusiei şi prin ukaz împărătesc. Mitropoliţii: *Veniamin Costachi* al Moldovei şi *Dosoftei* Filitis al Ungro-Vlahiei, au fost înlăturaţi. Gavriil vizitează Moldova şi apoi Muntenia (1808), unde a fost însoţit de *Chiril*, mitropolitul Proilaviei, şi de arhim. Filotei, ciracul lui Veniamin Costachi, dela mitropolia Moldovei. Biserica din principate o reorganizează, după tipul celei ruseşti, înfiinţând un consistoriu, un seminariu, o tipografie, etc. [2].

---

1. C. Erbiceanu: Istoria mitr. Moldovei şi Sucevei. op. cit. p. 319.

2. Econ. *V. Pocitan:* Biserica românească din Basarabia, 1914, Bucureşti, p. 3—12.—Ghenadie al Râmnicului: „Exarhul Gavriil", în „Revista Nouă" No. 10, 1888.—*Arsenie Stadniţki*: Gavriil Bănulescu-Boodni, exarh Moldo-Vlahiei şi mitropolit Kişinăului. Chişinău. 1894 (ruseşte).—Gh. Gheorghiu: *Gavriil Bănulescu* (Bodoni): Mitropolit al Moldovei, *exarh* Valahiei şi Basarabiei. Bucureşti, 1899.—Ştefan Ciobanu: Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă. Chişinău, 1923, p. 36 sqq.—C. Erbiceanu: Gavriil Bănulescu, în revista: Biserica ortodoxă română. XXVII, p. 841 sqq.

www.digibuc.ro

La 16/28 Mai, 1812, se încheie pacea la Bucureşti, între Ruşi şi Turci, în urma căreia, Moldova perde *Basarabia* [1].

Sub raportul *bisericesc*, prin ukazul împărătesc, din 21 August, 1812, această provincie se organizează într'o *eparhie nouă*, ridicată la rangul de *arhiepiscopie*, sub titlul: *Arhiepiscopia Chişinăului şi Hotinului*. Arhiepiscop este rânduit *Gavriil Bănulescu-Bodoni*; care, ca vicar îşi luase, dela 16 Iulie 1811, pe arhiereul *Dimitrie Sulima*, cu titlul: «*Al Benderului şi Akermanului*». Odată cu alipirea Basarabiei către Rusia, se desfiinţează *raialele turceşti*, din ţinutul *Hotinului* şi din *sudul Basarabiei* (Bugeac); iar împreună cu ele, şi conducerea duhovnicească a mitropoliţilor *Proilaviei* se restrânge, rămânând ei numai cu *Brăila* şi ţinutul ei, precum şi toate celelalte oraşe şi cetăţi ocupate de Turci, depe malul stând al Dunării: *Călăraşi, Olteniţa, Giurgiu, Zimnicea, Turnu-Măgurele, Bechet* şi până la *Orşova*, cari serveau ca garnizoane, pentru trupele turceşti şi ca *capete de pod* [2].

Devenind prea mică şi fără însemnătate, eparhia aceasta, de acum înainte se alipeşte la mitropolia *greco-bulgărească* a Silistrei; mitropolitul Proilaviei luând titlul, dela 1818: *Al «Brăilei*

---

1. Mare jelanie a fost între moldovenii din Basarabia, când au auzit că de aci înainte, vor fi sub stăpânirea rusească. Se săturaseră de dânşii în vremea ocupaţiei, cu prilejul transportului *proviantului* armatelor ruseşti şi a spolierii Ţării de toate averile, ajungând ţara Moldovei într'o «desăvârşit ticăloasă, jalnică şi lăcrămătoare stare». Ceasurile despărţirii au fost ceasuri de plângeri, un timp de neuitat. «Poporul, cu cârdul, ca turmele de oi, încinsese toată marginea Prutului, dela un capăt până la altul. Veniau de prin sate şi de prin târguri, săptămâni încheiate, cu luarea de «ziua bună», dela părinţi, dela fraţi, dela rudenii, cu care crescuseră şi vieţuiseră împreună, până în vremea aceia, când trebuiau să se despartă uni de alţii, pentru totdeauna». Lacrimile curgeau de o parte şi de alta. Unii blestemau ceasul în care «pacostea rusească» căzuse asupra lor; iar alţii cântau în disperare:

De cât la Moscal chicam — *Că ti bate, te stâlceşte*
Mai ghine mă spânzuram. — *De-i grăeşti moldovineşte.*

Nu ştiau, sărmanii, ce soartă-i aşteaptă; mai ales poporul cel simplu, întru cari uşor se răspândesc fel de fel de vorbe şi superstiţii. *Manolachi Drăghiciu*: Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani. II, Iaşi, 1857. p. 94.

Nu-şi perdeau însă nădejdea, ci de dorul fraţilor lor rămaşi în Moldova, îşi vărsau amarul asupra Prutului, cântând de jale:

Prutul ista ni disparti — Dar ne-om pune noi *cândva*
Prutul ista n'ari moarte. — Şi cu gura l-om săca.

2. Brăila-Măcin; Călăraşi-Silistra; Olteniţa-Turtucaia; Giurgiu-Rusciuc; Zimnicea-Şiştov; Turnu-Măgurele-Nicopole; Bechet- Rahova.

www.digibuc.ro

şi al Silistrei»; sau cum se zicea, pe atunci: «Al *Drâstii şi al Proilaviei* şi *exarh* a tot ţărmul Dunării" [1].

IV. **A patra ocupaţie rusească** (1828—1829). La 1828, se încep din nou ostilităţile între Ruşi şi Turci. Ca de obicei, Ruşii ocupă ţările române. De data aceasta însă, îşi arată firea lor sălbatică, în toată goliciunea ei. Pare că aveau o presimţire, că prada aceasta o vor pierde din ghiarele lor, pentru totdeauna. Suferinţele poporului românesc sunt de neînchipuit. La aceasta, se mai adaogă şi o *ciumă* cumplită, altoită de o foamete îngrozitoare care secera oamenii cu miile. *Ciuma* o aduseseră Ruşii, cari îndată după ocupaţie, iau măsuri de apărare [2]. Dar nu numai în oameni, ci şi în vite se iscase o bolişte molipsitoare, care le decima, cu o furie îngrozitoare, reducându-le la mai puţin de un sfert din numărul lor. Nici odată n'a fost în Ţările noastre o mai înspăimântătoare nimicire de fiinţi vieţuitoare, ca atunci. Un contimporan ne povesteşte că, din porunca comandanţilor ruşi, bărbaţi şi femei, erau înjugaţi la carele cu provizii şi mânaţi dinapoi, de către Cazaci, cari nu cruţau nici bătul, nici vârful lăncei lor, silindu-i să meargă. Peste 30.000 de Români sunt luaţi dela lucrul câmpului pentru a sluji ca vite de tras. Astfel s'au purtat Ruşii cu românii. Asta, ca să se ştie.

Erau mai fericiţi aceia cari fugeau prin munţi, unde nu aveau altă hrană, decât scoarţa copacilor. Mitropolitul Ungro-Vlahiei, *Grigorie IV* Miculescu, supranumit *dascălul* (1823—1834), pentrucă ceruse îndurare pentru poporul său, fu surghiunit în Basarabia. In cele din urmă el se rugase ca, cel puţin *clerul*, să nu fie smuls dela altare, pentru a merge să care muniţiunile de răsboi. Generalul Joltuhin, om sălbatic şi nemilos, la arătările ce i se făcuseră, răspunde: «*Nu-mi pasă, să ştiu, cine fac slujbele: oamenii sau dobitoacele; numai ordinele să se execute*».

Armatele ruseşti înaintează spre Dunăre victorioase. La 18 Iunie 1828, iau cu asalt *Brăila*. Turcii vlăguiţi sunt siliţi să se retragă. Ruşii îi urmăresc. Către sfârşitul lui Iulie, înconjură o-

1. Mitropolia din „cetatea Dârstorului de peste Dunăre a fost zidită şi înălţată" de *Grigore Ghica-Vodă*, căreia Alexandru Ipsilanti, Domnul Ţării Româneşti, la 1777, Martie 21, întăreşte prin hristov a i se da „câte 500 bolovani sare, dela Ocna Slănic" pe fiecare an. — *Const. G. Mano*: Documente... op. cit. p. 284.—Comp. G. Popa-Lisseanu: Incercare asupra monografiei cetăţii Dorostorul (Silistra). Bucureşti. 1913.

2. Dr. Pompei *Gh. Samarian: Ciuma*. Bucureşti. 1932. p. 437.

www.digibuc.ro

raşele: Varna, Şumla şi Silistra. Varna cade, cu mari jertfe, de ambele părţi. Şumla şi Silistra rezistară. Venind iarna, Ruşii s'au oprit aci. In primăvara anului 1829, oştile ruseşti trec iarăşi Dunărea. De data aceasta, cuceresc Şumla şi Silistra[1]. Prin Mai, înaintând victoroase ajung la porţile Adrianopolului, unde dictează pacea Turcilor, buimăciţi de groază, la $^{2}/_{14}$ Noembrie, 1829. Prin acest tratat, cu privire la *Ţările române*, se hotărăşte:

„Principatele *Moldovei şi Valahiei*, vor păstra privilegiile şi libertăţile, cari le sunt asigurate, în deosebite timpuri, fie prin capitulaţie, fie prin tratatele dintre ambele imperii, fie prin hatişerifele Inaltei Porţi.—Prin urmare se vor bucura de liberul exerciţiu al *cultului* lor, în deplină siguranţă; vor avea o *cârmuire naţională şi neatârnată* şi o nemărginită libertate a comerţului (art. 5). Domnitorii vor fi aleşi *pe viaţă*; iar nu numai pe câte şapte ani, cum fuseseră până atunci[2].

Totodată Poarta cedează Munteniei *toate oraşele şi posesiunile depe malul stâng al Dunării*, cari intrară de aci înainte sub stăpânirea românească. *Brăila* se alipeşte şi ea, la patria mumă, pentru totdeauna, orânduindu-se un ocârmuitor, dintre boerii ţării[3]. Sub raportul administraţiei bisericeşti, de asemenea,

1. Din anul 1829 datează bis. „sf. Nicolae“ din *Giurgiu*, prefăcută din geamia *Baraeli* în biserică creştină. Iată inscripţia de pe zidul ei interior e I. *Această biserică e clădită, în anul 1830, din geamia mahomedană din* Cetatea Giurgiu, *cucerită în anul 1829, în timpul domniei glorioase a Impăratului şi autocratului întregei Rusii,* Nicolae I. II. *In memoria faptelor armatelor Ruseşti, din anii 1828 şi 1829 şi a restituirii oraşului* Giurgiu, *principatului Valahiei, biserica aceasta este zidită sub administraţia preşedintelui plenipotenţiar al divanurilor principatelor Valahiei şi Moldovei. General Adjutant şi Cavaler Chiselev. De comitetul constructor din Giurgiu*; iar pe clopotul istoric, aflat multă vreme în turnul centrului (Genovez) din Giurgiu, scrie: *Acest clopot, făcutu-s'au din tunurile ce s'au luat din* Cetatea Silistra, *anul 1829, dela biruitoarele ruseşti oştiri şi s'au hărăzit spre pomenire(a) de către (despre) puternicul a toatei Rusii Impărat* Nicolae I, *la biserica cea nouă a Giurgiului din Valahia, unde (se) prăznueşte hramul „sf. Erarh Nicolae“.*

S'a turnat din nou acest clopot, în anul 1885, sub domnia M. S. Carol I, Rege al României. Vezi: *Apostolul*, curierul arhiep. ort. rom. din Bucureşti. No. 5, din 1 Martie 1935.

2. A. D. Xenopol: Istoria Românilor, ed. Şarga. Iaşi, vol. XI, p. 66.

3. Cel întâi ocârmuitor, numit de marele nostru istoric N. Iorga „ctitor al oraşului Brăila“, pentru că el a pus bazele de înflorire ale acestui oraş, este *Ioan Slătineanu*, fiul marelui vornic Scarlat Slătineanu şi al Catincăi Filipescu.—Vezi *N. Iorga*: Cei dintâi ani în noua Brăilă românească. Bucureşti, 1929. p. 18.—Comp. *Analele Brăilei*. I. 1929, No. 2—3. p. 74—83.

www.digibuc.ro

aceste părţi din trupul ţării, acum liberate, au fost alipite la eparhiile româneşti mărginaşe, cum fuseseră şi mai 'nainte. *Mitropolia Provllaviei se desfiinţează şi ea, de data aceasta* pentru totdeauna.—Astfel s'a încheiat şi cu această eparhie, care a durat aproape două secole şi care a fost, ca un *cui* străin, înfipt în trupul Bisericii noastre ortodoxe româneşti.

II. **Mitropoliţii Proilaviei.** Şirul mitropoliţilor Proilaviei nu se cunoaşte întreg. Dela sfârşitul celei de a doua jumătăţi a secolului al XVII-lea—data înfiinţării acestei mitropolii şi până după primul pătrar al sec. al XIX—când s'a desfiinţat, vor mai fi fost şi alţi mitropoliţi. Noi însă nu cunoaştem decât numele acelora cari se amintesc în actele şi documentele descoperite şi tipărite până astăzi. şi anume:

1. **Meletie** (1641—1649). Se intitulează: *Mitropolitul Proilavului, Tomarovului (Reni), Hotinului, al întregului ţărm al Dunării, al Nistrului şi al întregii Ucraine a Hanului.* Acesta este *Meletie Sirig,* „omul cel mai erudit al timpului [1]".

De sigur a fost recomandat de către Vasilie Lupu Vodă (1634-1653), domnul Moldovei, patriharului de Constantinopole, pentru scaunul mitropoliei Proilaviei, care-l şi ridică la dreapta arhierească şi-l rânduеşte mitropolit. Aceasta ne arată — zice

1. *C. Erbiceanu:* Cronicarii greci, cari au scris despre români: Bucureşti, 1888. Nota 113 dela pag. 226.—Născut în oraşul Candia din insula Creta, la 1585. Din botez se numea Marcu. Studiile şi le-a făcut la Veneţia. Imbrăţişând viaţa călugărească, Chiril Lucaris, patriarhul Constantinopolului, îl făcuse protosinghel şi mare predicator al catedralei patriarhale. Multă vreme a stat în Moldova. La 23 Septemvrie 1632, când *Varlaam*, mitropolitul Moldovei, a fost hirotonisit arhiereu, cuvântarea de salutare a rostit-o Sirig, „cel mai mare filosof şi teolog al Grecilor, din acel timp" (*Ioan Bianu:* Columna lui Traian, 1882, p. 212). Apologet irefutabil al ortodoxiei, a luat parte la amândouă sinoadele, ţinute împotriva lui Ciril Lucaris la Constantinopole, 1638, şi la Iaşi, la 1642, subscriind în protocoale, ca delegat al patriarhiei ecumenice, împreună cu *Porfirie*, fost episcop al Niceiei. A revăzut şi corectat „Mărturisirea ortodoxă" a lui Petru Movilă, mitropolitul Kievului.—Vezi la Melchisedec: „Biserica ortodoxă în luptă cu Protestantismul" (Anal. Acad. Române, s. II, t. XII, p. 30). A compus, o operă Ἀντίρρησις = Combaterea, prin care răstoarnă şi nimiceşte, cu mult meşteşug şi cu un bogat arsenal de argumente, toate capitolele cu învăţături calvineşti din Mărturisirea lui Ciril Lucaris. *C. Erbiceanu* în revista: Biserica ortodoxă română, XVIII (1894-95) p. 6 şi în: Revista teologică, I. Iaşi, 1883 (No. 26, p. 208, nota 1). Vasile-Vodă Lupu îl însărcinează „de a-i preface în greceasca vulgară, argumentarea împăratului Ioan Cantacuzino, impotriva islaimismului". *N. Ior-*

www.digibuc.ro

N. Iorga—marea trecere de care se bucura voevodul Moldovei, faţă de patriarhul Bisericii ecumenice. Este curios că semnează numai „Meletie", fără a-şi mai păstra pronumele de „Sirig". Din acest fapt unii pun la îndoială, personalitatea lui. Se mai poate întâmpla ca după dânsul, să fi fost orânduit un alt mitropolit, tot cu numele de *Meletie*, căci la 1664, moare la Constantinopole — se vede că părăsise scaunul Proilaviei; iar până la 1667, pe scaunul Proilaviei, nu mai găsim alt mitropolit.—Despre aciivitatea lui, ca mitropolit Proilav, avem următoarele mărturii.

a). La 12 Noemvrie 1642, este amintit, ca mitropolit al *Proilavului*, în *gramata* patriarhului din Constantinopole, *Partenie I* (1639—1644), cu soborul său, prin care se hotărăşte a se face stravropighie, biserica închinată „Maicii Domuului" din Ismail, *eparhia Proilavului*, ca metoh al sf. Mormânt. Biserica aceasta era ameninţată cu căderea, „din pricina vechimei şi în primejdie de a se nimici cu totul", însă „dmnealui Domnul *Gheorghe*, Marele paharnic al ţării Moldaviei" şi fratele lui Vasile Voevod (Lupu), „atins de iubire dumnezeiască şi de râvnă, a voit a o înoi şi a o înfrumuseţa, din temelii, cu ale lui cheltueli şi jertvă de bani... şi a o numi *stavropighie*... pentru veşnica lui pomenire şi a părinţilor lui". Apoi statorniceşte, ca biserica aceasta să fie de aci înainte „de sine stătătoare", necălcată, necotropită şi cu totul nesupărată de orice faţă bisericească sau mireană sau şi de mitropolitul din acel loc, al *Proilavului*, cel de acum *Meletie* şi cei ce vor urma... să dea numai, pe an, Bisericii celei mari a lui Hristos... ca semn de supunere, *zece ocale de icre* şi alta nimic, până 'ntr'un ban"... fiind pomenit în acel sfânt locaş numai nu-

---

ga: Analele Academiei române, XX, p. 15-16. Din Iaşi va fi scris el, în 1649, şi acel opuscul despre „Liturghie", pe care îl ceruse Nicon, patriarhul Moscovei. Intre 1646 şi 1649, „a prefăcut în greceşte, la Iaşi şi la Suceava, „viaţa Sf. Ioan cel nou". *N. Iorga*: Istoria Bisericii româneşti, ed. 1908, I. p. 312 şi 414. Tot el a compus şi „serviciul cuvioasei Parascheva", din Iaşi, adusă acolo, în timpul său.—Despre dânsul vezi: I. Bianu şi Nerva Hodos: „Bibliografia românească veche". I, Bucureşti, 1903, p. 298-315.— Legrand: „Bibliographie hellénique". II, p. 458; iar pe larg şi în special: *I. Pargoire: Meletios Syrigos, sa vie et ses oeuvres* în: Echos d'Orient, Paris, 1908, p. 264-280; 331-340 şi pe 1909, pag. 17-27; 167-175; 281-286 şi 336-242. E curios însă că nu vorbeşte niciunul despre activitatea sa, ca *mitropolit* al *Proilaviei*.—N. Iorga: „Documente privitoare la Istoria Românilor" (Hurmuzachi) vol. XIV, p. 170-73, originalul grecesc şi traducerea în româneşte, Traducerea română şi în „Biserica ort. română" pe 1924, p. 509-10.

www.digibuc.ro

mele patriarhului... „fără să se împotrivească în această privinţă, câtuşi de puţin, mitropolitul de acolo al *Proilavului*"...

La 5 Decemvrie, 1644, scrie o scrisoare ţarului Mihail Teodorovici, în care-i spune că el este *conlucrător* cu Petru Movilă, mitropolitul Kievului, la „Mărturisirea ortodoxă" şi că această lucrare a fost tradusă de dânsul în limba greacă modernă. N'are însă cu ce s'o tipărească. De aceia mijloceşte către ţar, ca să-l ajute cu bani, spre a o putea tipări [1]. *c*). Către sfârşitul aceluiaşi an (1644), Meletie, se duce în persoană, la Moscova, întovărăşit de arhimandritul Ioanichie, având cu dânsul trei gramate : I. Una dela voevodul ţării Munteniei, *Matei Basarab* (1633—1654); II alta dela patriarhulul *Ţarigradului, Partenie I*, (1639—1644) şi a treia dela *fraţii mânăstirii „sf. Nicolae"*, din Brăila. Să vedem cuprinsul acestor scrisori :

I. In scrisoarea domnească, se destăinuiesc ţarului, oarecari secrete politice, cu privire la Turci şi Tătari, cari se purtau rău cu creştinii. „In Crimeia nefăcându-se pâine, al patrulea an, este foamete mare". Au venit la mitropolit, oameni de acolo, cari i-au spus că „de foamete, *mănâncă carne de om.* Il roagă Matei pe ţar, ca să scrie voevodului Moldovei, Vasilie, ca el *să nu uite marea Biserica din Ţarigrad*, pentrucă Vasilie are putere şi a multor oameni cu stare".

II. Patriarhul Partenie, prin gramata sa din octomvrie 1644, scrie cam aceleaşi lucruri ; apoi mijloceşte către ţar, pentru mitropolitul Proilavului, *Meletie*, ca să-l ajute cu bani, spre a putea scăpa dintr'o mare datorie, în care căzuse [2].

---

1. *Şt. Berechet* în rev. „Biserica ort. română". 1924, p. 405.

2. Iată cum se încheie scrisoarea patriarhului către ţar : „Oarecând (după povestirea Evangheliei) s'a umplut casa de mireazmă de mir ; astăzi însă, nu numai casa, ci şi întreaga lume s'a umplut de mireazma luminatei şi graţioasei bunei voinţi a împărăţiei voastre, o ! ţarule, paşnic, liniştit, fiindcă, în întregul Univers, se povesteşte, prin mânăstiri şi prin biserici, între arhierei şi'ntre preoţi : că cine va alerga la milostivirea voastră, nu se va întoarce, necăpătând ajutor dela marea voastră milostivire. Pentru aceia şi preasfinţitul *mitropolit al Brăilei*, fratele nostru şi conliturgùisitorul smereniei noastre, *Meletie*, care a căzut într'o mare datorie în regiunea sa, nu are unde să alerge, afară de milostivirea împărăţiei Voastre. Ne rugăm şi noi, ca să-i daţi ajutor, cât Dumnezeu cel din cer vă va îndrepta, fiindcă el este fiul cel iubit al smereniei noastre. Dela iubirea voastră de oameni, să primească acest sărman arhiereu, mângâiere pentru datoriile sale şi să scape de răutatea Agarenilor"...

www.digibuc.ro

III. Fraţii mânăstirii „sf. Nicolae“ din Brăila (preoţi şi mireni), prin scrisoarea lor, din 15 Noembrie 1644, descriu starea grea în care se află.—„Trăim aici, în mâinile Busurmanilor (Turci) şi nu avem unde, sărmanii, să alergăm şi să plecăm capul nostru, în chinurile pe care le suferim, în fiecare zi, de birurile oamenilor turceşti...“ Arată că *biserica lor „sf. Nicolae“* şi *mitropolia cea mică* au ars până'n temelie şi ei nu au putere cu ce s'o facă din nou. De aceia fac apel la milostivirea ţarului, ca să-i ajute [1].

La 28 martie 1645, ţarul dă ordin, ca să fie la el la curte toţi cei veniţi pentru milostenie. Intre ei se află *mitropolitul oraşului Brăilei*, Meletie şi arhimandritul acestuia, Ioanichie, cu bătrânii şi cei împreună cu dânşii. Mitropolitul Meletie prezintă ţarului, ca dar, moaştele *sf. mucenic Mercurie* şi icoana sfinţilor împăraţi *Constantin şi Elena* [2]. Rezultatul acestei audienţe nu-l cunoaştem. Desigur însă că Meletie n'a eşit dela ţar, fără ajutorul cerut şi fără rezultat satisfăcător, la gramatele ce i se încredinţaseră, de către persoane care cunoşteau prea bine *iscusinţa* şi capacitatea sa diplomatică.

IV. In 1649, patriarhul Constantinopnlului *Paisie* (?) venea dela Moscova şi mergea spre Ierusalim. In călătoria sa, era însoţit, între alţii. şi de către un călugăr, *Arsenie* Suhanov, din mânăstire „sfânta Treime“ de lângă Moscova, care avea poruncă dela patriarhul Moscovei, *Iosif* (1642 — 1652), ca să întovărăşască pe patriarh, fiindu-i de ajutor, în caz de trebuinţă. In primăvara anului 1649, patriarhul Paisie, cu călugărul rus, care-l însoţea, erau în trecere, prin ţările române. Oprindu-se la Târgovişte, aici se găsea şi *Meletie*, mitropolitul Brăilei (Mitropolit Meletie Brailovskii). Acesta a avut o lungă discuţiune cu călugărul Arsenie asupra chipului cum trebue să se facă semnul crucii [3]. Meletie moare la Galata (Constantinopole) în ziua de 17 aprilie 1664.

---

1. *N. Iorga*: Neamul românesc. 1918, Ianuarie 8. — Comp. *Melchisedec*: Notiţe istorice şi arheologice, p. 199.

2. *Muraview: Legăturile Rusiei cu răsăritul ortodox în afacerile bisericeşti*, Petersburg, 1860. După traduc. rom. a D-lui St. Berechet din „Biserica Ortodoxă Română“, Iulie 1924, p. 400—11.—Comp. şi *Arsenie Ivaşcenco*, episcop al Chirilovului şi vicar al Novgorodului: *Analele evenimentelor bisericeşti în legătură cu cele lumeşti*. Petersburg. 1880.

3. Este de remarcat că, la această dată, nu se găsea patriarh la Constantinopole Paisie, ci *Partenie II*, a doua oară (1648-1651). Paisie a păstorit între 1652-1653 şi a doua oară între 1654-1655: aşa că, ori data este greşită ori trebue a se ceti Partenie în loc de Paisie.

www.digibuc.ro

2. *Partenie.* Se menţionează pela 1667. Din patriarh al Constantinopolei, a doua oară (1667—1668), sub numele de Partenie al IV-lea, a fost numit *mitropolit al Proilaviei*, sau, cum zice Ghedeon în al său κανονικαὶ διάταξεις, „i s'a dat mitropolia de Proilav, *pentru îndestularea vieţii,* ca unui *proedros*“ [1]. N'a stat însă mult, pentrucă, la 1671, îl vedem urcând pentru a treia oară tronul patriarhal, părăsind scaunul Proilaviei.

3. *Ioanichie, 1716.* Se menţionează după un interval de peste o jumătate de veac, în care, de sigur, vor mai fi fost şi alţi mitropoliţi, pe cari vremea-i va descoperi.

Il cunoaştem din faptul că la 1716 a avut, la Iaşi, o judecată, înaintea divanului domnesc, chemat de către domnitorul Nicolae Mavrocordat (1716—1730), cu Iorest (Orest), episcopul Huşilor (1714—1727), pentru hotarele eparhiilor lor şi în special, pentru neînţelegerea în privinţa păstoririi locuitorilor din târgul *Dubasari,* depe malul stâng al Nistrului şi asupra satelor mărginaşe, *Sultan-Câslaşi* şi *Musaip-Câslaşi,* cari se aflau pe hotar, între Moldova şi posesiunile turceşti din sudul Basarabiei. Ioanichie a venit la Iaşi şi s'a plâns domnitorului Mavrocordat împotriva lui Iorest, fiindcă acesta satisfăcea nevoile bisericeşti acestor locuitori, când se adresau la dânsul. Pricina pentru care se adresau ei la Huşi, era: *a*). Pentrucă le venea mai cu apropiere. *b*). Se deprinseseră la Huşi, de unde atârnaseră mai înainte, cu tot Bugeacul şi *c*). Ca moldovan, le cunoştea rânduelile şi obiceiurile şi ei se înţelegeau mai uşor cu dânsul, ştiind a le grăi în limba lor. Domnitorul a dat cazul în judecata divanului, prezidat de patriarhul *Samuil*

1. Frăţiman: op. cit. p. 6.—Acest patriarh, cu numele de familie Monghilal — după mărturia lui Dosoftei, patriarhul Ierusalimului — a fost un om simplu, cu puţină ştiinţă de carte. Era însă bun la suflet şi cucernic. A fost patriarh al Constaotinopolului în cinci rânduşi: 1657 — 1662; 1664 — 1667; 1671; 1675—1676 şi 1684—1685. Era poreclit de Turci: Hnm-hum, din pricină că vorbea prea pe nas. Deciziile patriarhale le dădea numai pe bani, pe cari avea grijă să-i ceară înainte. Fiindcă însă se întâmpla ca unele decizii să iasă în defavorul celor ce plăteau, erau unii cari pretindeau: „Dă-mi întâi gramata şi apoi vei primi suma“. Cu arhiereii şi arhonţii nu trăia în armonie. Odată, fiind mustrat de arhiereii şi arhonţii săi, pentru anumite fapte, a pus pe un arab, să facă un deuunţ Sultanului, cum că aceştia ar urmări să-i pună capăt vieţii. Din nenorocire, avizul a ajuns în mâna Marelui vizir, care, cercetând cazul, în secret, a descoperit că era o clevetire pornită dela patriarh. Ca urmare, şi arabul şi patriarhul au fost pedepsiţi pentru fapta lor. Frăţiman op. cit. p. 27 sq. — Comp. *C. Erbiceanu:* Cronicarii greci... op. cit. Bucureşti 1888, p. 16.

www.digibuc.ro

al Alexandriei, care se afla la Iaşi. Ascultându-se părţile în litigiu şi dezbătându-se pricina în divan, patriarhul pronunţă următoarea hotărîre: Episcopul Iorest, al Huşilor, să nu se mai amestece în păstorirea creştinilor din târgul Dubasari, nici a le da sf. Mir, nici binecuvântarei fiindcă acest târg, nu cade în hotarul Moldovei, ci să rămână sub jurisdicţia episcopului de *Brăila*, ca unul ce cade pe teritoriul ocupat de Turci. In ceia ce priveşte cele două sate depe hotarul Moldovei, aceste să se lase în seama episcopului de Huşi, ca unele ce cad în cuprinsul eparhiei sale. Cu această hotărîre s'au împăcat amândouă părţile, şi-au dat înscrisuri unul altuia, cari înscrisuri au fost adeverite de patriharhul Samuil şi episcopii în litigiu. Dupre înscrisul dat, de episcopul Iorest mitropolitului *Ioanichie* al Proilaviei, în această chestiune, se păstra odinioară în arhiva Episcopiei de Huşi, două copii: Cea dintâi avea data de 20 Septemvrie 7224 (1716) şi era semnată pentru întocmai cu originalul de *Grigorie*, proin arhiepiscop Achridon, de *Neofitos* Ungrovlachias şi de *Metodie*, episcopul Buzăului. A doua, o copie după cea dintâi; căci copia *cea dintâi* se trimisese de către mitropolitul Brăilei lui Iorest, cu data 7253 (1745), a fost trimisă de către mitropolitul Proilaviei *Calinic*, episcopului de Huşi *Ierotei*, care, cum se vede, se amestecase iarăşi în afacerile bisericeşti ale locuitorilor, din Dubasari. Negăsind potrivit Calinic a începe iarăşi judecata, a socotit că ar fi mai nimerit, să-i trimită episcopului de Huşi de atunci, o nouă copie, depe hotărîrea divanului din 1716, dându-i prin aceasta, să înţeleagă, în mod delicat, ca să se conformeze hotărîrii vechi ce se dăduse, de *divan* în, această chestiune[1]. Alte date asupra lui Ioanichie nu mai avem.

4. *Calinic I* (1743—1748 ori 1752). Grec tesaliot, născut în Sotira Zagoriei, la 1713. Fiul lui Hagi Dimitrie Mavrichios. Avea o soră *Maria*, dela care avea nepoţi şi strănepoţi. Un frate al său era episcop în *Dimitriada*, episcopie a Larisei. Pentru a onora pe fratele său, când ajunge patriarh al Constantinopolei, ridică dieceza *Dimitriadei*, la rangul de *arhiepiscopie*[2].
Călugărit de tânăr, urcă repede treptele ierarhice, ajungând în

1. Vezi reproducerea copiei dintâi, în *greceşte*, cu litere *slavone*, adeverită de patriarhul Samuil, cu antetul: „Alexandrias Papas ke patriarhis Samuil epivevéi", la Melchisedek: „Chronica Huşilor".. II p. 188—191.

2. *C. Erbiceanu: Cronicarii greci* . . . . Bucureşti, 1888 p. 97.

www.digibuc.ro

1741, când era în vârstă de 28 ani, *protosinghel* al Bisericii celei Mari. La 24 Septemvrie, 1743 a fost hirotonit *arhiereu* şi trimis mitropolit al *Proilaviei*. Istoricul *Serghie Macreu* (sec. 17), îl descrie ca pe un „bărbat învăţat şi bine crescut". *C. Daponte*, deasemenea îl găseşte însemnat prin erudiţiune. Conduce mitropolia Pravilaviei până în Octomvrie, 1748 după unii, după alţii până în 1752 ori 1755. Il cunoaştem din actele semnate de el, în calitate de mitropolit al Proilaviei şi anume: Un *hrisov* al patriarhului *Paisie* al II-lea al Constantinopolei (1744—1748) a treia oară, din Iulie, 1746, referitor la exarhatele *Psara*, *Pirghion* şi *Velisos*, precum şi câteva acte ale logofătului Mihail Mano [1]. După unii Calinic ar fi fost demis din scaunul Proilaviei la 1748, ori 1755, şi trimis în surghiun [2]. Era chemat uneori, să ia parte la şedinţele sinodului patriarhal [3].

5. *Daniil* episcop titular de *Side*, apoi mitropolit Proilaviei (1748 ori 1752—1773). Îşi avea reşedinţa la Ismail, de unde luase

1. *Const. G. Mano:* Documente din sec. XVI-XIX, privitoare la familia Mano. Bucureşti. 1907, op. cit. p. 91-93.

2. *N. Iorga:* Câteva manuscripte şi documente din ţară şi din străinătate, relative la Istoria Românilor. Şedinţa Acad. române dela 26 Noemvrie 1904. Anal. Acad. Rom. seria II, mem. secţ. istorice, tom. 27 (1905) p. 63-78.

3. Dela 16 Ianuarie 1757—27 Iulie acelaş an, a ocupat demnitatea de patriarh al Constantinopolului, sub numele de Calinic IV, după Chiril *Caracalos* al V, a doua oară (1752—1757, care fusese depus şi exilat la muntele Atos. Din activitatea sa ca patriarh, se cunoaşte că a ridicat chestiunea necugetată, despre fixarea pentru totdeauna a numărului zilelor postului sf. Apostoli. Pentru acest fapt, a fost acuzat de erezie şi, pe când ieşea într'o zi, din biserică, a fost crunt bătut de popor. Indată după această aspră pedeapsă, a părăsit scaunul patriarhal şi fiind trimis în exil, mai întâi în insula *Lemnos* şi pe urmă la muntele *Sinai*, după care se întoarce în oraşul sáu de naştere *Zagorà*, unde şi-a petrecut restul vieţii, pe lîngă fratele său, arhiepiscopul *Grigorie* şi unde a şi murit († 1792). D-l Profesor *Demonstene Russo*: în opera sa: *Mitrofan Grigoras:* Cronica Ţării româneşti (1714—1716), 1934, ne dă detalii noi asupra acestui mitropolit, slujindu-se şi de opera lui C. I. *Dyovuniótis:* Καλλίνικος Γ'πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (Calinic al 3-lea, patriarhul Constantinopolului). Atena 1912. Din această din urmă *monografie* asupra lui Calinic se vede că *biblioteca* a lăsat-o oraşului său natal, *Zagorà*. A mai lăsat acolo şi câteva manuscrise. — Intre aceste, este şi o traducere din slavoneşte în greceşte, a vieţii sf. *Ioan cel nou* dela *Suceava* (Ms. 28) şi un *catalog* al oamenilor însemnaţi din sec. al 18-lea (Ms. 101), alcătuit după catologul istoric al lui C. Daponte etc. Se găsesc acolo date *precise* asupra vieţii şi activităţii sale, scrise de el însuşi, uneori cu prea multe amănunte.

www.digibuc.ro

şi numele de *Smailov*. De catedrală servea biserica cu hramul: *Prea cuvioasa Parascheva*. Se intitula: *Mitropolit al Proilavului, Tomarovului (Reni), Hotinului, al ambelor maluri ale Dunării şi Nistrului şi al întregii Ukraine a Hanilor*. Intr'un act din 1772, se intitulează scurt: „*Mitropolit al întregii Basarabii şi al Ucrainii*", prin care urmează a se înţelege, evident, nu întreaga Ucraină, ci numai acel îngust ţinut, creat la 1681 pentru domnii Moldovei şi care apoi a trecut subt stăpânirea păgână a Hanilor tătăreşti.

Daniil e mai bine cunoscut. El e şi *ctitorul* interesantei bisericuţe vechi din târgul *Căuşani*, cu pictura ei destul de bine păstrată şi până astăzi; când terenul s'a ridicat aşa de mult în jurul ei, încât trebue să cobori, câteva scări ca să pătrunzi în îngustul, întunecatul şi şubredul lăcaş. Aici este portretul lui şi al mamei sale [1]. La 1769 hirotoniseşte un preot pentru această biserică din *Căuşani* — ctitoria sa.

Din activitatea bisericească a acestui mitropolit, cunoaştem că a dat încuviinţarea pentru zidirea şi sfinţirea câtorva biserici pentru regiunea de dincolo de Nistru şi anume: în 1761, dă binecuvântarea sa, pentru clădirea bisericii, cu hramul: „Adormirea Maicii Domnului" din satul *Malovata*. Apoi, treptat, pentru bisericile cu hramul: Sf. arhanghel Mihail şi Gavriil" din satul *Doroţcoe*, în 1768; *Mahala* în 1770; *Cuţeri*, în 1772 şi *Delicova*, în 1773. Prin actul din 1768, Sept. 16, Lascarache Roset era obligat să dea câte 80 lei anual, din venitul moşiilor Malcoci şi Todireni depe Bâc, la *Căuşani*, părintelui mitropolit *Daniil* Proilavul, pentru mânăstirea Maica Precista.... Printr'un alt act din 1768 (7276), Octombrie 10, lui Daniil i se închină mânăstioara „40 de Sfinţi", din Iaşi, ca să fie *metoh* al Proilavului.. „că au socotit şi au dat-o în sama răposatului mitropolit *Daniil* Proilav dela Beiuş" *ca să fie metoh pentru odihna sa, când o veni la Iaşi, să şază şi să se odihnească;* dar şi sfinţia Sa să aibă a purta de grijă *pentru toate trebile*, ce va avea această *mânăstioară*". Iată şi o biserică din Iaşi închinată lui *Daniil* Proilavul „dela *sfânta mânăstire Renii, ce iaste în ţara Turcească*". Această danie a ţinut 37 de ani [2]. La 1769, Februarie 27, Daniil hirotoniseşte preot pe un

1. N. Iorga o descrie în lucrarea sa: *Basarabia noastră*, 1912. Vezi şi „Neamul Românesc", din 28 August 1918.—Comp. şi St. Ciobanu: „Biserici vechi din Basarabia". Chişinău, 1924, p. 19 sqq.

2. Gh. Ghibănescu: Biserica 40 de sfinţi, în „Viitorul", rev. bisericească şi didactică III, 1901, Iaşi. Nr. 19—20.

www.digibuc.ro

oarecare *Dimitrie Cerneavschi*, în târgușorul Căușani, pentru biserica cu hramul: „Acoperământul Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu“ din satul Sechireani. Cartea de hirotonie este dată din Tighina, la 30 Febr. 1769. Preotul însă nu stă în Sechireani decât 2 ani, când este silit a se muta în eparhia arhiepiscopului Nichifor al Slovenilor și Hersonului, din pricină că, izbucnind războiul dintre Ruși și Turci, oștile turcești s'au răspândit pretutindenea în acel ținut, distrugând sate și cătune, arzându-le cu foc, împreună cu cari a ars și parohia și biserica sa. „Văzându-mă lipsit de tot avutul și dorind să-mi scap numai viața, — zice preotul — am plecat în Polonia, unde am rămas dela anul 1773—1783, răbdând dela uniți, tot felul de strâmtori și obijduiri. In acest din urmă an, am fost atacat în biserica mea, din satul Șirocaia Greblea, în timpul slujbei, de către *uniți*, cari voiau a ne trece cu sila la unire. M'au luat cu sila la consistoriul unit, unde m'au ținut 24 săptămâni. Protopopul unit mi-a obijduit soția, a jefuind-o și mi-a luat și cartea pastorală de hirotonie, prezentându-o consistoriului, unde a și rămas. Scăpând de acolo, în chip tainic, am venit la trupele rusești, cari se aflau atunci în Polonia și numai așa am scăpat în Rusia nouă“. La 4 Iulie 1772, hirotonește preot în sfânta mitropolie din Ismail, unde se prăznuește și se cinstește hramul „Cuvioasei Paraschiva“, pe un oarecare Timotei Muzikevici, originar din Polonia, pentru biserica din satul *Holm*, ținutul turcesc, cu hramul „Adormirea Preacuratei Maicii Domnului“ [1]. Daniil încetează din viață, la Aprilie 1773.

Incă din 10 Ianuarie 1771, mitrop. Gavriil Calimah, văzând că armatele rusești au alungat pe Turci din teritoriile cari alcătuiau mitropolia Proilaviei și „rămânând fără de păstor bisericesc, pravoslavnicul norod ce locuește într'această eparhie, precum ne-am încredințat“, a socotit de a sa datorie, de a însărcina cu conducerea unei părți a acestei eparhii pe *Inochentie*, episcopul Hușilor, ca cel ce „era aproape de acele părți de loc“, adecă: *Ismail*, *Reni*, *Chilia*, *Cetatea-Albă* și *Tighina* (Bender).—Episcopului de Rădăuți îi da *Hotinul*; iar *Brăila* o lasă eparhiei Buzăului [2]. Cerând și asentimentul generalului Feldmareșal rus, Petru Alexandroviski Rumeanțev, acesta răspunde afirmativ, abea la 25 Aprilie 1773. De ce a întârziat generalul a da răspuns peste doi ani? Se vede că, Daniil intervenise și generalul îl lăsase să conducă

1. Fraţiman, op. cit. p. 315 unde sunt actele de hirotonie reproduse.
2. N. Iorga: Isoria Biserici românești. 1909, Văleni de Munte. II, p. 174.

www.digibuc.ro

eparhia până la moartea sa (1773), fără a răspunde nimic mitropolitului Gavriil al Moldovei. Că *Inochentie* poartă grija acelei părţi din eparhie, se vede de acolo, că hirotoniseşte preot pe *Teodor Chirilov*, pentru satul *Iasinova*, de lângă Balta, în *Ucraina* Hanului, la 1775, Martie 28, făcând şi alte acte de conducere duhovnicească.

6. *Ioachim* (1776—1780). Se intitulează, pe cărţile de hirotonie: *Ioachim. cu mila lui Dumnezeu, mitropolit Proilav, Tomarovului, Otinului şi a toată Basarabia şi Ucrainei.*

Il cunoaştem dintr'o inscripţie grecească depe un *antimis* dat de acest mitropolit în 1777, luna Aprilie, care *antimis* s'a păstrat într'o biserică veche din jud. Covurlui[1]. Mai cunoaştem că acest mitropolit, la 24 Iunie 1775, hirotoniseşte preot pe un oarecare Gherasim Tesovschi, în mânăstirea „Adormirea Maici Domnului" din Ismail pentru biserica cu hramul sfinţilor arhangheli: „Mihail şi Gavriil" din satul ucrainean *Pasiţel*, guvernământul Balta. Ii cunoaştem şi *iscălitura*. Inainte are *pecetea* eparhiei, cu textul pe margini, în limba greacă: *Mitropolitul local al Proilaviei Ioachim. 1774;* iar în centrul peceţii este un *text turcesc.*[2] La 10 Mai 1777, îngă-

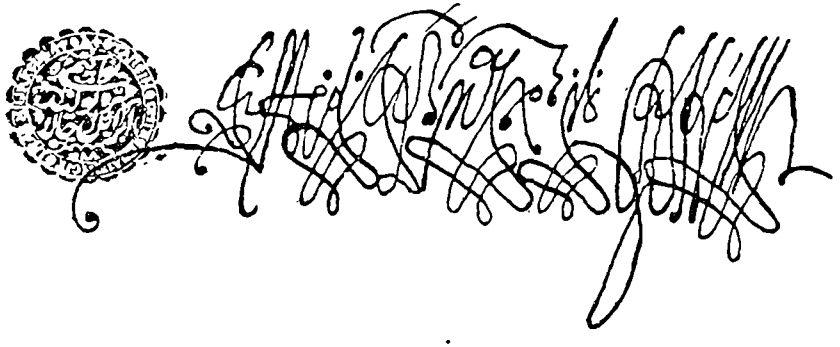

duie aceluiaş preot Gherasim, ca să-şi caute alt loc, pentrucă în Pasiţel nu a putut sta decât 10 luni, din pricină că — spune preotul — *„nu ştiam limba românească şi mai cu seamă din pricina strâmtorărilor Turcilor"*. In 16 Iulie, acelaş an, Ioachim scrie protoiereului *Andrei* din satul *Măieşti* sau *Mălăeşti*, că a numit pe preotul Chiril Burilov pentru satele: *Butur, Teia, Speia* şi alt

1. Vezi inscripţia la Melchisedek, op. cit. p. 166: Θυσιαστήριον Θεῖον, καθιερωθεὶ παρὰ τοῦ πανιερωτάτου Μητροπολήτου Προϊλάβου κυρίου Ιωακήμου: Εν έτει σωτηρίω αψος: Εν μηνί απριλίω ινδικτίωνς ϊ.

2. C. Tomescu. *Arhivele Basarabiei.* Octomvrie—Decemvrie. Chişinău, 1934. p. 360.

www.digibuc.ro

sat, pe sare nu-l numeşte. „Il trimete ca să-l instalezi şi să-l înveţi bine orânduelile slujbei bisericeşti, precum şi tu ai fost învăţat de alţi preoţi bătrâni. Tot odată, ca să nu-i facă nimeni nicio supărare, până la venirea noastră şi atunci i se va da de noi carte pentru acea parohie". Satele de mai sus, sunt pe Nistru, mai jos de Dubasari. La 1780 a slujit în satul Molovata (Ucraina Hanului), hirotonind preot pe *Ştefan Veselovschi.* In sfârşit, la 23 Iulie, 1780, scrie lui *Nichifor* (Teotochis), ariepiscopul Slovenilor şi Chersonului, dând relaţii asupra situaţiei a doi preoţi: *Moisei Nichitin* şi *Teodosie Zdanevici.* Semnează în acte: „*Ioachim* al Proilavului" şi altă dată: „Al Brăilei *Ioachim*" [1].

7. *Chiril* (1780—1788). Se întitulează: „Mitropolit al Proilavului, al Tomarovei, al Hotinului şi al întregei Ucraine", ca şi Ioachim. La 6 Decemvrie, 1782, dă carte de hirotonie unui preot *Teodor Niedriţchii,* originar din târguşorul Jabotina (Polonia) [2].

Printr'un hrisov din 20 Fevruarie, 1783, Alexandru Constantin Mavrocordat (1782—1784), domnul Moldovei, întăreşte lui *Chiril,* mitropolitul Proilaviei, cu hotarnică în regulă, dreptul de stăpânire asupra bisericii „patruzeci de sfinţi" din Iaşi, cu hotărîre, ca nimeni din fiii lui V. Roset hatmanul, să nu strice dania. Hrisovul îl semnează toţi boierii din divan, printre cari e şi vel vornic Lascarachi Roset, fiul lui V. Roset, hatman. Actul n'a fost respectat mult, căci în curând vedem că e ctitor Lascarachi Roset, acum vel vistiernic şi că domnitorul Alexandru Ipsilanti (1786—1788) îi dăruieşte, a lua din vama gospod „câte 20 lei pe lună, pentru lumini de ceară, undelemn, tămâie şi alte trebuincioase". Mitropolia Proilavului, cum se vede, a încetat de a mai avea stăpânire asupra mânăstirii „patruzeci de sfinţii", căci însăşi mitropolia avea acum o viaţă foarte şubredă, la *Căuşani* şi la *Reni.* Fiindcă n'a putut ţine făgăduinţa lui Chiril către Lascar Roset, de a îngriji de biserică, ctitorul şi-a revenit în drepturile sale

1. *Teodosie Zdanevici* fusese hirotonit preot de către *Amfilohie,* episcopul Hotinului, care, pe acea vreme, se afla la Iaşi. Dar, fiindcă fusese uns cu Mir de către un preot unit, înainte de a primi hirotonia în preot, a fost miruit din nou, de către un preot ortodox. *Moisei Nichitin* fusese hirotonit de către *Iocahim* al Proilaviei, pentru biserica din satul Lipeţcoe: dar, când s'a dus în parohia sa, a găsit biserica arsă şi locuitorii fugiţi, din pricina năvălirii Musulmanilor. Atunci s'a dus în Polonia, dar şi aici, fiind persecutat de „Uniaţi", s'a întors înapoi şi a trecut în Rusia nouă, ca şi Zdanevici. - Vezi: Iustin St. Frăţiman, op. cit., p. 19, 318 şi 320.

2. St. Berechet: „Biserica Ortodoxă Română". 1924. p, 267—268.

www.digibuc.ro

de *ctitor* şi cum era vistiernic (ministru de finanţe), în urma stăruinţelor puse către Domnitor, prin care se arată, că biserica fiind la marginea oraşului Iaşi, n'are nici acarete, nici popor, din care să se întreţină cei doi preoţi şi s'o îngrijească, a dispus, să se ia câte 20 lei pe lună, din carvasaraua domnească [1]. La 27 Septemvrie 1783, Chiril dă aceluiaş preot Teodor Niedriţchii carte canonică ca să treacă în Rusia nouă, la Şanţul Dumitrovschii, după rugămintea unui brigadier Anton Stratonovici. Intre anii 1780—1782 şi 1785—1787, Chiril vizitează *Ucraina Hanului*, sevârşind sf. Liturghie şi făcând 27 hirotonii prin satele: Ananief şi Cuceri (1781); în Birzula şi Mahala (1785); în Molovata (1786) şi în Dubasari, în mai multe rânduri. La 16 Iulie 1787, economul *Leon* din Dubasari, dă „mărturie pentru îndreptăţire", preotului Chiril Brilev, din satele: Teia, Speia şi Butur, protopopia de jos, ca să se mute în satul Rezina, ţinutul Orhei, acolo fiind obijduit de cei necredincioşi. In scrisoarea sa de mărturie, economul (protopopul) spune: „Acest preot, cu numele Chiril, venita-a să găsească pe preasfinţitul nostru şi să capete dela el, carte de demisie". Fiindcă însă, preasfinţitul se găseşte *departe*, în aceste vremuri de primejdie, datu-i-s'a dela noi această mărturie [2].

La 1788, când Ruşii năvălesc în Principate şi aduc pe Ambrosie Serebrenicov dela Pultava, ca exarh peste Biserica din Moldova, Muntenia şi Basarabia, aflăm că-şi avea reşedinta în Dubasari, *Chiril*, mitropolitul *Proilaviei*. El concurează cu Gavriil Bănulescu-Bodoni, la cinstea de a deveni mitropolit al Moldovei, prin influenţa lui Ambrosie, dar a fost învins de Gavriil [3]. Mai târziu (1790), îl găsim trăind, în linişte, la Dubasari, ca bătrân pensionar, ducând viaţa, în mare sărăcie, cu 600 ruble pe an, numai ca episcop ţiitor de loc al Hotinului [4]. Aici săvârşeşte în 1796, două hirotonii, cu dezlegarea canonică a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni al Novo-Rusiei, chiriarhul titular al locului [5]. Prin 1810, deşi bătrân şi neputincios, cerea lui Gavriil Bănulescu, să mijlocească către sf. Sinod al Rusiei pravoslavnice, ca să i se dea lui iarăş cârmu-

1. Frăţiman op. cit. p. 325—330 şi 334. — Comp. Gh. Ghihănescu în revista bisericească şi didactică: *Viitorul*, Iaşi, III, 1901, Nr. 19—21.

2. Iustin St. Frăţiman op. cit. p. 334.

3. „Revista română", Iaşi. 1863, p. 304.

4. Iustin St. Frăţiman, op. cit. p. 79 şi 125.

5. Frăţiman, op. cit. p. 129, după *A. G. Lebedinţev*: *Ucraina Hanului* în „Mem. societ. de istorie şi Antiq. din Odesa". Vol. XXXI, 1913, p. 4

www.digibuc.ro

irea *mitropoliei Brăilei* [1]. Intrase în graţia lui Gavriil, care-l ia cu dânsul în Valahia, împreună cu Lavrintie, arhimandritul dela Iaşi, ciracul mitropolitului Veniamin Costache [2]. După războiu, se pare că s'a dus în Rusia, la Kiev, în mânăstirea *Pecersca,* unde-şi dete obştescul sfârşit.

8. *Partenie* (1801—1803). Semnează în actul sinodal al patriarhiei din Constantinopol, relativ la alegerea—în locul lui Neofit revocat—al patriarhului ecumenic *Calinic* al IV-lea (întâia oară) 1801—1806, la data de 1801, luna Iunie, indictionul al 4-lea: „Al Brăilei, Partenie". († Ὁ Προϊλάβου Παρθένιος [3]). Se menţionează şi la 1803, când a plecat la Constantinopole. In Fevruarie 20, acelaş an, semnează în gramata patriarhului din Constantinopole către mitropolitul Dosoftei Filitis al Ungro-Vlahiei, prin care patriarhul Calinic al V-lea (intâia oară) 1801—1806, împuterniceşte pe mitropoltul Dosoftei, să hirotonisească pe ieromonahul Calinic, ca mitropolit de Viţina, iscălind: „*Partenie* al Proilavei [4]".

9. *Calinic II* (1812—1821). Se crede că a ocupat scaunul de mitropolit al Proilaviei în 1812, după retragerea Ruşilor [5]. Cunoaştem că a condus mitropolia Proilaviei, din câteva însemnări aflate pe cărţile de ritual dela biserica „sf. Spiridon" din Brăila şi anume: Pe mineiul lunii *Ianuarie*, la sfârşit, se află următoarea însemnare: „Să se ştie de când m'am hirotonisit eu preotul Neculai sin popa Dumitru ot. Brăila, protopop (al) *Brăilei* şi m'au hirotonisit la hramul lui sfeti Nicolai, la biserică la Vărsătură (cale de o oră dela Brăila, pe Dunăre în sus), la *Proilavul Calinic*". „La vileat 1814, Ghen". Tot din acest an, găsim o însemnare pe mineiul lunii *Mai,* care ne dă oarecare ideie de modul cum se făcea administrarea eparhială: „Să se ştie de când au dat poruncă părintele *Apostolachi* iconomul Brăilei, prin toată raiaua, la toţi preoţii de prin sate: Au adus întâi, pe părintele *Ioan* dela Cuptoare şi l-au pus de a slujit *sfânta leturghie* o săptămână şi pe urmă au adus preoţii din tot ţinutul raialei, de

1. Iustin St. Frăţiman op. cit. p. 124.

2. C. Erbiceanu: „Cronicarii Greci". Bucureşti, 1888, p. 280.

3. Constantin George Mano: „Documente din secolele al XVI-lea — XIX-lea op. cit. p. 245.—Comp. Iustin St. Frăţiman, op cit. p. 124.

4. Ghenadie Enăceanu: „Condica sfântă...". Bucureşti.—Despre Viţina, vezi: G. I. Brătianu în: „Bulletin de la section historique" Bucureşti, 1923 şi *Recherhes sur* Vicina et *Cetatea-Albă*. Paris. F. Geuthner. 1936, de acelaş.

5. Iustin St. Frăţiman, op. cit. p. 125.

www.digibuc.ro

i-au cercetat şi pe unde nu ştiau, i-au învăţat. Când s'a dus părintele *Niagu* la *Isichilia* (Iski-kilia = Chilia veche) din Brăila, am însemnat eu dascalul Dumitrachi, *primichir* (ajutor protopsaltului) a mitropolitului *Brăilei*, 1814. Mai 19".

Pe aceste timpuri, mitropoliţii Proilaviei erau tot-odată mitropoliţi şi ai Silistrei. De aceia ei nu aveau reşedinţa statornică la Brăila, ci veniau numai câte odată, apoi iarăşi se întorceau la Silistra. Aceasta se vede dintr'o însemnare de pe foaia dela începutul mineiului pe luna August: „Să se ştie de când s'au dus părintele *Ioan arhimandritul* cu părintele vlădica la Silistra (Drista). 1818, August 28". Calinic n-a stat mult mitropolit al Proilaviei, ci s'a mutat la Dimoticha, în Grecia, făcând schimb cu mitropolitul de acolo, Antim.

10. *Antim* (1821—1828), la 1821 era mitropolit al Proilaviei. Aceasta se cunoaşte din următoarea însemnare ce se află la finele mineiului depe luna *Iulie*; „Să se ştie când a venit părintele Ignatie dela părintele vlădica Calinic dela mitropolia Dimoticha în ţara grecească, care acest Calinic mai înainte era aici la *Brăila*, mitropolit *Drîst* şi *Proilav*, şi apoi pe urmă s'au făcut Dimotichan şi vlădica *Kirio Kir Antim*, carele mai înainte era la Dimoticha mitropolit, *s'a aşezat aici la Brăila şi Silistra*, la care se zice că *au făcut amândoi schimb*. Şi acest mai sus numit părintele Ignatie, n'a voit ca să mai şeazǎ la părintele vlădica, căci sfinţia sa, fiind om din ţara românească, n'a putut a se deda cu oamenii şi cu locurile depe acolo, fiind taman în vremea rezmiriţii. 1822, Iulie 11". — In altă însemnare, se spune şi timpul când a venit vlădica Antim, anume pe foaia dela fine a unui minei *grecesc*, de pe luna *Aprilie*, unde se află următoarea însemnare: „Să se ştie de când a venit Panierotat ke Theoprovlit aghiu mitropolit Drîstu ke Proilavu Kyrio min Kyr *Anthimo*. Au venit la let 1822. Ianuar 5. Au venit Mercuri, şi Joi, în ziua de bobotează au slujit sfânta liturghie, părintele vlădica". Subscris: „Neacşu dascăl şi aprinzătoriu de candele".

„Şi era în vremea răzmiriţii mari din pricina Grecilor, trecuse un an tocmai; iar când am însemnat aici pe foaia aceasta era vara, în luna Maiu 30 de zile, 1822, în desară, pela ichindie". La începutul mineiului grecesc pe *Aprilie*, se găseşte, scris cu litere cirilice, de un român ce nu ştia greceşte, întreg titlul mitropolitului Proilav: *Antim tω paniωrotaty ke teoprovliti mitropoliti tis aghiotatos mitropoleos Drista ke Proilavul epertim*

www.digibuc.ro

ke exarh pandos paradinavy, imon deafaenti ke despoty pola ta eti. 1822, Iunie 2. Altă însemnare, pe mineiul românesc depe luna *August*: „Să se ştie de când m'am făcut anagnost de mitropolitul Antimos, velet 1821“ [1]. Antim conduce mitropolia Proilaviei până la 1828 [2]. In acest an, Ruşii, ocupând principatele, la 18 Iunie, iau Brăila cu asalt. Antim, fiind compromis la Turci, se retrage în Rusia şi moare la Odesa. *Mitropolia Proilaviei se desfiinţează pentru totdeauna*, alipindu-se teritoriile, către eparhiile române de unde fuseseră odinioară rupte.

Incheiere. Din istoricul mitropoliei Proilaviei expus mai sus, tragem următoarele concluziuni:

I. De şi înfiinţată de străini şi *canoniceşte* aflată sub *directa* jurisdicţie a patriarhiei din Constantinopole, a fost socotită întotdeauna ca mitropolie românească sau cum zicea mitropolitul Moldovei, *Gavriil Calimah*, în gramata sa, din 1771, Ghen. 10, „s'a socotit dintru început a fi, din *hotarul* pământului şi din *păstoria* Moldovei“.

II. Mitropoliţii Proilaviei erau de obiceiu greci, cari pe acele vremi se aflau şi pe scaunele chiriarhale din principate. Cum însă şi vlădicii noştri purtau nume greceşti, încă din cele întâi timpuri ale erei creştine, nu poţi recunoaşte, după nume, pe români dintre greci.—După corespondenţa pe care o ţineau în greceşte, nu se poate susţine că erau de neam greci, pentrucă şi românii, cari făcuseră şcoala grecească, întrebuinţau limba grecească, în corespondenţa lor. Era, prin urmare vorba mai mult de o *cârmuire ortodoxă*, decât de deosebiri de rasă.

III. Personalui ocârmuitor era recrutat dintre clericii români. Aşa, aflăm pe *protopopul Brăilei*, preotul *Nicolae* sin popa Du-

1. Când se întorceau dela Constantinopole, noii domnitori Ioniţă Sturza al Moldovei şi Grigore Ghica al Munteniei, la 1822, „Marţi 29 August, sărbătoarea tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul, s'au dus amândoi Domnii la biserica *Mitropoliei din Silistra*, fiind mitropolit *Antim* Dristas şi *Proelav*, om foarte cuvios şi cu învăţătură. După biserică, i-au poftit la cafe, unde li s'au făcut toate cinstele cuviincioase Domneşti ca şi boerilor, după rangul lor...“. Aici îşi avea Seraskierul şi Paşa turcesc reşedinţa sa. Tot aci li s'a făcut şi învestitura. Post. Manólaki Drăghiciu ; Istoriea Moldovei pe timp de 500 ani. Iaşii. 1857, vol. II. p. 159.

2. N. Iorga : Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii-Albe. Bucureşti 1899, p. 235 şi nota 1 de jos.—Comp. de acelaşi : *Insemnări*... în Buletinul comisiei istorice a României. IX, 1930. p. 141—146.

www.digibuc.ro

mitru; pe părintele *Apostolachi,* iconomul Brăilei, care adună pe preoţii din toată raiaua de-i examinează şi „pe cari nu ştiau i-a învăţat". Preotul *Neagu,* incontestabil, român de origină, este rânduit păstor la Iski-Kilia (Chilia veche). *Ioan Arhimandritul,* însoţeşte pe vlădica Calinic la Silistra. Când Calinic se mută la Dimoticha (Grecia), ia cu dânsul şi pe părintele *Ignatie,* tot român, se numea *Constantin* şi era dascăl, fecior al preotului Nicolae Sincelul, aşezat în Brăila, dela 1816. Dacă personalul clerical al *mitropoliei* şi cei din apropierea mitropoliţilor erau români, cu atât mai vârtos trebue să fi fost români *protopopii,* proistoşii şi alţi clerici din administraţia bisericească.

IV. Creştinii cari alcătuiau această eparhie, în marea lor majoritate, erau *moldoveni,* care-şi aveau preoţii şi dascălii lor, slujind în biserici şi păstrând datinele bisericii noastre ortodoxe naţionale [1]. Aceşti preoţi erau hirotoniţi de către chiriarhii locului. Numai în cazuri de ocupaţii străine, cum e cazul cu *Chiril,* despre care protopopul *Leon* spunea, că nu se află la reşedinţă, „ci se găseşte *departe,* în aceste *vremuri primejdioase*", atunci se adresau al chiriarhii Moldovei, din apropiere.

Tot de ocolo căpătau ei sf. *Mir,* sf. *Antimise,* cărţi de ritual şi toate cele trebuincioase cultului, purtând grije aceşti chiriarhi moldoveni, de fraţii lor, de sub stăpânirea străină.

V. Limba întrebuinţată în biserică, era cea *moldovenească,* pe cari trebuiau s'o ştie preoţii; iar când se întâmpla câte unul de era de altă naţie, era silit, să se mute în altă parte. Dovadă este, preotul *Gherasim Tesovschi,* din vremea mitropolitului *Ioachim,* care a trebuit să-şi părăsească parohia sa, din satul ucrainean Pasiţel, din pricină că „nu ştia limba românească" şi era supus la grele angarale din partea stăpânirilor. Credem că şi corespondenţa preoţilor cu chiriarhul se făcea tot româneşte, fiindcă nici preotul, nici poporul nu ştiau altă limbă decât limba părinţilor lor. Corespondenţa cu patriarhia de Constantinopole, de sigur că era în greceşte, cum era de altfel şi a chiriarhilor din Principate, greci sau grecizaţi.

VI. Mitropoliţii Moldovei şi episcopii de Huşi, vecini cu Proilavii, se amestecau adesea în treburile acestei eparhii, hirotonind şi orînduind preoţi, pentru satele în cari lipsiau. Aceasta o făceau ei, fie din motivul că eparhia aceasta era prea mare şi nu o putea îngriji un singur chiriarh, mai ales când se întâmpla de

1. N. Iorga: Neamul românesc, din 28 August 1918.—Comp. Studii istorice asupra *Chiliei şi Cetăţii Albe,* de acelaşi. p. 232-235.

www.digibuc.ro

era bătrân şi slăbănog; fie ca o demostraţie, că teritoriile din cari era alcătuită, fuseseră mai înainte multă vreme, sub conducerea lor. Aşa, mitropolitul Moldovei, *Iacov* I Putneanu (1750-1758) hirotoniseşte, la 1758, Iunie, pe diaconul Vasile Nalivaico, în preot, care fusese făcut diacon de către *Inochentie*, episcopul Huşilor.

Nu se arată localitatea pentru care a fost hirotonit, dar desigur că a fost hirotonit pentru vre un sat din eparhia Proilaviei. *Inochentie* al Huşilor hirotoniseşte pe Teodor Chirilov, preot, pentru satul Iasinova din Ucraina Hanului, căruia, la 1780, îi dă carte canonică, să se mute în Noua-Rusie, fiindcă, la 1775, Martie 28, cu prilejul retragerii Ruşilor, locuitorii acestui sat fuseseră şi ei luaţi cu dânşii[1]. Mitropolitul Moldovei, *Leon Gheuca* (1786-1788), hirotoniseşte preot pe candidatul Grigorie, pentru biserica „Adormirea Maicii Domnului", din satul Slobozia, ţinutul Balta, gubernia Cameneţ-Podolsk, la 1787, Martie 27, dându-i puterea de a *mărturisi*, dar *numai în caz de boală*[2].

VII. Voevozii şi boerii Moldovei se îngrijeau de bisericile moldoveneşti din eparhia Proilaviei. Intr'adevăr, la sfârşitul mineiului românesc depe Aprilie, se află însemnarea: «Acest minei este al sfintei Mitropolii, unde se cinsteşte sfinţii arhangeli: „*Mihail* şi *Gavriil*". Aceasta a dat-o *Măria Sa Vodă*, milostenie sfintei Biserici şi a dat împreună *toate cărţile*, cele ce sunt obicinuite pentru treaba Bisericii şi au dat *toate ale preoţiei* şi a *sfântului Altariu*, pentru ca să fie *pomenire* în veci vecilor. Mai 1». Anul nu s'a păstrat. Pe o evanghelie, tipărită la Buda, la 1812, se citeşte următoarea însemnare: «Această sfântă şi dumnezeiască evanghelie s'a dăruit de robul lui Dumnezeu *Dimitrie*, la sfânta biserică de aici, *mitropolia Ibrăilei*, unde se cinsteşte şi se prăznueşte hramul sfinţilor voevozi, *Mihail* şi *Gavriil* şi cine se va ispiti... etc. şi am scris eu, robul lui Dumnezeu, cu mână de ţărână, pentrucă mâna putrezeşte; iar cel ce citeşte tot mă pomeneşte. 1825. Nic Dascălul ἀπὸ τοῦ ημπραήλας». In *Cetatea-Albă* este o biserică veche grecească, întemeiată la 1077 (?), cu hramul „sf. Nicolae", care are şi astăzi pisania deasupra uşei, cu litere slavone, din care se vede că a fost restaurată de gospodarul Moldovei, *Vasile Vodă Lupu* (1634—1653), la 1648[3]. Iată purtarea de grijă a Moldovenilor de bisericile acestei eparhii. Şi cum

1. Iustin St. Frăţiman op. cit. p. 317.
2. Iustin St. Frăţiman, op. cit. p. 30 sq.
3. Melchisedek: Chronica Huşilor... op. cit. II, (appendice), p. 164—166.

www.digibuc.ro

n'ar fi purtat ei de grijă de fraţii lor, aflaţi sub stăpânirea păgânilor otomani, când este ştiut, că se îngrijeau de zidirea şi împodobirea bisericilor din tot răsăritul?

VIII. Mitropoliţii Proilaviei, având sub ocârmuirea lor o eparhie imensă — teritoriile ocupate de Turci şi de Tătari — dispuneau de frumoase venituri, directe şi indirecte. Stăpânirea otomană le dăduse nişte privilegii excepţionale, fiind socotiţi de *capi* şi reprezentanţi ai credincioşilor din eparhia lor. Toate actele mai însemnate, din viaţa creştinilor, aflaţi sub ocârmuirea lor, se făceau cu aprobarea lor, ceeace le asigura destule mijloace materiale; de aceia rămăsese proverbial, până târziu, felul lor de vieţuire. Când voia cineva să exprime traiul unui om independent şi îndestulat cu de toate, i se zicea: *Pare că e un Proilav* [1].

IX. In ordinea ierarhică a patriarhiei din Constantinopole, mitropoliţii Proilaviei ocupau locul al 55-lea, după Pravila mare din 1652; iar după patriarhul Hrisant, al Ierusalimului, în lucrarea sa Σηνταγμάτιον, locul al 50-lea, întitulându-se: «*Al Proilavului şi al Tomarovului, prea onorabil*» [2]. Această clasificare nu era după importanţa ierarhică, ci după faptul că eparhia aceasta s'a înfiinţat cu mult mai târziu ca altele.

III. **Episcopia veche a Hotinului.** Am văzut că, în timpul domniei celui întâi domnitor fanariot în Moldova, *Nicolae Mavrocordat* (1711—1715), cetatea *Hotinului*, cu ţinutul ei, cade sub stăpânirea Turcilor, cari o prefac în *raia* (1713).

Sub raportul *ocârmuirei bisericeşti* deasemenea, ţinutul *Hotinului* a fost scos de sub jurisdicţia seculară a episcopiei Rădăuţilor şi supus *mitropoliei Proilaviei*, care avea sub a sa conducere şi *celelalte* raiale. Mitropoliţii Proilaviei, în deobşte, cârmuiau acest ţinut, *direct*, prin epitropi şi clerici, anume rânduiţi de dânşii. Alteori, dădeau cceastă sarcină *episcopilor Rădăuţului*; iar când găseau vre un candidat, o încredinţau unui *episcop propriu*. Aşa de pildă la 8 Mai, 1749, pe vremea când era mitropolit al *Proilaviei*, Daniil—, episcopul Rădăuţilor, *Iacov I Putneanu* (1745—1750) slobozeşte o *carte pastorală*, către preoţii şi diaconii „din eparhia *noastră*, la *raiaua Hotinului*", pentru strângerea *poclonului vlădicesc*. Cu această ocazie trimite *sf. Mir* şi

1. Melchisedek: Chronica Huşilor... op. cit. II (apendice), p. 167.
2. Melchisedek: Cronica Romanului, 1874. Bucuresci. I. p. 107.

www.digibuc.ro

sfinte Antimise, schimbă pe protopopi şi pune pe alţii; în sfârşit, exercită puterea episcopală, ca şi în eparhia sa proprie [1].

Infiinţarea episcopiei Hotinului. Tot în vremea mitropolitului *Daniil* Proilavul, aflăm la *Hotin o episcopie a parte.* Episcopia aceasta a fost, desigur, *sufragană* mitropoliei Proilaviei şi, prin urmare, strâns legată de soarta ei. Ea sa înfiiinţat, cu bine-cuvântarea şi după stăruinţa lui *Daniil*, cu *reşedinţa la Hotin*, unde şi *paşa* turcesc îşi avea *centrul* de conducere politică şi administrativă: *Eparhia* era una cu *raiaua* Hotinului. Exact, nu se cu-

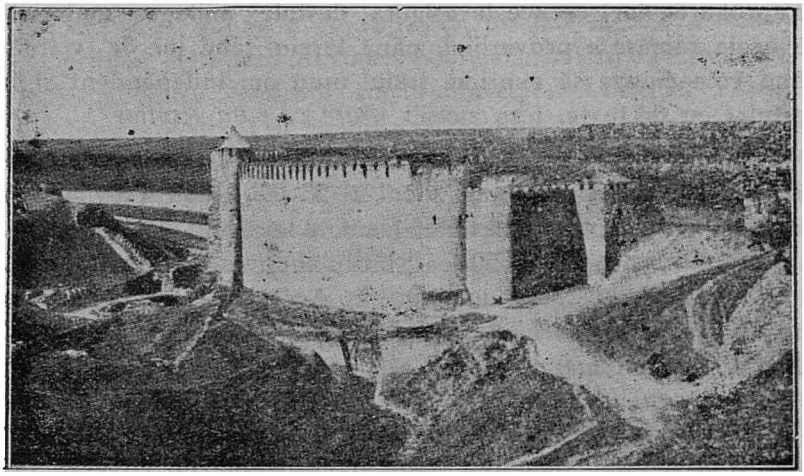

Cetatea Hotinului.

noaşte data înfiinţării ei. După jumătatea sec. al XVIII-lea însă, ştim că-şi avea episcopul ei *propriu*, pe *Amfilohie* Hotiniul. *Catedrala* episcopală a fost la biserica „sf. Nicolae", unde şi până astăzi localnicii, îţi arată tronul episcopului *Amfilohie* şi unde se mai păstrează încă, nişte *ripide* arhiereşti.

1) Iată ce zice *cartea pastorală*: Iacov, din mila lui Dumnezeu, *episcop al Rădăuţului*". Moliftele noastre, preoţi şi diaconi, cari vă aflaţi locuitori, în *eparhia noastră*, *la raiaua Hotinului*, dar, milă, viaţă, pace, sănătate şi mântuire sufletească, vă poftim dela Dumnezeu atotputernicul; iar dela smerenia noastră, arhierească moliftă şi blagoslovenie, vă trimitem.

„Iată văzând şi noi întâmplarea vremilor şi lipsa pâinii şi alte nevoi ce au fost întru aceşti ani, am lăsat şi noi de aţi odihnit moliftele voastre, despre *pocloanele* noastre şi despre alte cheltueli ce era de obiceiu de le daţi, care *odihnă* aţi avut-o în *trei ani*. Dar acum, iată, am socotit şi am trimis, ca să se strângă poclonul nostru, *pe acest an*, dela preoţii şi diaconii câte... pentru care nimeni împotrivă să nu se puie, ci fieşte carele să-şi dea banii, la mâna trimisului nostru; iar pentru cari s'ar pune împotrivă şi

www.digibuc.ro

Motivul înfiinţării acestei episcopii a fost *prea marea depărtare* a ţinutului Hotin, de centrul conducerii spirituale a mitropoliţilor Proilavi, cari, pentru ca să ajungă la Hotin, trebuiau să treacă peste eparhiile Huşilor şi Iaşilor. Afară de aceasta, eparhia Proilaviei era prea întinsă, peste putinţă de cârmuit de un singur chiriarh, mai ales dacă vom avea în vedere căile de comunicaţie de pe atunci, croite prin locuri singuratice şi păduri imense, greu de străbătut şi de păzit de atacul bandiţilor de codru, la cari se mai adaugă modestele mijloace de transport, de cari vor fi putut dispune şi cari mijloace urmau a fi adunate dela o populaţiune creştină, sleită de avere, din pricina războaielor şi a jafurilor stăpânitorilor. Dar, din aşezarea unui episcop propriu, vlădicii Proilavei aşteptau şi oarecari interese personale. Candidaţii la episcopat, plăteau mitropolitului oarecari sume de bani, pe cari şi ei, căutau a-i aduna dela clerul şi poporul eparhiei, ce i se încredinţase. Acest obicei era prea îndătinat în ţările supuse Turcilor. Dar, fiindcă episcopia Hotinului era prea mică şi populaţiunea ei stoarsă de biruri şi angarale, cu greu se găseau candidaţi la episcopat.

IV. Episcopii Hotinului. *Antim.* Drept cel întâi episcop al Hotinului se dă, de către unii, un oarecare *Antim* sau Amfim, de origină lipovenească, care însă se întorsese la ortodoxie. Fusese ridicat la rangul de *arhiepiscop* al întregii ortodoxii (?!) de către *soborul* din Slava-rusă (Dobrogea) şi se silea a întoarce pe lipoveni din rătăcirile lor. Reşedinţa lui era în satul *Vietreanca*, lângă Hotin [1]. Se intitulează: „*Antim* al Cubanului şi al *raialei Hotinului*". Din faptul că la hirotonirea lui a luat parte şi mitro-

---

nu ar vrea, de bună voie, să de banii, iată că am dat poruncă trimisului nostru, pe unii ca aceia să-i ie la izvod şi să-i arăte la noi, şi noi le vom trimite *catherisire* şi lepădare de preoţie. Aşijderea am socotit şi pentru osteneala şi cheltuiala trimişilor noştri, *să le de toată biserica câte un leu.* Iar pentru leul acesta, veţi căde, cu rugăminte, la poporiani, ca să de ei acest leu. Iată şi *sfântul Mir* v'am trimis, întru blagoslovenie; aşijdere şi *antimisă,* la care biserică a fi rupt sau vechi, să de nou, şi *cheltuiala Antimisului* iaste *doi lei.*

Pentru Protopopa *Vasile*, carele au fost *protopop la Hotin*, iată că l-am scos din protopopie şi am dat *carte de protopopie* la mâna trimisului nostru, pre *cine a socoti, împreună şi cu moliftele voastre*, să puie *protopopă.* Deci şi moliftele voastre, la toate cele ce sunt poruncile noastre, să nu vă arătaţi protivitori, că unii ca aceia nu vor scăpa de pedeapsă. Aceasta acum şi fiind sănătoşi. U Rădăuţi lit 7527—1749, Mai 8".

1. Arhier. Dr. *Veniamin Pocitan* Bârlădeanu: *Vechea episcopie a Hotinului*, pe larg. Bucureşti. 1933. p. 37 şi următoarele.

www.digibuc.ro

politul *Daniil* al Proilaviei, deduc unii că ar fi fost însărcinat să poarte grijă şi de Moldovenii din raiaua Hotinului, ceia ce nu se dovedeşte. In orice caz, episcopatul lui a fost de scurtă durată, căci la 1759, *raiaua Hotinului* era administrată direct de către *Daniil* Proilavul, care însă era în căutarea unui candidat. Intre

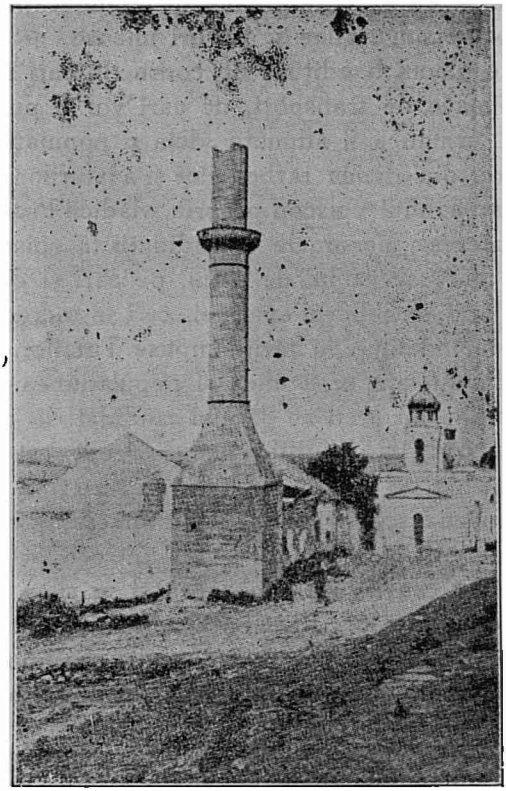

Minaretul şi biserica ortodoxă din Cetatea Hotinului.

anii 1765—66, pare că găsise pe un arhimandrit grec *Neofit*, efimeriu al bisericii, „sf. Gheorghe" din Bucureşti, cu care se înţelese şi-l aştepta să vină, spre a-l aşeza episcop la Hotin.

Iată scrisoarea mitropolitului *Daniil* către acest arhimandrit:

„Prea Cucernicului între ieromonahi, al nostru părinte Kir Neofit, har în Domnul". Iată prea sfinţita episcopie a *Hotinului*, te chiamă, *mire al ei*, cu voia lui Dumnezeu, gândeşte-te cum *te-a propus Hotinul şi ai făgăduit*. De altmintrelea şi eu ţi-am răspuns că, dacă este voia lui Dumnezeu, se face.

Eu de atunci, nu am dormit, ci am lucrat nu puţin, ca să duc la capăt acest plan; şi iată, cu voia lui Dumnezeu, a luat

www.digibuc.ro

sfârşit, întru numele tău. Cu *voia* prea înălţatului *Domn a toată Moldova*, ca unul ce este vecin, am scris prea sfinţitului meu stăpân, Domn şi patriarh ecumenic, cu sfântul sobor al nostru al arhiereilor şi mi-au dat două acte: Unul *sinodic* şi altul *enconomastic*, deosebit de al patriarhului, pe numele sfinţiei tale, şi amândouă cu arghihal al prea sfinţitului către prea puternicul nostru împărat, care, să trăiască întru mulţi ani. Mi-a dat şi *beratul*, pe numele sfinţiei tale, cari sinete sunt către mine, ca să am orice voie şi îngăduirea sinodicească şi cea împărătească.

Şi iată, îţi trimit pe protopopul nostru, chir *Stanciu*, cu această bună veste, ca să te afle şi să te aducă către locurile noastre.

Am şi alt mitropolit, gata să te hirotonisim, cu voia lui Dumnezeu, şi *să te înaintăm în scaunul sfintei episcopii a Hotinului;* dacă se va face. Amin. Şi aceasta, să ştii sfinţia ta, că pentru alta nimic nu am făcut, decât că te am socotit mai vrednic decât toţi vechii mei ajutori; mai cinstit şi mai venerabil, fiind în stare a păstori o turmă sufletească, ca unul ce eşti plin de grijă, neadormit şi harnic. Şi scopul meu este acesta, căutând numai pentru mântuirea sufletească, şi *nu la bani.*

Astăzi, fătul meu, mi-a dat în mână, două zeci şi două de pungi gata, însă eu, cum am zis mai sus, nu mă uit la cele de faţă. Până acum, până să duc la capăt acest plan, am cheltuit cinci pungi şi jumătate. Eu mi-am făcut datoria, după făgăduinţă, şi sfinţia ta eşti biruitor în scopul sfinţiei tale. Iată că fac epitrop pe dumnealui marele retor Kir Hagi Spandoni şi trimit actul sinodal în mâinile sfinţiei sale, şi iată-l, precum şi catastiful curat al veniturilor şi cheltuelilor episcopiei, precum şi cele ce mi s'au dat în mână. Şi, dacă poţi, fătul meu, aleargă şi nunteşte. Nu-ţi dă mâna (?), e ceasul potrivit, ca să-mi răspunzi. Cu Domnul, şi să trăeşti, întru mulţi ani fericiţi. 16 Februarie, 1765. Al Brăilei *Daniil.* (Adresa): Prea Cucernicului, prea învăţatului între ieromonahi, al nostru Domn *Neofit*, cu rugăciune. La Bucureşti, care se află în mânăstirea sfîntului Gheorghe efimeriu."

Din această scrisoare se vede că fusese o înţelegere şi se schimbase o corespondenţă între mitropolitul *Daniil* al Proilaviei şi acel arhimandrit grec, efimeriu al bisericii „sf. Gheorghie" din Bucureşti; că *Neofit* fusese „cerut" de către Hotineni, de sigur după propunerea şi recomandaţia lui Daniil şi că Daniil, „lucrase nu puţin, ca să aducă la bun sfârşit acest lucru". Avea şi „învoirea *prea înălţatului Domn a toată Moldova*, ca unul ce este vecin"; ceruse şi dobândise dela sinodul arhieresc al patriarhiei ecumenice, un „act sinodal" şi unul „enconomiastic", deosebit de al patriarhului; iar dela Sultanul turcesc un „berat", cu scoaterea cărora cheltuise (după obiceiul ce era pe atunci în împărăţia turcească) cinci pungi şi jumătate, din cele 25 pungi (ofe-

www.digibuc.ro

rite probabil, de Neofit). Acum erau toate gata. Rânduise *epitrop* eparhiei Hotinului pe marele retor, *Kir Hagi Spandonide*, ca să ţină locul până la venirea noului episcop. Actele de mai sus le trimite prin protopopul *Stanciu*, adăugând şi un catastif de veniturile şi cheltuelile episcopiei. Ii mai comunică că are gata şi pe alt mitropolit, spre a-l «hirotonisi şi aşeza în scaunul sfintei episcopii a Hotinului». Care era acel mitropolit, nu se spune în scrisoare. Daniil zice: „Pentru nimic alta nu am făcut... decât pentrucă te-am socotit mai vrednic decât *toţi vechii mei ajutori*... a păstori o turmă duhovnicească, ca unul ce eşti plin de grijă, neadormit şi harnic... gânduindu-mă la mântuirea sufletească; iar nu la *bani*". Scrisoarea era hotărîtoare: „Dacă poţi, fătul meu, vino repede şi nunteşte, nu-ţi dă mâna, e ceasul potrivit să-mi răspunzi. Care a fost rezultatul?

Neofit se răsgândeşte şi renunţă. Să vede că „nu-i da mâna" sau şi-a făcut socoteala că, ar fi mai nemerită oferta ce i se făcuse, mai în urmă, la 18 Mai, 1766, de către bogata comunitate grecească din Sibiu, care-l chiemase, ca să le fie *paroh*, decât conducerea puţinei, *sărmanei* şi îndepărtatei episcopii a Hotinului.

La 20 Martie 1767, *Neofit* este felicitat de către mitropolitul Ungro-Vlahiei, *Grigorie II* (1760—1787). pentru noua sa situaţie, adecă aceia, de paroh al bisericii greceşti din Sibiu.

Neofit era într'adevăr un cleric, vrednic de a fi înaintat la episcopat. Atât domnitorii, cât şi boerii îl preţuiau mult, pentru învăţătura, ca şi pentru viaţa sa cucernică. El este autorul unui „comentariu la gramatica lui Gazi" şi al unei „alegeri din psaltire" [1]. Intre alte lucruri rămase dela dânsul (lucru curios), găsim şi trei degetare dela trei doamne: A lui Const. Mavrocordat, a lui Scarlat Ghica şi dela vistiereasa Măgureanului Cantacuzino.

Dintr'o scrisoare, cu data din 15 Noemvrie 1796, adresată arhim. *Partenie* dela Curtea-de-Argeş, care ţinea locul episcopului *Iosif*, cel întâi episcop al Argeşului, se cunoaşte, că, după 30 ani, se gândea să se întoarcă iarăş în Ţara românească, bătrân şi slăbănog, dorind a-şi afla un adăpost pe lângă episcopul Iosif, prietenul său. A rămas însă tot la Sibiu, unde la 10 Mai 1797, îşi face testamentul, împărţindu-şi banii, pe cari şi-i agonisise „la săracii creştini ortodocşi, la arhiereul locului, la efimeriul companiei, pentru clădirea bisericii companiei, la şcoala Companiei,

1. Bibliografia românească veche II, scriitorii bisericeşti, p. 190 — 1.

www.digibuc.ro

la şcoala din Iosephstadt, la altă şcoală de afară, a răposatului Ghedeon, şi la alte rude şi slugi ale sale, la orfani, la copiii orfani ai Saşilor etc. [1]. După aceasta, îşi va fi dat obştescul sfârşit.

III. *Amfilohie.* (1767 — 1780). Este singurul episcop *român*, cunoscut sub numele de *Hotiniul.* Obârşia şi viaţa lui, nu ne este cunoscută. D. Iorga îl socoteşte „probabil putnean", ştiute fiind vechile legăturile între *Hotin* şi episcopia *Rădăuţilor.* Alţii îl cred „moldovean", poate chiar din Basarabia. Ceiace se ştie sigur este, că era un *clerici învăţat,* iubitor de cultură, călătorise prin ţări străine şi se silea, prin toate mijloacele, de a răspândi învăţătura de carte, printre copiii fiilor săi duhovniceşti.

Dintr'o *scrisoare* adresată... „Celui întocma arhiereilor, marele arhimandrit al sfintei, dumnezeieştei şi împărăteştei Lavre Pecersky, Kiriu Kir *Zosima*", cu data din 10 Ianuarie 1768, aflăm că Amfilohie fusese prin Rusia, zăbovindu-se şi pe la Kiev, unde s'a învrednicit să sărute sfintele moaşte cari „se află în sfintele peşteri ale Pecerscăi"; iar acum s'a *învrednicit* a fi cinstit cu *darul arhieresc,* cu voia şi ştirea *patriarhului* Ţarigradului, prin mâinile a trei sfinţi arhierei, câteşi trei mitropoliţi: *Anania* al Sevastiei, *Partenie* al Drîstorului şi *Daniil* al Brăilei, *stăpânul meu.* Aci se arată legătura sa canonică cu mitropolitul Proilaviei. Nu se arată *locul* şi *data* hirotoniei. In tot cazul, nu trecuse multă vreme de atunci, act pe care îl aduce la cunoştinţa lui *Zosima,* prietenul său. Vorbind despre *eparhia* sa, zice: „Mi-au încredinţat această *puţină eparhie di păstorie,* a *roabei cetăţi a Hotinului,* întru care *oaia petrece dimpreună cu lupul...* fiind eparhie şi *datoare, cu cinci mii lei* din trecutele vremi, pentru birul stăpânitorilor". Aici Amfilohie destăinueşte lui Zosima,că eparhia sa este *puţină,* fireşte în comparaţie cu mitropolia Proilavei şi cu alte eparhii, cu deosebire cele din Rusia, cuonscute lui Zosima, cari cuprindeau oraşe şi teritorii imense. Cetatea Hotinului este numită *roabă,* din pricină că *Hotinul,* cu ţinutul său, devenise paşalâc turcesc. In eparhia aceasta, *oaia petrece dimpreună cu lupu,* asemănând pe musulmani cu *lupii,* faţă cu creştinii, *oile*—, vrând să ne dea o icoană a luptelor ce se dădeau între musulmani şi creştinii ortodocşi, în cuprinsul eparhiei sale. In sfârşit, îi scrie că, pe lângă altele, este şi *datoare*

1. Vezi: N. Iorga; Contribuţii la istoria literaturii române în veacul al XVIII şi al XIX-lea. Bucureşti. 1906, p. 4—8. Tot aci vezi, despre *Iosif,* primul episcop al Argeşului.—Comp. Iustin Frăţiman, op. cit. p. 65—69.

www.digibuc.ro

cu cinci mii de lei, din trecutele vremi, pentru birul stăpânitorilor. Cine erau acei stăpânitori? De sigur, Turcii, sau poate mitropoliţii Proilaviei, cari puneau dări pe cler şi pe popor în folosul lor. Oricine ar fi fost, episcopia era datoare din trecut şi Amfilohie urma să plătească datoriile, afară, bine înţeles, de pungile de bani ce va fi oferit sau făgăduit şi el, chip şi fel pentru *scoaterea formelor*, după obiceiul turcesc, şi din cari sumă de bani se vede că Neofit se speriase şi nu i-a mai trebuit episcopie.

Despre *persoana* sa, adaogă: „Şi eu fiind slab de chiverniseli, întru care petrecem şi mai 'naint... şi acum ne având nici o afacere pentru cele ce se cuvine: *arhiereşti podoabe*, adecă sfinte veşminte, am năzuit la mila şi ajutorul sfinţiei tale, ca să te milostiveştii din cele ce vei fi având *mai vechi*, v'ro *mitră* i *trichele* i *veşminte* i cu ce te va lumina duhul sfânt şi pentru mila ce vei face milostivul Dumnezeu, îţi va da mila cerească; iar noi vom avea datoria a pomeni prea cinstitul nume al sfinţiei tale, la toate slujbele noastre. Sărindar vom sluji, poruncind. Cu al cărei dar şi iubire de oameni i blagoslovenie Domnului să fie peste sfinţia ta, totdeauna şi în veci. Amin. Vlet: 1768, Ghen. 10., (ss)*Amfilohie episcop Hotinului*". Urmează *pecetea*, pe care este scris: *Amfilohie smerit episcop Hotinului.*

Post-scriptum: „Mai înştiintez pe sfinţia ta şi mă rog, că având noi *un după trup frati*, ci l-am dat acum cinci an, sunt, acolo la zugrăvie, în mânăstire în *Pecerska*, la zugravul Vartolomei, în şcoala mânăstirii şi mă rog milei sfinţiei tale, ca să nu treci cu vedere(a), când vei lua sama a(u)doară va hi învăţat, şi va hi pomenire sfinţiei sale" [1].

Din această scrisoare se vede că, la data: *10 Ianuarie 1768*, Amfilohie era *episcop al Hotinului* şi cerea veşminte arhiereşti, mitră, trichere etc. dela Zosima. Socotind că 10 Ianuarie este la începutul anului 1768 şi judecând că trebue să fie trecut un timp dela hirotonie până să se gândească, ca să scrie lui Zosima, ca să-i dăruiască veşminte mai vechi arhiereşti, putem pune data hirotoniei sale, spre sfârşitul anului 1767. Cari sunt împrejurările cari-l aduc să fie episcop acestei *mici, roabe* şi *datoare* episcopii, nu le cunoaştem. Credem însă că, după capacitatea şi pregătirea sa, ar fi meritat o soartă mai bună.

Activitatea episcopală a lui Amfilohie este prea puţin cunoscută. Aşa între anii 1771-1775, când raiaua Hotinului era ocupa-

1. Iustin St. Frăţiman, op. cit. p. 69—71.

www.digibuc.ro

tă de ruşi, şi aunme, spre sfârşitul anului 1772, găsim o *gramată de hirotonie*, dată de Amfilohie *al Hotinului*. Este gramata preotului *Teodosie Zdanevici*, care a fost hirotonit ceteţ, ipodiacon, diacon şi preot desăvârşit, „aici, în sfânta noastră episcopie, în *Hotin*, în *biserica* unde este *hramul* sfântului şi marelui *Grigorie Bogoslovul*, pentru parohia din satul *Hlinoaia*, la biserica unde se prăznueşte hramul sfântului marelui mucenic *Dimitrie*". Gramata are data: 1772 Decemvrie 5 şi este semnată: *Amfilohie episcopul Hotinului* [1]. Aceasta este *singura* gramată cunoscută până acum, pe numele lui *Amfilohie* Hotiniul. Din cuprinsul ei, se vede că el se afla, la această dată, la *Hotin*, unde a săvârşit sfânta slujbă şi a hirotonit un preot „aici în sfânta *noastră* episcopie, în biserica unde este hramul sfântului şi marelui Grigorie Bogoslovul". Deci el se socoteşte *de drept*, episcop al Hotinului, de şi eparhia aceasta fusese dată sub ocârmuirea episcopului de Rădăuţi, încă dela începutul războiului (1771). Unde fusese până acum? Este probabil că fusese în Italia, de unde venise abea atunci, spre sfârşitut anului 1772. Intr'adevăr, pe o foaie albă, dela sfârşitul unei cărţi italiene, tipărită la Bassano, în 1760 scrie: „*Il secretario principiante et istrutto, lettere moderne* di d. Isidoro Nardi, *Accademico Arcade, edizione novissima*", se află următoarea notiţă: „Questo libricciolo intitolato col nome di Secretario principiante vien da parte nostra, comprato in Roma nel anno 1772 (ss) *Amfilohii episcop* Hotinului". — Această cărticică, întitulată în numele secretarului începător este cumparată de noi în Roma, în anul 1772. *Amfilohie* episcop (Hotinului [2].

Când şi din ce împrejurări Amfilohie se retrage dela Hotin, nu cunoaştem. Dintr'o scrisoare a mitropolitului *Ioachim* al Proilaviei către Nichifor Teotoche, arhiepiscopul Slovenilor şi al Hersonului, cu privire la situaţia a doi preoţi: *Moisei Nichitin* şi *Teodosie Zdanevici*, cunoaştem că, la 23 Iulie 1780, Amfilohie se afla la Iaşi; iar episcopia Hotinului o administra *Ioanichie*, mitropolitul Proilaviei, care se întitula şi „al Hotinului" [3]. Aşa dar, la data aceasta, Amfilohie nu mai era episcop cârmuitor al eparhiei Hotinului, căci e numit „înaintaşul nostru". La 9 Decemvrie 1782, ia parte la ipopsifierea episcopului *Iacov Stamate* al Huşilor, îm-

1. Iustin St. Frăţiman. op. cit., p. 316 şi următoarele.

2. N. Iorga: Ceva mai mult din viaţa noastră culturală şi literară în secolul al VIII, în Anal. Acad. rom. s. II vol. 38. Mem. istorice. p. 802 sq.

3. Iustin St. Frăţiman op. cit. p. 77—78.

www.digibuc.ro

preună cu episcopul grec, *Matei* al Mirelor şi cu *Leon Gheuca*, episcopul Romanului; iar a doua zi, la 10 Decembrie, la hirotonirea lui, împreună cu aceiaşi episcopi, în *biserica catedrală a episcopiei de* Huşi [1]. Pela 1784-85, îl aflăm trecut la milele domneşti [2]. La 1787, stătea la schitul *Zagavia* comuna Bădeni, jud. Iaşi, pe lângă starețul *Daniil*. Dintr'o însemnare, pe care o găsim la Melchisedec, aflăm că *Antonie*, fost episcop de Roman între 1787-1796, foarte rar liturghisea; de aceia, chema pe *Amfilohie* Hotineanul dela *Zagavia*, de liturghisea la episcopie, în locul său [3]. Prin urmare se ştia de toţi că-şi alesese locul de retragere la *Zagavia*.[4] De aici venea adesea la Iaşi, pe lângă mitropolitul Iacov Stamati, la a căruia hirotonie, ca episcop de Huşi, luase parte şi care-l avea ca *mâna dreaptă* a sa. La Iaşi, săvârşea diferite servicii bisericeşti, ca un *arhiereu titular* [5], şi se ocupa cu studiile, pe cari le desăvârşea la Zagavia, în liniştea mânăstirii şi la umbra zidurilor ei. La Zagavia şi-a petrecut el ultimele zile. Aici a închis ochii şi a fost înmormântat în cimitirul schitului. In ultimul timp, făcându-se cercetări la acest schit, s'a dat de mormântul său. Iată cum descrie un localnic, cele aflate cu privire la mormântul lui Amfilohie: „Cercetând, cu atenţie, interiorul bisericii schitului Zagavia, am dată peste o nişă semicirculară, în peretele bisericii, în partea de nord a nartexului, în care se găseşte o lespede mormântală întreagă, lucrată din piatra obişnuită, de 1.10 pe 0,56 m., având o inscripţie, destul de bine păstrată, şi alăturea de dânsa, o altă lespede, având numai *antetul* unei inscripţii. Amândouă lespezile sunt aşa fel aşezate încât fac impresia unei singure bucăţi. Supt lespedea întreagă, simplă, se găseşte înmormântat, cum arată inînscripţia, arhimandritul Iustin:

Sub această piatră cioplită se odihneşte mutatul trup al arhimandritului Iustin, carele au fost 24 ani protosinghel deplin, schiturilor Zagavia şi Zberenilor, încă sporind şi moşia Prăjeni, precum toate vederate prin numitul câştigate, vii şi livezi înmulţite,

1. Melchisedec: Chronica episcopiei Huşilor,.. op. cit. p. 345. Comp. C Erbiceanu: Istoria mitropoliei Moldovei şi Sucevei. Bucureşti. 1888, p. 37.

2. N. Iorga: Studii şi documente. V. p. 61.

3. „Cronica Romanului şi a episcopie de Roman", II. 1874, p. 159.

4. Pr. *C. Bobulescu*: Schitul *Zagavia*, în rev. *Miron Costin*. VII. 1919. Chişinău. p. 39—45 ne dă datele asupra acestui schit.

5. Şedinţele sf. Sinod, ses. de toamnă. 1913. Bucureşti. Tipografia cărţilor bisericeşti. 1914. p. 79.

www.digibuc.ro

cum tuturor sunt ştiute. In sfârşit, aici s'au odihnit, de urmaşi să fie pomenit. 1820 Fevruarie 15.

Sub cealaltă bucată de lespede se odihneşte tocmai episcopul Amfilohie. In adevăr, cealaltă bucată are ornamentaţiuni artistice. Afară de vrejuri şi elementele florale, observăm în dreapta, *crucea* şi deasupra ei, un cap de mort, şi în stânga, *cârja arhiereasică* şi deasupra *mitra*. Pe piatră se poate ceti antetul: *Moartea birueşta pre coroană, pre mitră şi pre toate ale omului....* Ornamentaţia şi această reflecţie filosofică, ne arată că piatra aparţine mormântului unui *arhiereu*, care nu poate fi altul decât Amfilohie. Cercetând cu atenţie cimitirul, am dat şi de o altă lespede, pe care se poate ceti: ....*ilofie m-am numit ....hirotonisit...*

Este desigur, tot ce ne-a rămas din lespedea originală, pusă pe mormântul lui Amfilohie pela 1800, când a murit [1].

Activitatea culturală a lui Amfilohie. Cunoştinţele dobândite în *şcoala mânăstirii*, Amfilohie şi le adânceşte, în ceia ce priveşte *teologia*, în Rusia; iar mai târziu, mergând în Italia, se ocupă şi cu *studiile profane*. Pentru vremea lui era un bărbat *erudit*. Pe lângă limbile clasice, greaca şi latina, cunoştea limbele moderne: Ruseasică, italiană şi ceva franceza şi polonă. Era deci un *poliglot*. Ca bărbat învăţat a scris mai multe opere, cari au atras atenţiunea multora dintre învăţaţii noştri, din pricină că ele prezintă ceva caracteristic, ies din comun. De şi episcop, Amfilohie se ocupă mai mult cu operele laice, decât cu cele bisericeşti sau, mai bine, scoate şi de unele şi de altele, după nevoile vremii [2]. Un fapt recunoscut de toţi este, că Amfilohie iubea

---

1. Biserica din *Zagavia* este o biserică de piatră, zidită, cum arată inscripţia, la 31 Mai, 1830, în locul uneia vechi, de lemn, din 1624, dărîmată. După o comunicare a locuitorului Vasile Cozma din Scobinţi, jud. Iaşi, în imediata vecinătate cu Zagavia, în vârstă de 125 ani, şi *Iustin* şi *Amfilohie* au fost înmormântaţi în partea dreaptă, din afara bisericii de lemn, care se află pe locul unde este astăzi cimitirul satului. După dărîmarea bisericii de lemn, trupurile lui Iustin şi *Amfilohie* au fost desgropate de călugări şi transportate, cu pompă, în biserica nouă, într'un loc anume, adică în nişa de care am vorbit. Lui *Justin*, fiind ctitor al bisericii şi mort mai de curând, călugării i-au pus o lespede cu o inscripţie întreagă; iar lui *Amfilohie*, mort pe la 1800, o lespede mai mică, mai ales că exista una întreagă în cimitir. (vezi: *Dumitru Axente*, preot în comuna Bădeni, jud. Iaşi, în revista: *Critica* Iaşi, 1920, nr. 3-4, p. 205—206).

2. Un studiu asupra *limbii* în care a scris Amfilohie, vezi: Petre V. Haneş: Scriitorii Basarabeni. Bucureşti, 1920.

www.digibuc.ro

cultura poporului şi spre acest ţel îşi îndreptează totă activitatea sa intelectuală. La *Hotin* era efor şi părinte sprijinitor al şcoalei ce era acolo. Pentru această şcoală şi pentru altele, cari începuseră a se înfiinţa prin oraşele şi târgurile din Maldova, Amfilohie pregăteşte *cărţi didactice*. Aceste cărti, la început, au fost întrebuinţate în *manuscris*, vreme de un sfert de veac, şi numai mai târziu, trei din ele au fost tipărite şi întrebuinţate în şcoli, graţie sprijinului mitropolitului Moldovei, *Iacob* Stamate.

Aceste lucrări sunt de *trei* categorii: 1. *Tipărite*. 2. *Manuscrise* şi 3. *Atribuite lui*.

I. Lucrări tipărite.

1. „Gramatica | *Teologhiceasca* | *scoasă în limba moldovenească.* | *de pe B(o)g(o)slavia lui* Platon, *Arhiepis* | *copul de Moscova şi a tu*|*turor de obşte pravoslavnici creştini.* | *Acum întăi tipărită, în zilele pre* | *luminatului şi pre înălţatului,* | *Domnului nostru,* Alexandru | Ioan Calimah Voevod. | *Cu blagoslovenia, şi toată cheltuiala*| *Preosfinţii sale, chiriu chir :* Iacov| *Arhiepiscop şi Mitropolit Moldaviei, întru a preosfinţiei sale tipo* | *grafie, în Iaşi. 1795, Iunie 6. De Gherasim Ierodiacon*| şi de *Pavăl Petrov, tipografi*".

Pe dosul copertei este un tablou (icoană) de formă dreptunghiulară, cu două chenare şi cu frunze pe loze, frumos dispuse; iar sus, la mijloc, are o *mitră* arhierească. Inăuntrul acestuia, se află un chenăraş, în care se cuprinde tabloul propiu zis. La mijlocul tabloului, într'un cerc oval în, forma de engolpion, este icoana *Mântuitorului*, stând şi binecuvântând sf. Disc, cu sf. Agneţ pe el, şi sf. Potir. La cele patru colţuri, începând de sus, se află: La dreapta, sf *Iacov*, fratele Domnului după trup—poate ca semn de dragoste şi recunoştinţă către patronul mitropolitului Moldovei, Iacov Stamate. La stânga sf. Vasilie cel mare; iar jos, la cele două colţuri: Sf. Ioan Zlataust şi sf. Grigorie Bogoslovul. Incepând de sus, printre chipurile de mai sus, scrie: „Eu sunt pânea vieţii, care m'am pogorât din cer. Cela ce mănâncă trupul meu şi bea sângele meu, are viaţa vecilor şi eu îl voi învia pe dânsul în ziua...." Pe 3 file următoare, nenumerotate se află:

Cuvânt înainte către Cititoriu.

Pravoslavnice cititoriu, toată scriptura cea însuflată de Dumnezeu, a să învăţa foarte este de folos; iar mai ales aceasta, care să chiamă *Trâmbiţa* cea bine răsunătoare a apostolilor, cu

www.digibuc.ro

care au trâmbiţat în toată lumea şi au strâns pietri de mare preţ, de au zidit *biserica*, căria au zis Mântuitorul, că „nici odată uşile ei nu se vor strica".

Pentru aceasta m'am îndemnat, de a scoate această cărticică, pre limba noastră moldovenească, pentru învăţătura pravoslavnicii credinţă. Şi m'am rugat preosfinţiei sale părintelui mitropolitului, de o au dat în tipariu, şi *pentru uşurinţa de a ţine minte*, am arătat, în scurt, numai cele dintăi capete de porunci, care învăţindu-le acestea bine, dintru întâi, şi *întărindu-le în inimile lor*, cei ce vor învăţa, pre lesne vor înţelege şi alte dovezi, de întărirea acestoraşi începuturi, când le vor învăţa, mai pre larg. Şi măcar că acestea tot creştinul este dator de ale şti, dar mai vârtos cei ce voesc a să însărcina cu marele *dar* al preoţiei, negreşit trebue să ştie, toate acestea dintâi începătoare, capete de porunci, şi să le aibă bine în ţinerea de minte, una pentru când le vor ceti, ori le vor învăţa mai pe larg, cu uşurinţă să le înţeleagă, după cum sau zis mai sus. Al doilea să se slujască de răspuns, celor ce-i întreabă. Al treilea pentru să ştie, cum să înveţe pe altul, pravoslavnica credinţă.

Impărţitusau cărticica aceasta în trei părţi: *Intâi* pentru *cunoştinţa de fiinţa lui Dumnezeu. Aldoilea* pentru *credinţa evangheliceasca*. Şi *al treilea*, pentru *cele zece porunci*, date prin table lui Moisi, că întru toate acestea împărţiri, să cuprinde *credinţa*, *nădejdea*, *dragostea*. Din care Domnul Dumnezeu, să stropască în inimile pravoslaviei voastre, picături de darul său, spre a voastră învăţătură.

Smeritul intre Arhierei, AMFILOHIE HOTINIUL.

Din această prefaţă se vede destoinicia autorului şi gândul ce l'a călăuzit de a da această lucrare, pe limba moldovenească, spre folosul obştesc.

---

1. *Claude Buffier* (1661-1737), călugăr iezuit. De origină francez, a trăit în Polonia. Lucrările sale de *geografie* au făcut epocă pe atunci. De aceia Amfilochie caută a o traduce în limba moldovenească şi apoi, mai târziu, a o tipări, spre a fi de folos şcolarilor, la învăţătură.

www.digibuc.ro

2. *„De obşte Geografie | Pe limba moldovenească | scoasă de pe Geografie | lui* **Bufier**, *după | orânduiala care acum mai pre urmă s'au a- | şăzat în academie dela* **Parizi.** *| Acum întâi tipărită : In zilele | Pre Luminatului, şi Pre Inălţatului | Domnului nostru* **Alexandru Ioan Calimach V(oe)v(od,).** *Cu blagoslovenia, şi cu toată cheltuia | la Preosfinţitului Mitropolit a toată Moldavia. Chirio Chir :* **Iacov** *| întru a Preosfinţiei sale Tipografie, | în Sfânta Mitropolie, în Iaşi, | Let 1795 august : 22 | S'au tipărit de Ierodiacon Gherasim | şi de Pavel Petrov tipografi | [1]".*

Pe verso copertei urmează îndată : „Cuvânt" *Către cetitoriu :*

„Vestea care au eşit pentru această cărţulie, cu numele de *Geografie* de obşte, nu numai în Franţie, unde dintru întâi au aşăzat orânduiala întru acest feliu, dar şi întru alte locuri şi ţări, s'au priimit ca un lucru uşor, pentru învăţătura geografică. Tâlcuindu-o în fiinţă fieşti care ţară pe asa limbă, care acum şi întru a noastră a să da la lumină n'au lipsit, căci cu adevărat nu era cu putinţă, întru alt chip, a să da o orânduială mai cu uşurinţă, şi mai cu lesnire pentru învăţătura *Geografiei,* celor ce voesc a şti locurile de fieşte care parte de a pământului. Impărăţii, ţări, cetăţi, munţi şi râuri, care se scriu aice de rând, pentru folosinţa tinerilor de ale ţine minte, care ince parte de loc este şi ce nume are. Pe cât s'au putut până acum asă cunoaşte, asupra acestui glob de pământ şi apă. Nu după cum era întru acea mai denainte Geografie, întru care să cuprindeau toate numele de ţări şi locuri, întru nişte varvare viersuri de poetichie, care în loc de a avea tinerii agiutoriu şi folos, ei se însărcinau de o greutate, cât de multe ori întâmplânduse la unii de a se desprinde acestea. Ei nu să mai grijea de altă rămăşiţă ce mai rămânea, rămâind ca şi când sar lua o piatră depe o zugrăveală mozaicească, care altă nu ar fi putut să fie, fără decât tot chipul stricat.

Dar mai pe urmă cu purtarea de grije, şi cu ajutoriul de un ales matematic, şi plină de alte învăţături, sau curăţit şi sau îndreptat după chipul cum să vede, depe care închipuire, şi noi îndrăsnind am tălmăcito (istoricişte), depe limba italienească, pe limba moldovenească, pentru însuşi globul pământului, iar învăţăturile cele pentru sfera cerească sau lăsat, până la vremea când vor îndemna alţii cu mai bună pricepere, de a închipui şi însuşi sfera pe această limbă.

Şi macar că întru toate învăţăturile, întâi să învaţă ce este mai uşor, apoi să suie la cele mai grele, după cum şi întru aceasta, fiind dintru întâi Geografie, apoi cozmografie, fiindcă Geografie arată numai pentru pământ, iar kozmografie, pentru toată lumea şi pentru aceasta întâi să se înveţe o parte, apoi toate părţile.

Deci iubite cetitoriu, primeşte această puţină, şi te învaţă, că pre urmă vei şti şi cel mult. Şi te las cu pace, că eu sunt de apururea rugătoriu către Dumnezeu pentru folosul pravoslaviei voastre. Smeritul între Arhierei Amfilohie *Hotiniul.*

www.digibuc.ro

3. „**Elementi** | *arifmetice arătate* | *fireşti.* | *Acum întăi tipărită în zilele* | *Pre Luminatului şi Pre* | *Inălţatului Domnului nostru* | **Alexandru Ioan Calimah** | **V(oe)v(o)d.** | *Cu blagoslovenie Preosfinţitului* | *Mitropolit al Moldaviei,* | *Chirio Chir* **Iacov,** *întru a* | *Preosfinţiei sale tipografie în* | *sfânta mitropolie, în Iaşi* | *la let 1795, dechem. 11.* | *S'au tipărit De Gherasim Iero* | *diacon, şi de Pavel Petrov*".

Pe verso copertei imediat, urmează o *Predoslavie,* cu următorul cuprins:

„Către cei din darul Sfântului Duh, fii sufleteşti, ai sfintei Biserici cetitori".

Iubiţilor, cât de vechiu şi mai dintâi decât toate învăţăturile, voeşte ca să fie acest mărit şi lăudat meşteşug şi învăţătură a numărării: că *Elinii* l-au numit *aritmetiki* adică: ştiinţa numărării, după cum se poate vede şi a se înţelege din sfintele scripturi, cum că aceasta se arată a fi din începutul lumii, npoi însuşi Dumnezeu fiind unul, iată numărul *unul,* şi cu a sa bună voire născând pe al său fiu, să numi faţa a doua, iată că se făcu şi *al doilea* număr, şi suflând Dumnezeu dintru a sa ştiinţă şi înţelegere, suflarea cea sfântă a sa, se făcu şi *al treilea* număr. Deci iată încredinţarea că este ştiinţă de numărare, că întru alt feliu noi n'am pute să tâlcuim. Şi după aceasta se mai zice şi în sfintele Biblii, cum că Dumnezeu au făcut lumea în 6 zile, care număr de 6 este cel mai iscusit între aritmetice, ajungându-să încă şi al 7 număr, că de Siriani se chiamă Savva şi de alţii Savvato, iar de noi Sâmbătă, căsă închipueşte o zi de odihnă. Vine încă acest număr pomenit şi în sfânta scriptură aceasta nouă unde zice: Domnul nostru Iis-(us) H(ri(s-(tos), acele cuvinte către apostolul Petru, nu-ţi zic ţie de 7 ori, ci de şapte zeci de ori câte 7. Iată şi numărul îmulţit, care mai desăvârşit se poate numi artimetică. Zice şi Orighen, în cartea Numerilor la cuvântul al 28, întărind şi Tertulian că Enoh nu numai că au fost prooroc, dar cum că ar fi şi scris numărul de stele şi planete şi pentru a lor depărtări şi întoarceri, lucruri, că cu adevărat este fără de putinţă a să face, fără de aritmetică.

In cartea Facerii, la cap 5, arată Evreii cu încredinţare, că Dumnezeu ar fi dat lui Adam în grădina de Edem o carte de 21 de file, unde era scris tot ce era să să întâmpleze cu această facere a lumii până la sfârşit. Scriu şi Aravii şi mai mult Suida, unde zice: că Adam ar fi lăsat multe cărţi scrise de dânsul fiului său Avel întru care arăta tot ceia ce i să descoperise dela Dumnezeu, scriind şi capurile de astronomie şi de alte meşteşuguri, unde se vede, cât sâ fie de vechiu şi mai înainte de toate acest meşteşug şi învătătură de artimetică, fiind arătată şi scrisă de însăş mâna lui Dumnezeu.

www.digibuc.ro

Şi pentru aceasta văzând noi bunătatea şi mărirea acestei cărţi, am silit din toată prostia ştiinţei mele de am tâlcuit-o şi am aşezat-o după al nostru obicei de numărare şi în limba noastră moldovenească, fiind atâta de trebuincioasă în toate trebile vieţii noastre, căci nimica nu se poate face unde să nu intre acest meşteşug, că de vom vrea să căutăm pentru lucrurile cereşti au poate-să fără de aciasta?

Asemenea când să căutăm şi pentru a pământului şi a sa împărţire, cum şi pentru chivernisire şi apărare de toate cele înprotivitoare, au putea-vom fără a pune mai inainte în orânduială că arătat se vede întru facere de neguţitorie a cumpăra şi a vinde, că fără de aceasta nu se poate. Meşteşug şi învăţătură cu adevărat întru toate folositoare dela carii ne vine toată cea bună stăpânire şi chivernisire, că fără de aceasta noi am petrece o viaţă întunecată şi încurcată, neştiind nici cum şi nici câte să fie lucrurile.

Dară cu aceasta să dă orânduială şi tocmală la toată fapta omenească şi la fieştecare alt lucru, aceasta este aceia: care alege binele dela rău, şi noaptea din zi şi clătire dela linişte, cu aceasta chevernisesc împăraţii şi domnii împărăţiile, ţerile şi răpublicile, cu aciasta arhistragii pun oştile la orânduială (şi într'un cuvânt) mai că toate lucrurile câte sânt în lume.

Deci la aceasta întru întâiul loc vi se cade vouâ să puneţi silinţă de avă învăţa, căci aceasta să poate face, dar altele fără de aceasta nu să pot.

Că eu sânt al vostru cel de bine voitoriu,

Spre al vostru folos.

Smeritul între Arhierei. Amfilohie Hotiniul.

II. Lucrări rămase în manuscris.

1. Gramatica, *dela învăţătura* fizicii, *scoasă de pre limba italienească pre limba moldovenească, întru care se cuprinde toţ ceia ce omul voesce a sci şi a învăţa în* ceri *şi pre* pământ, *din lucrurile cele mai cunoscute şi mai trebuincioase. Anul 1796, April 10.*

Pe verso titlului, începe o predoslovie (f. 1-2 nenumerotate), din care iese în relief iscusinţa şi marea dragoste pentru patrie, pe care autorul voeşte a o însufla cetitorilor. Iată acea predoslavie:

Iubite cetitor.

„Toţi dascălii şi învăţătorii zic şi scriu, că oarecare (dacă) nu poartă griji, să aibă iubire şi dragoste către patria sa, adecă pentru ţara şi pământul şi limba în care s'au născut, păcătueşte întocma ca şi cel ce trece cinstea părinţilor săi. După cum zice Ţiţeron şi Ulysă cel pre înţelept şi Ovidio cel minunat, nu sciu cu ce dulceaţă să hrănesc, cei ce nu pomenesc de patria sa şi altele".

www.digibuc.ro

Deci şi eu pentru datoria aceasta, vrând a fi oareş-ce mulţămitoarea, şi ne având alta cu ce să mă arăt, am pus puţină osteneală, cu toată prostia me de am tălmăcit, această cărticică numită gramativa învăţăturilor fizicii de pe limba italienească pe limba moldovenească, care *socotesc a fi de folos, celor îutâi tineri învăţători, ce călătoresc pe drumul învăţăturilor*, apoi că zăbovindu-se mai întâi, cu cetire, au (2) şi cu învăţătura la aceasta, vor ave multă cunoştinţă, încă şi sciinţa şi dimpreună uşurinţă şi înţelegerea vorbilor celor ce-i învaţă, fiind că, întru adâncimea învăţăturilor sunt multi cuvinte şi tălmăciri, cu greu a se desprinde, şi a se înţelege, dintru întâi, că alti cuvinti sint dintru întâi obicinuite prin învăţături a să scri şi a se înţelege puterea lor pe limba streină, fiind foarte cu greu altor limbi, cari n'au cuvinte în destul, ca să poată de odată a zice şi a cunoaşte tâlcul şi puterea aceluiaş cuvânt. După cum şi noi aice multi cuvinte greceşci şi latinesci leam pus însuşi acelea, *ca să nu stricăm simţirea lor*, dându-le numai din puterea vocabulariului, adică din cartea care tălcuesce, cu aceiaşi limbă, cuvântul oareşcare simţire de cunoştinţa lor, cu multi cuvinti şi întru acelaşi loc, unde sau scris, şi iar şi le zic celor ce voesc a să învăţa dela alţii, apucând oarşce zugrăvală, de cunoşcinţă, din cărticica această ii cu grabă or înţelege, pre cei ce li vorbesc, cum pentru învăţături, aşidere şi pentru cuvinte, lăsându-i cu pace întru liniscea lor, a se învăţa: iară pre cei ce vor lua sama tâlcuirii mele, ii roţ să nu prindă îndată în ponoslu, pentru nedreapta me tălămăcire, dar să îndreptează".

Manuscrisul acesta se găseşte în biblioteca muzeului Academiei spirituale din Kiev, sub Nr. 751. După o notiţă de pe el, scrisă ruseşte, se adevereşte că el a fost trimis acolo, de cineva din Basarabia; fapt care de altfel, s'a petrecut şi cu alte manuscrise din Basarabia, spre o mai bună păstrare [1]. D. Ciobanu precizează că, însuşi bibliotecarul Academiei, *Crilovschi*, i-a declarat că manuscrisul a fost dăruit bibliotecii de către *E. Mihalevici*, basarabean de origină, fost profesor al seminarului teologic din Chişinău [2]). Manuscrisul este în formă de caiet şi are 5 plus 185 de file, mărimea 20 jum.×152 jum. c. m. Scrisul destul de frumos. Nu se arată nici numele autorului, nici al tra-

1. St. Berechet în rev.: *Biserica Ortodoxă Română* pe 1925, p. 736. Comp. N Iorga: *Neamul Românesc Literar*. V, Nr. 41-42, 1912, pagina 642-646.

2. Etienne Ciobanu: *La continuitée roumaine dans la Bessarabie, annexée en 1812*, par la Russie. Extrait du *Bulletin de la Section Historique de l'Academie roumaine*, Bucarest. 1920, p. 13. Idem studiul aceluiaşi: *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă. Chişinău* 1923. p. 21-28. Comp. de acelaşi: I *Biserici vechi din Basarabia* şi II *Din bibliotecile ruseşti*. Chişinău, 1924, p. 80-81.

www.digibuc.ro

ducătorului. Toţi însă, care s'au ocupat cu studiul lui, şi-au dat părerea că este o lucrare a lui Amfilohie: *a*) După asemănările de *titlu, formă* şi *limbă* cu celelalte lucrări ale lui; *b*) Din „predoslovie“ se vede că, şi această operă a fost făcută „tot spre folosul tinerilor cari călătoresc pe calea învăţăturilor“, ca şi „gramatica Teologhicească“; *c*) Data manuscrisului: „1796, Apr. 10“, este tocmai la un an, după ieşirea de sub presă a celorlalte 3 opere ale lui de mai 'nainte. Această fizică însă, nu s'a putut tipări, din felurite împrejurări. *d*) Era „scoasă“ tot din italieneşte, ca şi celelalte „lucrări de ştiinţă“ ale lui Amfilohie; iar, pe acea vreme, Amfilohie era *unicul* care ştia italieneşte bine şi ţinuse, cum se vede, ca să adauge şi o carte de „fizică“, pe lângă cea de *geografie* şi de *matematică*, spre complectarea studiilor.

2. „A toată lumea călătorie *sau înştiinţare de lume cè vechi ce noâ, adică* istorie *de toate pământurile ce sunt până acum ştiute la 4 părţi ale lumii, date în limba franţuzească de abatele I. Beleport. S'au tălmăcit pe limba rusească în Sanct Petersburg, la let 1780, s'au scos pe româneasca limba la let 1785... în Iaşi*“.

Şi acest manuscris este al lui Amfilohie, după cum uşor se poate constata, din următoarele consideraţiuni şi anume: *a)* Din asemănările de titlu şi limbă; *b*) Traducătorul ştia ruseşte, din care limbă probabil l-a „scos pe româneasca limbă“: *c*) Corespunde cu data tălmăcirii celorlalte opere ale sale: *d*) Are cunoştinţi de geografie şi *e*) Iubeşte cultura apuseană, o urmăreşte şi se sileşte a o transplanta şi în şcolile din Moldova. Nu-şi spune numele său şi nici al tălmăcitorului din franţuzeşte în ruseşte, ca şi la „gramatica dela învăţătura fizicii. „Modestia călugărească—ca să ştie numai Domnul, fapta bună şi osteneala lui.

III. Lucrări atribuite lui Amfilohie.

B. P. Hajdău mărturiseşte că „Amfilohie, mai lăsase, în manuscris, o *istorie a Moldovei*, întitulată: λόγοι καὶ ἔργα cuvinte şi fapte, scrisă în 1752 şi care se păstra într'o vreme la protoiereul *Rodostat*, în ţinutul Hotinului, unde a văzut-o părintele meu“. Despre acest manuscris nu ştim nimic mai mult decât ceeace scrie Hajdău [1], va mai exista undeva această lucrare, nimeni nu ştie.

Insemnătatea culturală a operelor lui Amfilohie. Este de netăgăduit că lucrările episcopului Amfilohie au avut o însemnătate considerabilă, din puncul de vedere al răspândirei culturii în masele poporului. Pentru a ne da seamă de aceasta, este nevoe a ne aduce aminte de starea învăţământului, din acele vremi. Afară de şcolile mânăstireşti şi de pe lângă mitropolii şi episco-

1. Revista: *Lumina* din Iaşi, 1862, t. III, p. 58 şi următoarele.

www.digibuc.ro

pii, precum şi de acele conduse de clerici şi dascăli, unde se predau *ceaslovul*, *psaltirea* şi ceva *cântări*, erau şcolile greceşti numite pompos *Academii*. In şcolile româneşti, învăţătura de carte se preda, după priceperea dascălilor, fără o metodă ştiută. Era şcoala birericească pentru popor. — *Academiile* erau altă ceva. Acolo, principalul era *gramatica grecească*, din care li se dădeau şcolarilor să înveţe, multe numiri regule şi mulţime de cuvinte, îngreuind mintea ucenicilor şi poruncindu-le ca numai cele date să le citească şi *să le înveţe, ca papagalul* pe derost, nimic, ştiind sau înţelegând, din cele ce învăţau, din care pricină, stăteau ucenicii câte 10 — 12 ani, îmbătrâneau învăţând gramatica, fără să ştie ceva. Căci ce voieşti? „Reguli peste reguli, cu excepţii peste excepţii, şi cu excepţii la excepţii, cu note şi excepţii erudite, la reguli şi la excepţii; până la seaca reproducere servilă a cuvintelor, în frânturi de fraze, pulverizate şi dezorganizate; apoi ştiinţa gramaticală, nesfârşita şi nebiruita gramatică şi iar gramatică". Era peste putinţă de învăţat şi ţinut minte; iar dacă ucenicii nu ştiau, *bătaie la falangă*, din care pricină şcolarii prinseseră oroare de şcoală.

Cea întâi minte luminată, care ridică glasul împotriva *chipului de paradosire* a dascălilor greci, care *tâmpea mintea ucenicilor* şi le *strica judecata* a fost mitropolitul *Iacov Stamate*, care propune domnitorului Mihail Şuţu, printr'o *anafora*, ca de aici înainte, să se proceadă astfel: După ce va învăţa copilul *oareş-ce gramatică*, i se va paradosi mitiile lui Esop, *neerică dialoghie*, stratigmata lui Polien şi câte altele sunt ca acestea, *uşoare şi folositoare* începătorilor ucenici, către care *pogorîndu-se oareşcum dascălii şi făcându-se şi ei ca dânşii începători*, metahiresc minţile ucenicilor, *ca nişte trepte* şi aşa merg înainte, *dela cele ştiute, şi-i învaţă pe cele neştiute*; iar pe cei *nedomiriţi*, să-i întâmpine, cu *răbdare* şi *liniştitul* răspuns al învăţăturii. Şi, în sfârşit, când vor ajunge la cele mai mari *matimi*, atunci dascălul, ce este împodobit cu toată învăţătura... nu va mai îndemna pe ucenici, *să înveţe derost*, cu anii, clasuri. sizighii şi câte altele ca acestea, *technologhiceşte bârfeli...*". Iată dar, cum acest mare mitropolit, pune bazele *pedagogiei moderne*, de a se *pogorî dascălul la mintea şcolarilor*, de a le preda învăţăturile, ca *pe nişte* trepte, dela *cele ştiute la cele neştiute*, dela cele *de aproape* la cele mai îndepărtate [1]. Şi ce se întâmplă atunci? Se întâmplă acel proces psihologic, că din ciocnirea între curentul vechi *slavon*, gârbovit şi îmbătrânit şi între cel *grecesc*, de curând sosit în ţară, iese la suprafaţă, ca soarele în zorile dimineţii, un al treilea curent, *curentul românesc*, care cu geniul său firesc, sparge în-

1. Vezi raportul celebru al mitropolitrlui *Iacov* Stamati către domnitorul Mihail Şuţu, la V. A. Ureche: *Istoria Românilor*, tom. V (al III-lea al seriei 1786-1830), Bucureşti 1893, p. 522. — Comp Econ. V. Pocitan: *Metoda de predare a religiunii în şcoalele secundare*. Bucureşti, 1913 p. 11.

www.digibuc.ro

velişurile exotice ale spiritului străin şi apare la lumina soarelui ca roua dimineţii pe firul de iarbă verde.

Engel şi *Wolf* ne spun, că *Amfiiohie* era *cel mai de aproape lucrător* al mitropolitului Iacov II Stamati [1]). Mărturia lui Wolf, cu deosibire, care fusese medicul de casă al acestui din urmă ierah, încă de pe când era episcop al Huşilor (1782-1792), este mai pre sus de orice îndoială. Mitropolitul Iacov Stamate pusese *bazele metodei de predare* a învăţăturilor în şcoli. Tovarăşul său de lucru, Amfilohie vine şi *pune în aplicare* principiile pedagogice ale mitropolitului, prin *cărţile sale didactice.* Mai mult, complectează şi extinde aceste principii la toate obiectele de învăţământ. Cărţi bisericeşti, fuseseră traduse şi prelucrate şi mai nainte, pentru nevoile şcoalelor bisericeşti şi pentru popor, care, setos de veacuri, de astfel de hrană duhovnicească, le gustă, cu multă râvnă înţelesul şi le păstrează, în deosibită cinste, ca pe nişte odoare de mare preţ. Se simţea însă o mare lipsă, de cărţi de *ştiinţă lumească* şi în această direcţiune îşi concentrează Amfilohie toată activitatea sa. Şi aceasta însă, era tot în vederile mitropolitului Iacov, care stăruise ca să se introducă în şcoli *epistimurile.* Intr'adevăr, în cap. 4 al anaforalei sale către Domnitor, amintită mai sus, *Iacov* zice: *O Academie fără* epistimuri *este ca o casă fără ferești*; iar *şcoala unde geometria nu ar ocupa un loc deosebit,* nici *nu se poate numi şcoală,* după dreptate.

Matematica este o învăţătură dumnezeiască, Platon numea pe *Dumnezeu,* veşnic geometru; iar în cap. VI, cu privire la *dascălul de geometrie practică,* zice: Pe cei fără meşteşug numai pământu'i hrăneşte: mai vârtos pe cei mai mulţi ai Moldovei pământeni, din care pricină răsar multe *sfezi şi judecăţi,* din pricina *hotarelor moşiilor.* Urmează dar că, *dacă n'ar fi descoperit Egiptenii mai înainte Geometria, trebuiau s'o afle Dacii,* ca să hotărască, după rânduială, pământurile lor. Pe *dascălul de geometrie practică,* francezii îl numesc *inginer,* care dascăl trebue să se aşeze în Academie, paradosind epistimia aceasta, în limba *franţuzească,* „până când cei ce vor învăţa-o să o iee pe limba lor". Aşa scria mitropolitul Moldovei de atunci.

Tocmai aceste principii le aplică Amfilohie, în cărţile sale şi anume: *Geografia* o începe cu *Turcia,* din care făceau parte *Ţările Române* şi apoi merge la alte state (dela cele mai apropiate la cele mai depărtate). La urma ei, aşează şi o listă a Domnilor Moldovei (ca să poată dascălul a se referi şi la domnii altor ţări). *In Artimetică,* începe dela operaţiile cele mai simple, la cele mai complexe. La *Geometrie,* vorbeşte de *palma domnească* cunoscută Moldovenilor şi apoi de *piciorul* Parizului care

1. Engel, *Geschichte der Moldau und Walachey.* Halle, 1804, I, p. 136, Andreas Wolf: *Beiträge zu einer Statistisch-historischen Beschreibung der Fürsthentums Moldau.* Hermanstadt, 1805, p. 6, 284 şi următoarele

www.digibuc.ro

s'a mărit, mai cu două degete ca al Romei; iar despre *palma domnească* a Moldovei care, cu piciorul Romei vechi „vine tocma", se miră, scriind: „că este o minune, cum s'a păzit într'o țară, o măsură atât de veche, potrivindu se cu măsurile lui Vespasian împărat" (dela cele știute, la cele neștiute). In prefața cărții de *fizică*, ca și în toate locurile unde-i vine bine, presară și dragostea de țară, neam și lege (patriotism). O metodă mai nimerită ca aceasta, nici astăzi nu poate fi, sub toate raporturile.

Din cele expuse mai sus, scoatem următoarele adevăruri:

I. *Biserica* ne-a dat *primele școli* și cea dintâi *literatură*. Comoara sufletului nostru, am putea zice, că a fost stropită cu *aghiazmă* și parfumată cu aroma de tămâie și smirnă, din cădelnița dela biserică.

Școala românească s'a născut la umbra bisericii, în tinda ei. Făuritorii ei au fost *dascălii, preoții* și *călugării* din mânăstiri. *Limba românească* în forma ei aleasă și frumoasă, tot în mânăstiri s'a închegat. In *tiparnițile* mânăstirești se tipăreau nu numai cărțile bisericești, ci și cele *profane*; iar cei dintâi „diortositori" (purtători de grija tipografiilor) și „așezători de slove", au fost ieromonahii și ierodiaconii sau simpli călugări. Tot aici s'a născut și s'a păstrat *arta*, cu toate ramurile ei, precum și *literatura* cu care astăzi ne mândrim, admirând frumusețea ei.

II. Dela ierarhii țării, începând cu *Iacov II Stamate în Moldova*, se introduc în școale, *metodele de predare* pe baze pedagogice, nu numai pentru *științele religioase*, ci și *pentru toate celelalte ramuri de învățământ*. Ierarhii au dat *directivele*, iar ucenicilor călugării, din mânăstiri și dascălii le-au aplicat în școli

III. *Amfilochie Hotiniul, este unul dintre cei dintâi ucenici, care s'a străduit a aplica metodele pedagogice. El alcătuește primele cărți didactice*, după principiile pdagogie, arătate de mitropolitul Iacov Stamate, având de normă *manualele*, celor mai distinși dascăli din Apus. Ele s'au introdus în școale, mai întâi în *manuscris* și apoi au fost o parte *tipărite, de către mitropolitul Iacov Stamate*, fiind de mare nevoe pentru școale, în acele vremi. Iată rolul clerului în răspândirea învățăturii de carte la noi.

Incheiere. Vechea episcopie a Hotinului a avut o foarte scurtă durată. Ea a apărut în zarea luminoasă a istoriei bisericii noastre naționale, întocmai ca un meteor, care se ivește pe cer, din întunerecul văzduhului, se înalță, strălucește o clipă și apoi cade și se stinge, ascunzându-se sub perdeaua neantului, de unde ieșise. Strălucirea acea—fie și numai de o clipă—a trăit însă multă vreme, prin personalitatea aceluia ce a fost *Amfilohie Hotiniul*. După el, teritoriul acestei episcopii, s'a înglobat la mitropolia *Proilaviei*, administrându-se direct sau indirect, de către mitropoliții acestei din urmă eparhii, până la *desființarea ei*.

www.digibuc.ro

Noua episcopie a Hotinului.

După un interval de peste un secol, cu ajutorul bunului Dumnezeu, carele pe toate le orânduește, după a sa osebită chibzuială, *la 10 Martie, 1923, episcopia* **Hotinului**, *se reînfiinţează*, pe urmele celei vechi, având de data aceasta, reşedinţa nu la Hotin, ci la *Bălţi*, oraş aşezat mai în mijlocul eparhiei.

Noua aşezare bisericească nu mai este ca cea veche, o „puţină eparhie de păstorie", ci o eparhie *mare*, cuprinzând judeţele : *Bălţi, Soroca* şi *Hotinul* cu *cetatea sa*, carea, nu mai este „roabă", ci slobodă, ca şi ţara mamă. Eparhia aceasta s'a desvoltat prin zelul şi destoinicia excepţională, a celui *întăi episcop* al ei, **Visarion**, actualul *mitropolit al Bucovinei*, pentru a putea sta, cu vrednicie, în fruntea multora din celelalte eparhii, mai vechi mult ca dânsa.

Chiemat în 1923, în fruntea acestei nou înfiinţate eparhii, dela ctitoria clasică a lui *Neagoe Voevod* din Curtea-de-Argeş, vlădica *Visarion*, cu experienţa şi mintea lui luminată, cu tactul şi stăruinţa lui fără preget, a transformat acest colţ de ţară într'o frumoasă grădină, cu pomi roditori, biserici cu rosturi gospodăreşti şi instituţii de tot felul, spre folosul obştesc.

Nu mai este eparhia aceasta, nici „datoare", ci într'o stare înfloritoare, prin vrednicia gospodărească neîntrecută a aceluiaş vlădică **Visarion** [1].

Mutatis mutandis, că mai „petrece oaia împreună cu lupu" şi astăzi, lupii aceştia sunt duşmanii noi ai Bisericii noastre ortodoxe naţionale şi ai ţării, stilişti şi sectari de tot soiul, buruiana rea a vremii, pe care să sperăm că o va smulge şi arunca în foc, noul episcop tânăr, ales şi aşezat acolo, la sfârşitul anului trecut, 1935 : *P. S. Tit Simedrea*. Aşa să-i ajute Dumnezeu!

---

1. Vezi : *Const. N. Tomescu* : 10 ani dela reînfiinţarea episcopiei Hotinului. Bucureşti, 1934.

www.digibuc.ro

Bibliografie.

1. *Engel:* Geschichte der Moldau und Walachey. Halle. 1804.

2. *Dr. Andreas Wolf:* Beiträge zu einer statisch-historischen Beschreibung des Fürstentums Moldau. Hermansatdt. 1805. Vezi şi traducerea în româneşte a acestei lucrări de *Liviu Seracin.* teză, Cluj. 1927.

3. Postelnic. *Manolache Drăghiciu*: *Istoria Moldovei* pe timp de 500 ani. Iaşi. 1857.

4. *Murawiev*: Legăturile Rusiei cu răsăritul ortodox, în afacerile bisericeşti (ruseşte). Petersburg. II. 1860.

5. *Bogdan Petriceicu Hajdău.* Revista: *Lumina.* Iaşi. 1863.

6. *Langlois:* Le mont Athos et ses monastères. Paris. 1867.

7. *Wickenhauser: Mark Hotin* in Bucowiner Haus Kalender. 1868.

8. *Melchisedek: Chronica Huşilor* şi a episcopiei cu asemine numire, dupre documentele Episcopiei şi alte monumente ale Ţărei. II. Apendice. Bucuresci. 1869.

9. Idem: *Cronica Romanului* şi a Episcopiei de Roman. II. Bucuresci. 1874.

10. *Ioan Bianu*: In rev. Columna lui Traian. Bucuresci. 1882.

11. *Ghenadie Enăceanu*: Meşterul Manole şi Petru Movilă. Bucureşti. 1882.

12. Al. Papadopol-Calimach: *Anfilohie Hotiniul.* In rev. pentru istorie, archeologie şi filosofie a lui *Gr. Tocilescu.* III, vol. I, Bucureşti. 1885.

13. *C. Erbiceanu:* Istoria mitropoliei Moldovei şi Sucevei. Buc. 1888.

14. Idem: Cronicarii Greci, cari au scris despre Români. Buc. 1888.

15. *Avksentii Stadniţkii*: Amfilohii episcop Hotinskii (ruseşte). Kişineva. 1891.

16. V. A. Ureche: Istoria Şcoalelor. I Bucureşti. 1892.

17. *Arsenie G, Stadnitzky*: Gavriil Bănulescu-Bodoni, exarh al Moldovei şi Valahiei (1808—1912) şi mitropolit al Chişinăului şi Hotinului (1813—1921), cu portretul şi autograful său. Teză de doctorat în teologie (ruseşte). Chişinău. 1894.

18. *Gheorghe Gheorgiu*: Gavriil Bănulescu-(Bodoni), Mitropolit al Moldovei, exarh Valahiei şi Basarabiei. Bucureşti. 1899.

19. *Zamfir C. Arbore*: Basarabia în secolul al XIX-lea Buc. 1899.

20. *N. Iorga*: Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii-Albe. Buc. 1900.

21. Idem: Istoria liter. române în sec. al XVIII. II. Bucureşti. 1901.

22. *Econ. V. Pocitan*: Mitropolia Proilaviei, în revista: Şcoala şi Biserica. III, Bucureşti. 1900 şi în rev. *Biserica ortodoxă română* pe 1931.

www.digibuc.ro

23 *I. Bianu şi Nerva Hodoş*: Bibliografia românească veche. Bucureşti. 1903.

24. *N. Iorga*: Studii şi doc. cu privire la istoria Românilor. I, V, VI şi VII. Bucureşti. 1903 şi 1004.

25. *Dimitrie Dan*: Mănăstirea şi comuna Putna. Bucureşti. 1903.

26. *N. Mazere*: Geografia în şcoalele noastre. In revista: „Cultura română". Iaşi. 1904.

27. *N. Iorga*: Neamul românesc în Basarabia. Bucureşti. 1905.

28. Idem: Contribuţii la istoria învăţământului în ţară şi în străinătate (1780—1830). Bucureşti. 1906.

29. *Emil Picot*: Notice bibliographique sur le protopope Nihail Strelbicky, graveur et imprimeur á Iassi, á Mogilev de Podolie et á Dubossar. Paris. 1905.

30. *Dim. Onciu*: Din Istoria României. Bucureşti. 1906.

31. *N. Iorga*: Contribuţii la istoria literaturii române, în veac. al XVIII şi al XIX. Bucureşti. 1906.

32. *Const. George G. Mano*. Documente din secolele al XVI—XIX, privitoare la familia Mano. Bucureşti. 1907.

33. *N. Iorga*: Istoria Bisericii româneşti. I-II. Vălenii-de-Munte. 1908.

34. *I. Pargoire*: Meletios Syrigos, sa vie et ses oeuvres, în revista: *Echos d'Orient*. Paris. 1908.

35. *R. Rosetti*: Arihvele senatorilor din Chişinău, în Analele Acad. române. Bucureşti. 1908 1909.

36. *I. Bianu şi Nerva Hodoş*: Bibliografia românească veche. II Bucureşti. 1910, unde este şi viaţa lui Meletie Sireg.

37. *R. I. Perianu*: Raiaua *Brăilei*, în Anuarul de geogr. şi Antropogeografie a d-lui S. Mehedinţi. II. Bucureşti. 1910—11.

38. *N. A. Constantinescu*: Intinderea raialelor, cu deosebită privire *raiaua Giurgiului*, în: Anuar. de geogr. şi Antropogeografie. II. Buc. 1910-11.

39. *C. Calmuschi*: Relaţiunile politice ale Ţărilor române cu Rusia. Galaţi. 1911.

40. *N. Iorga*: Ceva despre ocupaţiunea Austriacă, în anii 1789—1791. Bucureşti. 1911.

41. Idem: *Pagini despre Basarabia de astăzi*. Vălenii-de-Munte 1912.

42. Idem. lucrarea: Basarabia noastră. Bucureşti 1912.

43. *Moise N. Pacu*: Basarabia, Bucureşti. 1912.

44. *D. Dan*: Protopopul *Mihail Strilbiţchi*: Schiţă biografică şi bibliografică. Cernăuţi. 1912.

45. Idem: *Cronica episcopiei de Rădăuţi*. Viena. 1912.

46. *Protoier. A. G. Lebedinţev*: Ucraina Hanului (Hanskaia Ucraina ruseşte), în: Notiţele societăţii imperiale de istorie şi antiquităţi din Odesa. Vol. XXXI. 1913.

47. *N. Iorga* în revista: *Drum drept*. Bucureşti. 1913.

48. *G. Popa-Lisseanu*: Incercare asupra monografiei eetăţii: *Dorostorul* (Silistra). Bucureşti, 1913.

49. *Al. Lapedatu*: Mouumentele noastre istorice, în lecturi ilustrate. Bucureşti. 1914.

www.digibuc.ro

50. *Econ. Vasile Pocitan*: Biserica românească din Basarabia. Bucureşti. 1914.

51. *N. Iorga*: Ceva mai mult despre viaţa noastră culturală şi literarară în sec. al. XVII-lea, în: Analele Acad. române. seria II. Memoriile istorice. tom. XXXVIII. Bucureşti. 1916.

52. Idem: Doc. priv. la Istoria Românilor (Hurmuzachi). vol. XIV şi Anal. Acad. rom. secţia literară XXVIII. Bucureşti.

53. *Pr. C. Bobulescu*: Schitul Zagazia, în revista: *„Miron Costin"*, VII. Chişinău. 1919.

54. *Petre V. Haneş*: Scriitorii Basarabeni. Bucureşti. 1920.

55. *Tudor Pamfilie*: Ţinutul *Hotinului* în 1917. Chişinău. 1920.

56. *St. Ciobanu*. La continuité, roumaine dans la Bassarabie annexée cu 1812, par la Russie, în: Bulletin de la section historique (de l'Academie). Bucarest. 1920.

57. *St. Berechet*: Documente slave de prin arhivele ruse. I. Buc. 1920.

58. *N. Iorga*. Nichifor Theotonis şi Moldova, în: rev. istorică. VII. Bucureşti. 1921.

59. Anuarul eparhiei Chişinăului şi Hotinului (Basarabia) Chişinău. 1922.

60. *I. Nistor*: Istoria Basarabiei. Cernăuţi. 1923.

61. *Avcsentie Stadniţchi*: Eparhia *Proilavo-Ismailului* în rev. eparhială din Chişinău, pe 1893, reprodusă în rev. soc. istorico-arheologice. vol. XIV, Chişinău. 1920-24.

62. *Iustin St. Frăţiman:* Studiu contributiv la *istoricul mitropoliei Proilaviei* (Brăila). Chişinău. 1923.

63. *St. Ciobanu*: Cultura românească în Basarabia, sub stăpânirea rusească. Chişinău. 1923.

64. *G. I. Brătianu*: Vitzina, în Bulletin de la section historiqu (de l'Academie roumaine). X. Bucarest, 1923.

65. *St. Ciobanu*: Biserici vechi din Basarabia. Chişinău. 1924.

66. *St. Berechet*: Noi materiale pentru *mitropolia Proilaviei,* în revista: Biserica ortodoxă română. Bucureşti. 1924.

67. Idem în text rusesc şi românesc, cu lămuriri, în revista: *Spicuitor în ogor vecin.* III. Chişinău. 1924 şi în *Picături mărunte.* Chişinău 1924.

68. Idem: *Schiţă istorică a mitropoliei Proilaviei,* în revista: Biserica ortodoxă română. Bucureşti. 1924.

69. *Episcopia Hotinului* (Cel I anuar al eparhiei noi a Hotinului). 1925.

70. *St. Berechet:* Episcopia Hotinului, în revista: Biserica ortodoxă română. Bucureşti. 1925.

71. Ibidem: Activitatea literară a episcopului de Hotin Amfilohie, 1925.

72. *Ierod. D-r Laurenţiu Busuioc*: Scurtă privire istorică asupra trecutului episcopiei Hotinului; în: *Episcopia Hotinului.* Chişinău, 1925.

73. *Econ. V. Ursăsescu*: Aritmtica vlădicăi, Amfilohie din anul 1793, în revista: Biserica ort. română. Bucureşti, 1926.

74. *N. Iorga*: Din trecutul istoric al oraşului Brăila. Brăila, 1926.

75. Idem: *Trei zile în Basarabia.* Bucureşti, 1926.

76. *D. Dan*: Episcopia Rădăuţului, mitropolia şi mânăstirile Bucovinei. Schiţă istorică. Cernăuţi, 1926.

77. *Eusebiu Popovici:* Istoria Bisericească universală şi statistica bi-

www.digibuc.ro

sericească. Trad. de *Atanasie Mironescu* fost mitropolit-primat al României. Ediţia II. Bucureşti. 1928.

78. *N. Iorga*: Cei dintâi ani în noua Brăilă românească (1832—66). Istoria şi documente pentru o sută de ani, dela întemeierea oraşului. Bucureşti. 1929.

79. *C. Tomescu*: Clerul român, sub ocupaţia rusească din 1806—1812, în : revista soc. ist. şi arheologice bisericeşii, vol. XX, Chişinău. 1929.

80. T. G. Bulat, *Basarabia după Gr. Ureche*, în *Arhivele Basarabiei*. Chişinău, 1929.

81. Idem, *Biserica Armeană din Hotin, în*: *Arhivele Basarabiei*. Chişinău 1929.

82. C. N. Tomescu, *Infiinţarea eparhiei Chişinăului şi Hotinului* în *Arhivele Basarabiei*. Chişinău, 1929.

83. Idem, *Ştiri despre Biserica Principatelor Române la 1808*, în *Arhivele Basarabiei*. Chişinău, 1930.

84. Dr. Simeon Reli: *Raiaua Hotinului în timpul ocupaţiei austriace şi legăturilor ei bisericeşti cu episcopia Bucovinei*. Cernăuţi, 1930.

85. P. S. *Visarion* al Hotinului: Diferite acte şi documente în revista „*Arhivele Basarabiei*". Ghişinău, 1929—1932.

86. Ec. Dr. I. *Simionescu*: Documente relative la *schitul Zagavei* în *Biserica Ortodoxă Română*", pe 1931.

87. *N. Iorga*: Din viaţa socială a Brăilei, în Analele Acad. rom. mem. istorice III. t. XIV. 1933.

88. *Arhier. D-r Venianim Pocitan Bârlădeanu*: Istoria mitropoliei Proilaviei (Brăila). In: Biserica ortodoxă română pe 1931.

89. Idem: Vechea episcopie a Hotinului, Bucureşti. 1933.

90. *N. Iorga*: Câteva manuscripte şi documente din ţară şi din străinătate, relative la istoria Românilor. Şed. Acad. române, dela 26 Noemv. 1904.

91. *Demostene Russo*; Mitrofan Grigoraş: Cronica Ţării Româneşti (1714-1716). Bucureşti, 1934.

92. *D-r A. Milea-Bănică*: *Proila(va)*. Tipografia *Dunărea* (11 pag.), Brăila 193?.

93. *I. R. Bounegru*: Insemnări găsite pe cărţile ce au aparţinut foastei mitropolii a *Proilaviei* în: Analele Brăilei, No. 2—3. 1932.

84. *Ionel Manahu*: Contribuţiuni la *istoria mitropoliei Proilaviei*, în *Analele Brăilei*. VIII. No. 1 pe Ianuarie—Martie cu *continuare*. p. 48—54. 1936.

TIPOGRAFIA SEMINARULUI MONAHAL CERNICA — c. 157.

www.digibuc.ro

LUCRARI ŞI STUDII PUBLICATE.

1. **Natură şi Dumnezeu.** Conferinţă ţinută la societ. stud. în teologie şi publicată în ziarul „Vocea Bisericii". I, (Nr. 10-15 şi 22-23). Bucureşti. 1894.

2. **Raportul între Morală şi Drept.** Conferinţă publicată în ziarul „Vocea Bisericii". II, (Nr. 6-9 Bucureşti, 1895.

3. **Rudenia şi afinitatea** ca impediment la căsătorie în *dr. roman, român şi bisericesc.* Teză de licenţă în teologie. Tipărită cu ajutorul „Fundaţiei Universitare Carol I". Bucureşti, 1897.

4. **Teologul,** ziar bisericesc, în colaborare cu mai mulţi colegi. Redacţia şi Administraţia la domiciliul său, str. sf. Ionică 13, Bucureşti, 18 7.

5. **Compendiu de drept bisericesc** al Bisericii ortodoxe române, în comparaţie cu celelalte confesiuni. Bucureşti, 1898.

6. **Istoria Bisericii române,** dela creştinarea Românilor şi până în ziua de astăzi (în litografie). Bucureşti, 1898.

7. **Biserica Armânilor,** în revista „Şcoala şi Biserica" II, 1900 şi „Consolatorul", II. Bucureşti, 1900.

8. **Mitropolia Proilaviei,** în revista: „Şcoala şi Biserica". Buc., 1900.

9. **Notiţe istorice** asupra bisericii „sf. Voevozi" din Bucureşti. Tipărită cu cheltuiala Primăriei Capitalei. Bucureşti, 1904.

10. **Satul Săuceştilor** (jud. Bacău), în revista „In ore libere" (Nr. 4-6), Bacău, 1905.

11. **Infiinţarea capelei române din Paris.** Arhimandritul *Iosafat* Snagoveanu. Bucureşti, 1913.

12. **Metoda de predare a religiunii în şcoalele secundare.** Bucureşti, 1913. Pr. 30 lei

13. **Biserica românească din Basarabia.** Bucureşti, 1914. Pr. 25 lei.

14. **Inarmarea sufletească a ostaşului român** In colaborare cu Icon. C. Nazarie. Ediţia I. 1917, Bârlad şi ediţia II-a 1918, Iaşi.

15. **Scrisori din calea spre Egypt şi Palestina.** în ziarul „Crucea". Bucureşti, 1926.

16. **Un paraclis românesc la Ierusalim,** în revista : „Biserica ortodoxă română", 1926 şi 1927 p. 560 I.

17. **Patriarhatele Bisericii ortodoxe.** „Teză de doctorat în Teologie". Bucureşti, 1926.

18. **Geneza demnităţii patriarhale** şi patriarhatele Bisericii ortodoxe. Bucureşti, 1926. Pr. 50 lei.

19. **Popa Şapcă.** O faţă bisericească revoluţionară dela 1848, în ziarul „Crucea". 1926.

20. **Patriarhatul României şi chiemarea lui în viitor.** Bucureşti, 1926, Pr. 10 lei.

21. **Capela Românească din Lipsca.** In revista „Biserica ortodoxă română" pe lunile: Iulie-August, Bucureşti, 1927.

22 **Scrisori din străinătate.** Din calea spre „sf. Munte Athos", în ziarul „Crucea", Bucureşti, 1928

23. **Capela românească din Baden-Baden.** Bucureşti, 1928. Extrasă şi în broşură. Pr. 25 lei.

24. **Mergând învăţaţi toate neamurile...** Bucureşti, 1928.

www.digibuc.ro

25. **Arhim. Nichifor Iliescu (Sprânceană),** în rev. „Biserica ortodoxă română“ pe Ianuarie şi Noembrie, 1928.
26. **Dezastrele cutremurilor de pământ în Ţara sfântă şi răsărit,** în rev. „Biserica ortodoxă română“ pe Mai, 1927.
27. **Biserici româneşti din Lemberg** (Lwow), în revista: „Biserica ortodoxă română“ pe Iunie 1928.
28. **Ieromonahul Anania Melega,** în revista „Biserica ortodoxă română“, pe Ianuarie 1929.
29. **Capela românească din Viena.** Buc. 1929. Scoasă şi în broşură.
30. **Legislaţia Bisericei ortodoxe. Jurisprudenţe,** în rev. „Biserica ortodoxă română“, pe Aprilie 1929.
31. **Rolul şi însemnătatea Consistoriului spiritual Central** în promovarea justiţiei bisericeşti, *Jurisprudenţe.* In revista „Biserica ortodoxă română“ pe Noemvrie. 1929.
32. **Biserica ortodoxă a Jugoslaviei,** în revista „Biserica ortodoxă română“, pe Iulie-August, 1929.
33. **Biserica ortodoxă Albaneză,** în rev. „Biserica ortodoxă română“, pe Februarie şi Martie, 1933
34. **Arhim. Veniamin Cătulescu,** în rev. „Biserica ortodoxă română“, pe Aprilie, 1930.
35. **Episcopia Strehaii,** în rev. „Biserica ortodoxă română“, pe Iulie şi August, 1930.
36. **Şcolile catehetice din Eparhia Huşilor,** în rev. „Biserica ortodoxă română“, pe lunile: Octomvrie, Noemvrie şi Decemvrie, 1930
37. **Sofronie Vârnav,** în revista „Biserica ortodoxă română“ pe Februarie-Aprilie 1931 Extrasă şi în broşură Preţul 25 lei.
38. **Istoria mitropoliei Proilaviei,** în rev. „Biserica ortodoxă română“ pe lunile: Mai, Septemvrie şi Octomvrie, 1931.
39. **Nicolae Iorga,** faţă cu *neamul românesc* şi *Biserica strămoşească,* în revista „Biserica ortodoxă română“. pe Noemvrie şi Dec, 1931.
40. **Vechea episcopie a Hotinului,** în revista „Biserica ortodoxă română, pe Ianuarie-Noemvrie, 1932. Extrasă şi în broşură.
41. **Episcopul Melchisedec,** ca şcolar în seminarul dela Socola în rev. „Biserica ortodoxă română“. pe Mai, 1932.
42 **Schitul Rafaila**-Vaslui. In *Buletinul* episcopiei Huşilor, pe lunile: Iulie-August, 1932.
43. **Din corespondenţele lui Melchisedek,** ca delegat de minister la şcoalele din *Basarabia sudică, Bârlad, Tecuci şi Galaţi.* In *Buletinul* episcopiei Huşilor, pe Februarie-Martie, 1933.
44. **Arhimandritul Melchisedec,** *profesor* şi *rector al Seminariului din Huşi,* 1856. In Buletinul episcopiei Huşilor pe Mai, 19 3.
45. **Schitul de maici Golgota** (Vaslui) în revista: *Buletinul Episcopiei Huşilor,* IX 1933, No. 12.
46. **Prohodul Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos.** Ed. I-II, Huşi, 1932—1933.
47. **Infiinţarea seminarului din Huşi,** în revista: Buletinul Episcopiei Huşilor X, 1934 No. 1.
48. **Viaţa sfintei mucenite Chiriachi.** Huşi 1934.
49. **Localul seminariului din Huşi,** în Buletinul episcopiei Huşilor. IX, 1933. No. 10.
50. **Schitul Mălineşti** (Vaslui), în revista: Buletinul Episcopiei Huşilor. Fevruarie 1934.
51. **Harta Eparhiei Huşilor.** 1934.
52. **Schitul Huşi,** în rev. „Cronica Huşilor“. Huşi. 1935. No. 3; p. 69-73.
53. **Metoacele Episcopiei Huşilor,** în rev. Cronica Huşilor. 1935, Huşi. No. 4, p. 107—117.
54. **Buletinul Episcopiei Huşilor** pe 1932—Martie 1935.
55. **Mergând învăţaţi toate neamurile.** Ediţia II. Bucureşti 1935.
56. *Momente din viaţa şi activitatea lui* **Melchisedec,** între anii 1856—1861. Bucureşti 1936

1987

www.digibuc.ro